

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Kapitalizm

Eamonn Butler

LiBeRtE

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Kapitalizm

An Introduction to Capitalism

Eamonn Butler

Çeviren: **Atilla Yayla**

ISBN: 978-605-9823-54-8

Liberte Yayınları® | 238

1. Baskı: Aralık 2020

© 2019, Liberte Yayınları®

© 2018, The Institute of Economic Affairs®

First published by the Institute of Economic Affairs

Bu kitap Liberal Düşünce Topluluğu için Liberte Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

Tüm hakları saklıdır. Tamamı veya herhangi bir parçası, hiçbir şekilde fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Yayınevimiz bunu yapanlar ve buna teşebbüs edenler hakkında kanunî işlem yaptırma hakkına sahiptir.

Yayın Editörü: **Özlem Çağlar Yılmaz**

Yayın Koordinatörü: **Emre Turku**

İç Tasarım: **Damla Çakılı**

Kapak Tasarımı: **Liberte Yayınları**

Baskı: **Tarcan Matbaası**

Adres: İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
yayingrubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Eamonn Butler

Eamonn Butler önemli bir düşünce kuruluşu olan Adam Smith Enstitüsü'nün yöneticisidir. İktisat ve psikoloji alanlarında lisans dereceleri bulunan Butler, felsefe ve edebiyat onursal doktorasına sahiptir. Butler, 1970'lerde Washington'da Temsilciler Meclisi'nde çalışmış, Michigan'daki Hillsdale Üniversitesi'nde felsefe dersleri vermiş ve ardından Adam Smith Enstitüsü'nün kuruluşuna katkıda bulunmak için İngiltere'ye dönmüştür. Butler, İngiltere Ulusal Serbest Girişim ödülünün sahibidir.

Butler, öncü iktisatçılar Milton Friedman, F. A. Hayek, Ludwig von Mises ve Avusturya İktisat Okulu üzerine kitapların ve *Kısaltılmış Milletlerin Zenginliği* (*The Condensed Wealth of Nations*) kitabının yazarıdır. Ekonomik İşler Enstitüsü (Institute of Economic Affairs - IEA) için Adam Smith, Ludwig von Mises ve kamu tercihi teorisi üzerine el kitapları yazmış ve *Özgür Toplumun Temelleri* (*Foundations of a Free Society*) adlı eseri 2014 Fisher Ödülü'ne layık bulunmuştur. Butler, ücret ve fiyat kontrollerinin tarihi ve IQ üzerine bir kitap serisinin ortak yazarıdır. Son dönemdeki popüler yayınları, *Piyasa Üzerine En İyi Kitap* (*The Best Book on the Market*), *Çürümüş İngiltere Devleti* (*The Rotten State of Britain*) ve *Alternatif Manifesto* (*The Alternative Manifesto*) oldukça ilgi çekmiştir. Butler sıklıkla yazılı ve görsel medyada yorumlarıyla yer almaktadır.

Yazarın Hayek, *Özgür Toplumun Temelleri* ve *Kısaltılmış Milletlerin Zenginliği* kitapları Türkçeye çevrilerek Liberte Yayınları tarafından yayınlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

1. Giriş	11
Bu Kitap Ne Hakkında	11
Kitabın Kapsamı	11
Kitap Kimler İçin	12
Kapitalizm ve Yazar.....	12
Bu Kitap Nasıl Yapılandırılmakta	13
2. Kapitalizm Nedir?	15
Gerçek ve Yanlış Zanlar	15
Kapitalizmin Küçük Görülmesi.....	16
Tanım Problemleri	17
Kapitalizmin Daha Geniş Birlikleri	18
Kapitalizm için Aslı Olmayan Şeyler	20
Kapitalizme Mahsus Olmayan Şeyler	21
Kapitalizmi Tanımlamak.....	23
3. Sermaye Nedir?	27
Sermaye Kavramı.....	27
Sermayenin Amacı	27
Sermaye Üretimi Nasıl Destekler.....	28
Geleneksel Sermaye Nosyonları.....	29
En Önemli Sermaye Biçimi.....	32

Sistemler Altyapısı.....	33
Hukukî ve Kültürel Sermaye.....	35
Sonuç.....	37
4. Sermaye Nasıl Yaratılır?	39
Sermaye Kazanma Hakkında Yanlış Fikirler	39
Sermayeyi Elde Tutmak Kolay Değildir	41
Sermaye İnsanî Değerlendirmeye Dayanır.....	45
Sermayenin Gerçek Kaynağı.....	46
Sermaye versus Zorlama	47
5. Sermaye Yapısı Niçin Mühimdir?	49
Üretken Malların Networkü	50
Sermaye Yapısının Kırılganlığı	51
Kötü Kamu Politikası Sermayeyi Öldürür	53
Sonuç.....	55
6. Kapitalizmi Ne Çalıştırır?	59
Şahsi Çıkar, Mülkiyet, Kâr ve Müşevvikler	59
Rekabet Süreci.....	64
Uzmanlaşma ve Pazarlar	66
Kapitalizm ve Devlet	68
7. Kapitalizmin Ahlâkî Boyutu	71
Sosyalist ve Kapitalist Ahlâk Görüşü	71
Kapitalizm Değer Yaratır ve Zenginliği Yayar	72
Mülkiyet Haklarının İnsanî Faydaları	74
Eşitlik ve Refah.....	76
Eşitliği Tanımlama Problemi.....	77
Kapitalizm Beşerî İlişkileri Geliştirir	78
Benzerleri Benzerlerle Kıyaslamak.....	79
8. Kapitalizmin Kısa Tarihi	81
Teoriye Uyması için Kapitalizmi Eğip Bükmek	81
Devlet Yönetimindeki Ticaret.....	82
Endüstriyel Devrim.....	84

Devletin Yönetimindeki Ekonomi.....	86
Korporatizm Kırbağı	87
Gelecek İçin Bir Kapitalizm Yaratmak.....	89
9. Kapitalizmin Büyük Düşünürleri	91
Salamanca Okulu ('Skolastikler')	91
Adam Smith (1723-90)	92
David Ricardo (1772-1823)	94
Ludwig von Mises (1881-1973).....	94
F. A. Hayek (1899-1992)	95
Milton Friedman (1912-2006).....	96
James M. Buchanan (1919-2013) ve Gordon Tullock (1922-2014)	97
Gary Becker (1930-2014).....	98
Israel Kirzner (1930-)	100
Deirdre McCloskey (1942-)	101
10. Eleştirmenler ve Eleştiriler	103
Ahlâkî Eleştiriler	104
Yapısal Eleştiriler	108
Şirket Gücü	110
Global İlişkiler.....	111
Kafadarları (Cronies) Şaşırtmak.....	113
11. Kapitalizmin Geleceği	115
Güçlü Yanlar	115
Zayıflıklar.....	117
Fırsatlar	120
Tehditler.....	121
Kapitalizmin Dayanıklılığı.....	124
12. Daha İleri Okumalar	125
Hasmane Tanıtımlar	125
Sempatik Tanıtımlar.....	126
Kapitalizm ve Fakirlik Üzerine	129
Felsefe ve Ahlâk Üzerine.....	130

1. Giriş

Bu Kitap Ne Hakkında

Kapitalizmin ne olduğunu, nasıl işlendiğini güçlü ve zayıf yanlarını sade ve adil biçimde izah eden bir kitap bulmak zor.

Kapitalizm kelimesinin kendisi bir hakaret (kötüleme) terimi olarak icat edildi. Bugün, hâlâ, çoğu kitap kapitalizme hasmane olmaya devam etmekte veya onun tahrif edilmiş, müphem bir tasvirini sunmaktadır. Bu öylesine basma kalıptır ki kapitalizmin kendi taraftarları bile onun ne olduğunu anlamada zahmet çekmekte ve kendilerini hakikati izah etmekten ziyade tahrifatı mazur göstermek için mücadele ediyor bulmaktadır. Bu yüzden, kapitalizm meselesini açık ve hakkaniyetli şekilde izah eden kısa bir rehber ihtiyacı vardır. Bu o kitaptır.

Kitabın Kapsamı

Kitap, kapitalizmin aslında ne olduğuna ve aynı derecede önemli olarak, ne olacağına dair daha iyi bir tarifile ortaya çıkmak için peşin hükümlerin ve tahrifatın üstesinden gelmektedir. Kapitaliz-

min temel mahiyetinin anlaşılabilirliği şekilde, muhaliflerin onun sırtına bindirdiği kargaşayı ortadan kaldırmaktadır.

Kitap aynı zamanda *sermayenin* ne olduğunu, hangi şekiller aldığı, niçin ve nasıl ortaya çıktığını, gayesini, kullanılmasını ve tesirlerini teşhis etmektedir. Kapitalizmin *ekonomik*, *sosyal* ve *ahlâkî* tabiatını ve onu destekleyen kurumları tahkik etmektedir.

Kitap kapitalizmin tarihini araştırmakta, onu destekleyen anah-tar fikirlerin bazılarını açıklamakta ve onu desteklemeyenlerin ten-kitlerini gözden geçirmektedir. Ve kapitalizmin güçlü ve zayıf yan-larının ve geleceğinin dürüst bir değerlendirmesini sağlamaktadır.

Kitap Kimler İçin

Kitap, mesleki dilden, teknik terimlerden, dipnotlardan ve büyük akademik eserlerin lügatçelerinden azade, açık ve kolay anlaşılan bir dille yazılmıştır. Kitabın hedefi herkesin kapitalizmin gerçek-ten neye ilişkin olduğunu anlamasına izin vermektir ve kapita-lizmi anladığını düşünenlerin onu daha iyi anlamasına yardımcı olmaktadır.

Kitap kesinlikle lise ve üniversite öğrencilerinin daha iyi bir an-layışa doğru gitmesine yardımcı olacaktır ve üniversite öğretim üyelerinin çoğu kapitalizme muhalif olduğundan, öğrencilerin onları sinayacağı keskin sorular ortaya koymaktadır.

Fakat kitap aynı zamanda iş insanları, politikacılar, ekonomik ve politik fikirler ve tartışmalarla ilgili dürüst bir rehber arayan va-sat toplum mensupları tarafından da anlaşılabilir niteliktedir.

Kapitalizm ve Yazar

Kapitalizm üzerine yazan pek az yazar peşin hükümlerini açıklar, hatta peşin hükümlerinin olduğunu idrak eder. Bu yüzden bu ya-

zarlar okuyucuları kendi yanlış anlamalarına çekerler ve onları bu görüşlerin objektif olduğunu düşünmeye terk ederler.

Mutlulukla itiraf ederim ki, daima gerçeğini değilse de kapitalizm idealini desteklemekteyim. Kapitalizmin esas itibarıyla gayri ahlâkî ve toplum aleyhtarı olduğu fikrini reddediyorum. Daha ziyade kapitalizmin politikacıların müdahaleleri tarafından vahim bir şekilde tahrif edildiğine ve ondan sonra sonuçlar için insafsızca yerildiğine inanıyorum. Fakat bu tahrif edilmiş hâlinde bile kapitalizm hâlâ zenginliği (refahı) gezegenin her yerine yaymaktadır.

Bundan dolayı kapitalizm idealine taraftarım, ama hem mefhumu hem de hakikate yapılan tenkitlere dikkat göstermekteyim. Bu tenkitleri burada cevaplandırırken, münakaşayı yeniden dengelemekten ve okuyucuyu kapitalizmin gerçekte ne olduğuna ilişkin âdil bir izahla baş başa bırakmaktan daha fazlasını yapmayı umut etmiyorum.

Bu Kitap Nasıl Yapılandırılmakta

Kitap kapitalizmin ne olduğunu ve ne olmadığını tespit etmeye çalışarak başlamaktadır. Daha sonra sermayenin ne olduğunu, nereden çıktığını, ne yaptığını, niçin gerekli olduğunu ve bir ülkenin sermayesinin nasıl yapılandığının ve örüldüğünün (eleştirmenler ve destekçileri tarafından aynı şekilde gözden kaçırılan) önemini izah etmektedir.

Kitap daha sonra mülkiyetin rolünü ve mahiyetini, sahipliği, müşevvikleri, rekabeti, piyasaları, kurumları ve devleti tahkik ederek kapitalizmi faaliyete geçirmek için gerekli şeyleri tetkik etmektedir. Sonra, kapitalizmin (daha nadiren işitilen) pozitif ahlâk görüşü ve neticeleriyle birlikte, kapitalizme yapılan moral eleştirileri incelemektedir.

Kitap bunun ardından kapitalizmin prensiplerini ve ideallerini yaratmaya yardım eden ekonomik sistemleri ve onları böylesine geniş çapta söndüren ve bozan politik müdahaleleri aktararak kapitalizmi kendi tarihsel bağlamına yerleştirmektedir.

Kitap, peşinden kapitalizmin başta gelen entelektüel müdafilerinin bazılarının fikirlerini kısaca açıklamakta ve kapitalizmi hor görenlerin eleştirilerini ele almaktadır.

Kitap en sonunda, kapitalizmin geleceğini değerlendirmeden ve okuyucuyu bu büyüleyici mevzuya daha fazla kavrayış getiren ilâve kaynakların bir listesiyle baş başa bırakmadan önce, kapitalizmin güçlü yanları, zayıf yanları, fırsatları ve tehditlerini ana hatlarıyla belirtmektedir.

2. Kapitalizm Nedir?

Gerçek ve Yanlış Zanlar

Onu nasıl tanımlarsanız tanımlayın, kapitalizm beşerî refahta ve hayat standartlarında çok büyük bir yükselme meydana getirdi. 1760'larda Sanayi Devrimi'nin doğuşuna kadar, insan hayatı çok az değişmişti. Çoğu insan, Firavunlardan beri çok az değişmiş olan metotları kullanarak toprakta çalışmıştı. 1800'lerde, Amerikalı iktisat tarihçisi Deidre McCloskey'nin (1942-) hesapladığı üzere, ortalama dünya vatandaşının günlük geliri 1 dolar ile 5 dolar arasındaydı. Şimdi günlük gelir yaklaşık 50 dolardır. Ancak bu ortalama dahi daha kapitalist ülkelerin gerçekleştirdiği muazzam zenginliği örtmektedir. Zamanımızın en anti-kapitalist ülkeleri günlük 1-5 dolar fakirliğine saplanıp kalmışken kapitalist İsviçre, Avustralya, Kanada ve İngiltere'de ortalama günlük kazançlar şimdi 90 doları aşmaktadır. ABD günlük kazançları ortalaması 100 doların üstündedir, bu, modern Amerikalıları 1800'lerdeki atalarından 20 ila 100 kat daha zengin duruma getirmektedir.

Zenginlikteki bu muazzam yükseliş bir zengin azınlıkta sınırlanmış da değildir. Kapitalist ülkelerde bir zamanlar lüks olan

şeyler -uygun mesken, sıhhi şartlar, aydınlatma ve ısıtma, yedek kıyafetler, seyahat, boş vakit, eğlence, taze et- bütün insanlar için elde edilebilir hâle gelmiştir. Makinalar artık endüstriyel üretimin ve ev çekip çevirmenin zor işlerini üstlenmektedir. Sağlık, çocukların hayatta kalması, uzun ömür ve eğitim, bunların hepsinde durum hemen göze çarpacak şekilde iyileşti.

Kapitalizmin Küçük Görülmesi

Ancak, bu (McCloskey'nin adlandırdığı gibi) 'Büyük Zenginleşme' göz önünde olmasına rağmen, *kapitalizm* kelimesi bir küçümseme terimine dönüştürüldü. *Kapital* kelimesinin kökü 1100'lere gider, o zamanlar Latince terim capitale ('baş' anlamına gelen *caput*'tan türemiştir) sığır stoku, sonra eşyalar veya para için kullanıldı; *kapitalist*, basitçe sermaye sahibi anlamına gelecek şekilde, 1600'lerde belirdi. Fakat, Sanayi Devrimi'nin getirdiği zenginliğe rağmen, 1867 yılı itibarıyla, Alman siyasî düşünürü Karl Marx (1818-1883) kitabı *Das Kapital*'de kapitalist üretim biçimini -bugün *kapitalizm* adını verdiğimiz şey- tahkir ediyordu

Bu muazzam başarılı bir saldırıydı, çünkü Marx'ın polemikleri bugün hâlâ tartışmayı şekillendirmektedir. Birçok kimse hâlâ kapitalizmi bencillik, aç gözlülük ve başka insanlara alâka gösterme eksikliği gibi toplum karşıtı ve gayri ahlâkî saiklerde kökleşmiş gibi görmektedir. Çoğu kez, kapitalizm -hiçbir sosyal iynin asla onlardan kaynaklanmayacağı zannıyla- bu tür saiklere dayanarak tavsif edilmektedir. Ancak, sosyalizm iyi sosyal sonuçlar yaratacakları varsayımıyla iyi saiklere -altruizm, iş birliği, âhenk- dayanıyor olarak görülmektedir.

Bununla beraber, bireysel saiklerle sosyal sonuçlar arasındaki bağ böylesine doğrudan değildir. Mesela Rusyalı-Amerikalı yazar Ayn Rand (1905-1982) altruizmin yalnızca sosyal kötülük hâsıl edebileceğini iddia ederken, İskoç filozof ve iktisatçı Adam Smith

(1723-1790) şahsi-çıkarın nasıl faydalı sosyal sonuçlar üretebileceğini gösterdi. Kapitalizmde veya sosyalizmde gerçekten insanlara ilham veren saiklere bakmak ve onların gerçekten hangi iyi veya kötü sonuçları ürettiğini takip etmek önemlidir.

Kapitalizm üzerine yorum yapanların başka bir ortak hatası -veya aldanması- çoğu zaman ideal sosyalizmin pratikte asla denenmediği mazeretiyle kapitalizmin *realitesini* sosyalizmin *idealiyle* kıyaslamaktır. Kapitalizm yakın ekonomik tarihteki her kötü saik, davranış ve sonuç için suçlanırken sosyalizm saf ve asil olarak tasvir edilmektedir. Fakat teoriyi pratik ile kıyaslamak gayri meşrudur; teori teoriyle, sonuçlar sonuçlarla kıyaslanmalıdır. Ve kapitalizmin savunucuları kapitalizmin her iki testi de kazanacağını söyleyecektir.

Başka birçok efsane ve yanlış anlama vardır. Meselâ, kapitalizmde yalnızca birkaç şahsın sermayeye sahip olduğu ve sermayeyi kontrol ettiği iddia edilmektedir. Yanlış: Sonraki bölümün göstereceği gibi hepimiz az veya çok sermaye sahipleriyizdir. Keza kapitalizmin ücretli emeği kullanarak kitlevî üretim yapmakla alâkalı olduğu söylenir ki bu tez sonra tartışmayı sosyal sınıf ve sömürü meselelerine yönlendirir. Yine yanlış: Çoğu kapitalist müteşebbis ufak şirketler ve yalnız tüccarlardır. Kapitalizm çoğu kere kârlarla ve pazarlarla bir tutulmaktadır. Ancak bunlar öbür sistemlerde mevcuttur. Ve kapitalizmin tekel ve ahbap çavuşculuk anlamına geldiği söylenmektedir. Fakat, tekrar, bunlar kapitalizme mahsus değildir ve kapitalizme politik müdahaleler tarafından teşvik edilmektedirler.

Tanım Problemleri

Bundan dolayı kapitalizmin daha gerçekçi bir tanımı gerekmektedir. Bagajı temizlemeye ve hakikî kavramı teşhis etmeye ihtiyacımız var.

Kapitalizm kelimesinin kendisi bize bir ipucu vermektedir. **Kapital**-parçası onun sermaye hakkında olduğu anlamına gelmektedir. İzm parçası onun geniş bir **hayat biçimi** hakkında olduğu anlamına gelmektedir. (Sistem'in kapitalizmden daha merkezî olarak tasarlanan ve idare edilen bir şeyi hatıra getirmesi haricinde o bir **sistem** olarak adlandırılabilir.) O zaman, hakikatte, kapitalizm sermayeyi kullanan bir hayat tarzıdır.

Kapital kelimesi bir kavramı -özgül **sermaye mallarının** bütünlüğünü- temsil etmektedir. Tam da **hayvan** kelimesini fiilen yalnızca belli şahinlerde, sineklerde, kaplanlarda, örümceklerde, solucanlarda ve yunus balıklarında var olan bir fikri tasvir etmek için kullanmamız gibi **sermaye** soyut fikri de yalnızca aletler, makineler ve finans gibi özgül sermaye mallarında gerçekliğe sahiptir. Fakat fikir büyük fabrikalar, imalathaneler ve büyük işletmelerin üretim hatlarıyla sınırlı değildir. Sermaye malları hep etrafımızdadır -gelişmiş dünyada her evde (çamaşır makineleri, elektrikli süpürgeler) ofiste (bilgisayar, telefonlar) dükkanlarda (otomatik kasalar, teşhir tezgâhları) tiyatro, okul ve hastanelerde.

Sermayenin kullanımı niçin bir hayat tarzıdır. Çünkü sermaye bizi istediğimiz şeyleri üretmenin kolaylığını ve etkinliğini artırmaya muktedir kılar. Meselâ, buğdayı ekmek ve biçmek için tarımsal makineleri, unu öğütmek ve ekmeği pişirmek için elektrik enerjisini kullanarak, çok daha az kol gücüyle çok daha fazla ekmeğe üretebiliriz.

Kapitalizmin Daha Geniş Birlikleri

İktisatçılar ekseriyetle toprak ve emeği sermaye mallarına dâhil etmezler. Sermaye mallarını doğal kaynaklar olarak değil fakat birilerinin verimliliği artırmak amacıyla yarattığı kaynaklar olarak görürler. Sermaye mallarının ağaçlar veya demir filizi gibi doğal

kaynaklar olarak başlayabilmesine rağmen birilerinin onları büyük bıçaklara ve tırnaklara çevirmesi gerekmektedir.

Bundan dolayı sermaye malları kırlar ve çöller -hiç kimse tarafından sahip olunmayan şeyler- gibi değildir. Bazılarının onları yaratmaya (var etmeye) zaman ve enerji harcamak zorundadır. Ve sermaye mallarını yaratan kişilerin onları kendi şahsî mülkleri olarak algılaması gayet doğaldır. Netice itibarıyla onların çabası onsuz var olmayacak o sermaye malının bir aslı parçasıdır. Bu yüzden *sermaye* terimi sermaye mallarının özel sahipliğini ima eder -en azından akla getirir.

Bu demek değildir ki sermaye çok az sayıdaki zengin bireylerin -yaygın karikatürün zengin kapitalistlerinin- sahipliği altındadır. Tersine, sermaye malları herhangi bir kimse veya kooperatifler ve şirketler gibi insan grupları tarafından yaratılabilir ve sahiplenilebilir. (Hatta bazı kimseler devletlerin şirketlere sahip olduğu ve onları işlettiği devlet kapitalizmden bahseder -bu, *kapitalizm* kelimesinin normal kullanımıyla zıtlık içinde görünmesine rağmen.) Kesinlikle, kapitalizm, en iyi, sermaye malları ister bireyler ister kuvvetli bağları olan insan grupları tarafından olsun, özel olarak sahiplenilir ve kullanılırsa işler. Özel mülkiyetin kapitalizme mahsus (ve belki kapitalizm için aslı) olmamasına rağmen, özel mülkiyet normal olarak kavramla çok kuvvetli biçimde ilişkilendirilir.

Keza kapitalizm yaygın biçimde malların piyasalar yoluyla dağıtımıyla ilişkilendirilir. Fakat piyasalar kapitalizmle aynı şey değildir. Kapitalizm ekonomik *malların* üretimine dairdir; piyasalar malların *dağıtımına* dairdir. Bu ikisini birbirine karıştırmak kapitalizmin ne olduğu ve nasıl çalıştığı hakkında ciddi yanlışlara yol açar.

Piyasalar kapitalizme has değildir; diğer üretim sistemleri de onları kullanır. Ne de pazarlar kapitalizm için elzemdir: kapita-

lizmin ürettiği şeyler diğer bazı yollarla- devlet kararlarıyla veya piyango ile- dağıtılabılır. Fakat, kapitalizm eşyaları üretmede o kadar etkili ise iyi işleyen bir dağıtım biçimi bulunmalıdır: uzmanlaşmış sermaye mallarının kullanımı tarafından mümkün kılınan muazzam verimlilik insanların daha sonra ticareti yapılabilecek büyük artıklar üretmesine müsaade eder. Pazarlar gayet etkin dağıtım araçlarına dönüşür; dolayısıyla, tekrar söyleyelim, kapitalizm ve piyasalar genellikle birlikte ilerler.

Kapitalizm için Aslî Olmayan Şeyler

Marx'tan etkilenmiş birçok yazar kapitalizmin mecburen bir ücret sistemine dayandığını düşünür. Onların görüşüne göre, kapitalist müteşebbisler imalâthaneler ve fabrikalar gibi sermaye malları biriktirir ve onları işletmek (çalıştırmak) için işçi grupları kiralar. Bu kapitalizm görüşü bu yazarlara müteşebbislerin kârı ile işçilerin ücretlerini zıtlştırma zemini sağlar ki bu yazarlar bunu, işçilerin kapitalistler tarafından sömürüldüğünü, esas sınıf bölünmesinin temeli olarak görürler.

Bu görüş yanlıştır. Kapitalizmin mecburen bir ücret sistemi veya bir sınıf bölünmesi imâ etmez. Hiç kimseyi istihdam etmeyip kendi başına çalışan tüccarlar yine de sermaye malları kazanırlar: bir çömlekçi bir çarka ve bir fırına yatırım yapar, bir dükkâncı bir yazar kasaya ve bir danışman bilgisayarlar ve telefonlara yatırım yapar. Tamamıyla makineler tarafından gerçekleştirilen büyük ölçekli üretim tahayyül etmek bile mümkündür: gerçekten otomobil üreticileri, sanal satıcılar, finansal tüccarlar ve diğerleri ürünlerini teslim etmek için gittikçe daha fazla robot kullanmaktadır. Ve gerçekte kapitalist toplumlar fiilen dünyadaki en açık, sosyal bakımdan en hareketli ve en az sınıf-bağımlı toplumlar arasındadır.

Ne de monopol kapitalizmin bir kaçınılmaz parçasıdır. Marx, ölçek ekonomileri yüzünden, kapitalist müteşebbislerin kaçı-

nılmaz biçimde büyük monopoller olacak şekilde büyüyeceğini düşündü. Fakat aslında hacmin gayri ekonomik tarafları da (dis-economies) vardır: çok büyük işletmeleri idare etmek daha zordur ve çok büyük işletmelerin hem teknolojiye hem de tüketici talebindeki değişimlere intibak etmesi daha zordur -bu daha küçük, çevik rakiplerin onlardan iş çalmalarına izin verir. Doğru, üreticiler sık sık piyasaları kendi lehlerine çevirmek için politik nüfuz kullanmaya çalışabilirler ve çalışırlar: fakat bu kapitalizm kavramının bir parçası değildir, ona tamamıyla aykırıdır. Hakikî kapitalizmde bir iş geliştirmenin tek yolu insanların satın almayı istediği mallar ve hizmetler temin etmektir. Ve teknolojilerin ve tüketicilerin zevklerinin böylesine hızlı değiştiği bir ortamda herhangi birinin bir monopolü muhafaza etmesi çok zordur.

Kapitalizme Mahsus Olmayan Şeyler

Eleştirmenlerin sadece kapitalizm için elzem olmadığını aynı zamanda kapitalizme mahsus olduğunu düşündüğü ve yazdığı fakat gerçekte öyle olmayan şeyler vardır. Ve bu kapitalizmin şöhretine zarar veren bir diğer zihin karışıklığı ve aldanmadır.

Örneğin genellikle kapitalizmin tamamıyla kâra ilişkin olduğu söylenir ve kâr çoğu zaman kötü addedilir. Her iki görüş de yanlıştır. Kâr basitçe şeylerden onlar için kullandığınız girdilerden daha fazla değer elde etmektir. Biz hayatlarımızın her parçasında finansal olmayan kârlar peşinde koşarız. Eğer bir dağın tepesine zor bir tırmanış gerçekleştirsek ve bir muhteşem manzara tarafından ödüllendirilsek veya bir konferansa katılır ve ilgi çekici şeyler öğrenirsek, bu çabalardan kazançlı çıktığımızı farz ederiz. Kapitalist veya başka türden, her ekonomik sistemde, insanlar benzer değer kazançları elde etmeyi umar. Gerçekten zaman, enerji, kaynaklar ve risk girdilerini kapsayan (gerektiren) ekonomik faaliyet,

eğer bu faaliyetin ürettiği eşyalara onları üretmek için harcadığımız girdilerden daha az değer veriyorsak anlamsız olacaktır.

Ne de tuhaf şekilde, sermaye kapitalizme mahsustur. Diğer üretim biçimleri de sermaye mallarını kullanır. Eniptida köy cemiyetlerinin el aletlerinden en gelişmiş sosyalist ekonominin imalâthanelerine ve fabrikalarına, sermaye malları üretim daha kolay ve daha etkin hâle getirmek için yaratılmakta ve kullanılmaktadır.

Rekabet de –eleştirenler tarafından, tartışmada etkili olması için, boğaz boğaza rekabet diye anılır- kapitalizme özgü değildir. Diğer sistemler ödüller için rekabeti (anayasal, politik veya onursal ödüller) insanları daha sıkı çalışmaya, daha üretken, dürüst ve icatçı olmaya teşvik etmek için kullanmaktadır.

Kronizm (eş-dost kayırmacılığı) kapitalizm mefhumunun bir parçası değildir ve kesinlikle kapitalizme mahsus da değildir. Kapitalizmin prensipleri sermaye sahiplerinin ve politikacıların diğerlerini istismar etmek için bir kötü ittifakına delalet etmez. Gerçekten, bu ilkeler devlet gücünü, bireylerin, ister diğer bireylerden ister devletten ve onun ahablarından gelsin, zorlamaya ve hırsızlığa karşı **korunmasıyla** sınırlar. Aslında, devletin işleri yürütebilmek için iri ve güçlü olması gerektiği ve bu yüzden yozlaşmış politikacılara ve memurlara akıtılacak daha fazla devlet gücünün olduğu sosyalist devletlerde kronizm için çok daha fazla fırsat vardır.

Sömürü gerçekte kapitalizmin bir parçası değildir. Kapitalizm faydalarını gönüllü mübadele yoluyla teslim eder, insanları belli şeyleri satın almaya veya üretmeye veya tüketmeye zorlayarak değil. İnsanlar bir işveren için ücretli çalışan olmaya zorlanmazlar; işletmeler devletin istediği şeyleri üretmeye mecbur edilmez; bireyler satın alacakları ve almayacakları şeylerde bir tercih hakkına sahiptir. Ve mübadele, kapitalizmde, gönüllü olduğundan, yalnızca

iki tarafın da faydalandığı durumda vuku bulur. Aynen çocukların futbol etiketlerini değiş-tokuş etmesi gibi, bir gönüllü mübadele her bir tarafı vazgeçtiği şeyden daha fazla değer verdikleri bir şeye sahip kılar, her iki taraf da mübadelede fayda görmediği sürece ticaret asla gerçekleşmeyecektir. Kapitalizmde de aynısı vuku bulur: zenginleşmek için üreticiler müşterilerin onlar için harcamaya hazır oldukları paradan daha fazla değer verdikleri mallar ve hizmetler yaratmak zorundadırlar; işçiler çalışmaya değer iş bulmak için kazançlarına feda ettiklerini (vazgeçtikleri) zamandan ve çabadan daha fazla değer vermelidir. Bu türden gönüllü mübadeleler insanları sömürmez, insanların durumlarını iyileştirir.

Son olarak, **açgözlülük** kapitalizme özgü değildir; bütün ekonomik sistemlerde ve tüm hayat yollarında (biçimlerinde) mevcuttur. Kapitalizm, kesinlikle, bir doğal insanî özellik olan şahsî çıkara dayanmaktadır; eğer kendi şahsî çıkarlarımız için bir ilgiye (ihtimama) sahip değilsek çok fazla yaşayamayız. Fakat kapitalizm açgözlülüğü cezalandırır. Özgür insanlar basitçe dürüst olmadığına, güvenilmez olduğuna veya kendilerine çok odaklanıp müşterilerine odaklanmadığına inandıkları üreticilerle haşır neşir olmazlar. Rekabetçi bir ekonomide güvenebilecekleri başka birçok tedarikçi vardır. Bu, kafelerin fazla fiyat istemesini durdurmak için açgözlülüğe karşı kanunlara ihtiyacımızın olmamasının sebebidir: eğer fazla fiyat isterlerse müşterileri çok geçmeden onları terk edecektir. Gerçekte, kapitalizm işbirlikçidir: biz hepimiz dürüst ticaret yoluyla işbirliğinden yararlanırsınız; ve hepimiz insanların âdilce davrandığı bir dünyada yaşamak isteriz.

Kapitalizmi Tanımlamak

Öyleyse kapitalizm nasıl tanımlanmalıdır? Esasında kapitalizm bir genel ekonomik hayat tarzıdır. Bu ekonomik hayat biçimi içinde insanlar kendilerinin ve başkalarının istediği malları ve hizmet-

leri mümkün olduğu kadar verimli biçimde üretmek için, sermaye malları yaratırlar ve kullanırlar.

Bu temel tanımın ötesinde, kapitalizm aynı zamanda, onun için esas veya ona özgü olmayan başka şeylerle de birleştirilebilir. Meselâ, kapitalizm mülkiyete özel bireylerin ve grupların sahip olmasıyla da birleştirilmektedir. Mülkiyet hakları -mülkiyetin nasıl elde edilebileceği, korunabileceği, kullanılabileceği veya elden çıkarılabileceğine ilişkin kurallar- kapitalizm için önemlidirler, çünkü bireyleri güven içinde üretken (productive) malları yaratmaya ne kullanmaya muktedir kılar.

Kapitalizm aynı zamanda piyasa mübadelesi ile ilişkilendirilir. Ekonomik malları dağıtmanın başka yolları da mümkündür, fakat piyasa mübadelesi kapitalizmin (yine yüksek derecede etkin) üreticilerinin yaratabileceği zenginliği dağıtmanın etkili bir yolunu temin etmektedir. İlâveten, fiyatlar üreticileri tüketicilerin tercihlerinin farkına vardırırlar -onların sermayelerini bu tercihlere mümkün olduğu kadar etkin şekilde hizmet etmeye odaklandırmasına yardım eder.

Kapitalizm genellikle- ahlâkî veya sosyal sonuçların değil ekonomik malların yaratılmasına ve dağıtılmasına dair- bir hayat tarzı olarak görülmektedir. Ancak kapitalizm aslında -birçok seviyedeki beşerî karşılıklı etkileşime ilişkin- bir sosyal sistemdir.

Kapitalizm yüksek dereceli bir ahlâk sistemidir de. Kapitalizmde insan ilişkileri zora dayanmaz, tersine, gönüllüdür. İnsanlar seçtikleri gibi yatırım yapar, üretir, arz eder, eşyaları satar ve alır. Hiçbir hükümet onların davranışlarını mecburî kılamaz; kararlar insanların kendilerininindir. Gerçekten, devletin elinde tuttuğu güç için yegâne rol bireylerin **zorlanmamasını** -veya soyulmamasını, dolandırılmamasını veya başka türlü haksızlığa uğratılmamasını- temin etmektir. Kapitalizm talimatlara dayanmaz fakat (dürüst

muamele, sözleşmelere sadakat ve şiddeti dışlama gibi) genel kuralların -devlet otoriteleri dâhil- herkese uygulandığı ***hukukun hâkimiyetine*** dayanır.

Ancak, kuralları takip ederek ilerleyen bir oyun gibi kapitalizm herhangi bir özgül sonucu garanti etmez. Kapitalizm suçlar, budalalıklar ve insan cinsinin talihsizlikleri için suçlanamaz. Aydınlanmayı veya eşitliği teşvik etmez. Kapitalizm (gerçekte öyle yapmasına rağmen) herkesi zenginleştirmeyi de vaat etmez. Kapitalizmin vaat ettiği şey ekonomik verimliliğe destek olur -ve ekonomik verimliliği fırsatları herkese açık tutacak, insanlara eşit ve âdil muamele edecek ve hile, zor ve şiddeti reddedecek şekilde teşvik eder.

3. Sermaye Nedir?

Sermaye Kavramı

Sermaye, gördüğümüz üzere, *hayvan* kavramı gibi, soyut bir fikirdir. Ancak, çoğu insan gördüğü zaman bir hayvanı tanıyabilirken, çok az insan- hatta ona sahip olanlar ve kullananlar bile- sermayenin ne olduğunu gerçekten anlamaktadır.

Bir kere daha, pek çok insan sermayeyi dev fabrikalar, binalar, vinçler, metal makineler ve malî fonlar anlamında resmeder, ki bu, sermayeye yalnızca az sayıda zenginin sahip olduğu fikrini destekler. Fakat gerçek odur ki sermaye malları gelişmiş ülkelerde herkes tarafından sahip olunmakta ve kullanılmakta ve diğerlerine fayda sağlamaktadır. Sermaye mallarının demokratik olduğu bile söylenebilir.

Sermayenin Amacı

İlk olarak sermayenin niçin var olduğunu sormaya değer. Cevap şudur: Biz sermaye mallarını ihtiyacımız olan ve istediğimiz pek çok malı ve hizmeti daha etkin biçimde üretmemize yardımcı olması için yaratırız. Sermaye malları elbiseleri, yiyeceği, barınağı, aydınlatmayı, ilacı, eğitimi, oyuncakları, ulaşımı, iletişimi, sana-

tı, eğlenceyi ve istediğimiz her şeyi onlarsız yapabileceğimizden daha ucuz ve daha etkin biçimde üretmemize izin verir.

Eşyaları üretmemizin tek sebebinin onlardan yararlanmak istememiz olduğunu hatırlamak önemlidir. Adam Smith (1723-1790) bunu “Tüketim bütün üretimin tek amacı ve gayesidir” diye ifade etti. Ancak, kapitalizmi eleştiren birçok kişi en başta eşyaları niçin ürettiğimiz veya ne üretmek istediğimiz hakkında fazla düşünmeksizin üretimin nasıl yeniden yapılandırılması gerektiği üzerinde odaklanmaktadır. Fakat zamanımız, kuvvetimiz ve zihnî enerjimiz israf edilmeyecek kadar kıymetlidir. İhtiyacımız olan ve istediğimiz şeyleri üretme ve onları yapabileceğimiz kadar hızlıca, kolayca ve ucuza üretme üzerinde odaklanmalıyız.

Sermaye Üretimi Nasıl Destekler

Sermayeyi üretir ve kullanırsınız çünkü sermaye bizi verimli yapar. Örneğin sandalları, ipleri ve ağırları kullanarak çıplak ellerimizi kullanarak tutabileceğimizden çok daha fazla balık tutabiliriz. Traktörleri ve biçerdöverleri kullanarak çok daha az çabayla toprağı sürebilir ve üretebiliriz. Elektrikli dokuma tezgâhlarını kullanarak daha çok pamuğı daha hızlı biçimde ve daha ucuza daha fazla elbiseye çevirebiliriz. Kamyonları kullanarak bu ürünleri en çok ihtiyaç duyulan yerlere hızla ve kolayca dağıtabiliriz.

Gerçekte, sermaye malları bizi eşyaları daha büyük miktarda ve daha iyi kalitede ve çok daha düşük maliyette üretmeye muktedir kılarak verimlilikte hayret verici iyileşmeler temin edebilir. İngiliz yazar Matt Ridley (1958-) hesaplamıştır ki bugün tarımsal üretim 1900’de olduğundan 600 kat fazlayken elektrikli lambalar 1800’lerin mumlarından 43.200 kat fazla aydınlatma temin etmektedir. Kitapların el yazısıyla yazılmak zorunda olduğu zamanlarda yalnızca çok az sayıda zengin bu kitaplara para yetirebilirlerdi; baskı makineleri artık milyonlarca kitap üretmektedir, bilgisayarlarla daha aşağı

düşmüş fiyatlarla. Pamuklu elbiseler de bir zamanlar lükstü; fakat Sanayi Devrimi'nin enerjiyle çalışan dokuma tezgâhları pamuk elbiseleri yüz kat uçuzlattı ve dünyanın her tarafındaki insanlarca elde edilebilir duruma getirdi. Bugün imalât tezgâhlarından çıkan kol saatleri daha zariftir, daha dakiktir ve on dokuzuncu yüzyıldaki el yapımı saatlerin maliyetinin binde birine mal edilmektedir.

Sermaye malları bizi onlarsız yapmanın imkânsız olacağı şeyleri yaratmaya bile muktedir kılar. Avrupalılar ve Amerikalılar bugün soğutuculu nakliyat sayesinde taze mango -turşusu kurulmuş mango değil- yiyebilmektedir ve hava kargoculuğu mango-ları sıradan mal hâline getirmiştir. Akıllı telefonlarımızı kullanarak dünyanın öbür tarafındaki insanlarla iş yapabiliriz, hareket hâlindeyken arkadaşlarla konuşabiliriz veya büyük bir kütüphane dolusu kadar bilgi ve eğlence temin edebiliriz -dünyanın senfoni orkestraları cebinizde. Nano teknoloji bizim görülemeyecek kadar küçük güneş pilleri, mikropları öldürmek için gün ışığı enerjisi kullanan filmleri, zarları ve orijinal boyunun on beş katına kadar uzayan kumaşları üretmemize izin vermektedir.

Sermaye malları, bize doğrudan tüketmek için yeni, daha ucuz, daha iyi ve daha bol mal ve hizmet verdiği gibi, bu şeyleri yaratma sürecinde yaptığımız ve kullandığımız girdileri de geliştirir. Meselâ, makinalar bizim demir filizini madenden çıkarmamıza ve otomobilleri veya çamaşır makinelerini yapmak için kullandığımız çeliği haddeden geçirmemize veya yiyeceklerimize saklama kavanozları yapmak için kullandığımız camı üretmemize veya ayakkabılar, yataklar, pencere çerçeveleri yapmak için kullandığımız poliüreteni yapmak için kullandığımız kloru yaratmamıza izin verir.

Geleneksel Sermaye Nosyonları

Fiziksel eşyalar. Çoğu insan sermaye mallarını aletler, sanayi makineleri gemiler, fabrikalar veya muhtemelen ofisler, bilgisayarlar

ve dağıtım kamyonları gibi fiziksel eşyalar anlamında düşünür. Böyle mallar açıkça bizi şeyleri onlarsız yapabileceğimizden daha hızlı yapmaya, teslim etmeye, daha kolayca ve daha çok miktarda üretmeye muktedir kılarak verimliliğimizi artırır. Bu gayet açıktır.

Mamafih, sermaye malları *pazarlarının* bu (ve diğer) sermaye mallarının verimliliğini daha da artırdığı genellikle gözden kaçırılmaktadır. Yeni ve ikinci el pazarlar makinaları, gemileri, ekipmanları ve hatta binaları onların en yüksek değerli kullanımlarına doğru yönlendirir.

Meselâ, varsayın ki pil teknolojisindeki gelişmeler şu anlama gelmektedir; birçok üretici teslimat filolarında kullanmak için daha fazla sayıda elektrikli kamyon ve daha az sayıda dizel kamyon almaya başlarlar, çünkü elektrikli kamyonlar daha ucuz, daha güvenilir, daha sessiz ve daha temizdir. Bu değişiklik kamyon üreticilerine, üretim hatlarına, yeni talebi karşılamak ve dizel motorlar yerine elektrikli motorları eklemek için adapte ederek, yeniden şekil vermeleri gerektiği yolunda bir pazar sinyali gönderir. Bunun üzerine, *onların* (kamyon üreticilerinin) tedarikçileri daha az sayıda dizel motor sattıklarını görecekler ve üretim hatlarını daha iyi satışı olan ürünleri imal etmeye yönlendirecektir. Bu esnada eski dizel kamyonlar ve motorlar, metal daha verimli kullanımlara konulacak şekilde, parçalanacaktır veya ikinci el pazarlardaki onu hâlâ kullanabilecek olan müşterilere ucuza satılacaktır. Bu şekilde eski ve yeni sermaye malları otomatik olarak en verimli kullanımlarına yönlendirilirler.

Finansal sermaye. Bir diğer tanıdık sermaye biçimi finansal sermayedir. Örneğin, fon yöneticileri bankaların tasarrufçulardan topladığı paraları ödünç alırlar ve onu başlamak veya gelişmek için paraya ihtiyacı olan işletmelere (işlere-business) yatırım yapmak için kullanırlar. Bu işler için finans, onları, eşyaları etkin

biçimde üretmek veya müşterilerinin taleplerini karşılamak üzere çıktıklarını artırmak için ihtiyaç duydukları ekipmanı satın alma-ya muktedir kılan, diğer herhangi bir sermaye malı gibidir.

Talebi karşılamada en başarılı olan işler mutlu müşterilerden daha az başarılı işlerden daha fazla gelir elde edeceklerdir; bu yüzden yatırımcılara daha iyi bir getiri teklif edebilirler ve işletmelerine daha çok finansal sermaye cezbedebilirler. Bundan dolayı, fiziksel sermayeyle olduğu gibi finansal sermaye pazarı hızla finansal sermayeyi onların en verimli kullanımlarına yönlendirir.

İnsanlar genellikle finansal sermayenin diğer her türlü sermayeden daha fazla bir zengin azınlık tarafından sahiplenilmesi gerektiğini farz eder. Bu yanlıştır; işlere yatırım yapan fonlardaki nihai yatırımcılar çoğu zaman ‘zor günler’ için veya emekliliklerinde gelir temin etmek para biriktiren sıradan bireylerdir. Bunlar gerçek ‘kapitalistler’dir.

Altyapı. Yollar, köprüler ve limanlar gibi altyapılar -genel olarak özel bireylerden ve gruplardan ziyade devletler tarafından sahipleniliyor olan tuhaf bir tür sermaye olmalarına rağmen- ticareti daha kolay ve daha ucuz hâle getirerek verimliliği takviye eden mallardır. Bu kapitalizmin eleştirmenlerinin güya ‘kapitalist’ işletmelerin (girişimlerin) gerçekte ağır bir şekilde devlete bağlı olduğunu ileri sürmelerine izin verir. Fakat bu, birçok yolun, demir yollarının ve limanların orijinal olarak özel yatırımcılar tarafından veya ilgili vatandaşların özel eylemi tarafından yaratıldığını unutmaktır -geri kalanlarının maliyeti özel bireyler ve işler tarafından ödenen vergilerden karşılanmıştır. Bu yüzden ‘kamu’ altyapısı dahi özel servet üzerinde(n) inşa edilmektedir.

En Önemli Sermaye Biçimi

Önemli görünseler de bu sermaye biçimlerinin hiçbiri her birimiz tarafından sahip olunan sermaye kadar önemli değildir -bizim *beşerî sermayemiz*.

Amerikalı iktisatçı Gary Becker (1930-2014) ‘beşerî sermaye’ ifadesini icat eden kişi değildi; fakat fikir üzerinde yoğun şekilde çalıştı. Beşerî sermaye insanları daha verimli kılan tüm bilgi ve şahsî niteliklerdir. Beşerî sermaye eğitimimizi ve becerilerimizi ve aynı zamanda çalışkanlık ve hatta iyi sıhhati de kapsar. Ve bunlara kendimizi daha verimli hale getirmek için yatırım yaparız, aynen diğer sermaye mallarına yatırım yaptığımız gibi.

Bu yüzden, verimli olmak amacıyla ihtiyaç duyduğumuz sosyal ve pratik becerileri kazanmak için okullara, yüksek okullara ve eğitim kurslarına gideriz. Bizim için en mühim olabilecek şey, bizim potansiyel kazancımızdır, fakat eğer daha verimliyse genel olarak daha fazla kazanabiliriz. İş verenler çalışanları makinaları ve enformasyon sistemlerini nasıl işletecekleri hakkında eğitmek için para ve zaman yatırır. Aileler çocuklarına öz-disiplini; dürüstlüğü, güvenilirliği, dakikliği ve benzer şekilde onların çalışmada ve işte umutlarını geliştirecek diğer değerleri öğretirler. Ve sağlığınıza ve zindeliğimize yatırım yaparak daha uzun süre daha verimli kalabiliriz.

Bir kere daha, bizim üretkenlik potansiyelimizi maksimize etmemize yardım etmek için pazarlar vardır. Pazarlar vasıflar kazanabileceğimiz yüksek okulları, becerilerimizi geliştirebileceğimiz kursları, becerilerimizi ve şahsî vasıflarımızı en uygun olduğumuz işlerle buluşturan iş bulma acentalarını, sağlıklı kalmamıza yardımcı olan fitness kulüplerini ve zihnî ve bedensel sağlığımızı onarmak için klinikleri ve rehabilitasyon merkezlerini kapsar.

İktisatçılar, geleneksel olarak, toprakla birlikte emeği de sermayeden farklı bir şey olarak görürler, fakat beşerî sermaye fikri bu ayrımı çok katı görünür kılar. Beşerî sermaye, aynen aletlerin ve ekipmanın yaptığı gibi, emeği daha verimli yapar. Gerçekten, beşerî sermaye üretkenlik açısından muhtemelen diğer bütün sermaye birimlerinin toplamından daha önemlidir. Genelde sermayenin insanların tasavvur ettiğinden daha geniş biçimde sahiplenilmesine rağmen gerçek odur ki herkes beşerî sermayeye sahiptir ve çoğu birey ve aile ona yoğun biçimde yatırım yapar. Sıfırdan başarılı işler kuran göçmenlerin başarısı -Astor, Carneige veya Procter and Gamble'ın, Kraft ve Dupont'un kurucuları- eğitimin, becerilerin ve odaklanma ve çalışkanlık gibi şahsî niteliklerin önemini ispat etmektedir. Hong Kong, Macao ve Singapur'un -nüfuslarının değerlerinden ve iş ahlâklarından başka çok az doğal kaynakları olan küçük yerler- zenginliği de bunu yapmaktadır

Böyle olmasına rağmen, sermaye inkişaf etmek için doğru şartlara ihtiyaç duyar. İnsanların kendilerine ve ailelerine yatırım yapmakta özgür olmasına ve o yatırım meyvelerinden yararlanma haklarına saygı gösterilmesine ihtiyaç duyar.

Sistemler Altyapısı

Sermaye mallarının nasıl kullanıldığı onların yararının önemli bir parçasıdır. Öncü otomobil imalatçısı Henry Ford'un (1863-1947) çalışanları diğer herkes gibi çekiçler, aletler veya yük asansörlerinin tamamen aynısını kullandılar; fakat Ford bu sermayeyi otomobili yapan montaj hattında ondan önceki tüm montaj hatlarından daha verimli olacak şekilde organize etti. Doğru sistem önemli bir sermaye varlığıdır.

Ağlar. Telefon ağları, tedarik zincirleri ve dağıtım sistemleri iletişim ve dağıtımın etkinliğini destekleyen diğer 'organizasyonel' sermaye biçimleridir. İnternet, interaktif TV ve e-mail de verimli

liğimizi artırır; üretim ve mübadeleyi kolaylaştırdıkları kadar, yeni ve daha verimli üretim tekniklerinin icadını ve keşfini cesaretlendirerek fikirlerin yayılmasını teşvik ederler. Bunlar aynı zamanda daha etkin çalışma yollarını mümkün kılarlar -çocuk bakıcılarıyla aileleri, seyahat edenlerle sürücüler ve ev sahipleriyle kalacak yer arayanları buluşturan ‘paylaşma ekonomisi’ uygulamaları gibi.

Pazarlar. Pazar sistemi kapitalizmle aynı şey değildir. Fakat bireysel pazarlar -mallarda, hizmetlerde, finansta veya emekte olsun- tartışılır biçimde bir sermaye biçimidir. Bunlar sadece malları ve hizmetleri dağıtmanın bir aracı değildir, fakat kendi başlarına üretken bir düzenlemedir. Diğer sermaye biçimleri gibi, pazarlar-onları işler tutmak ve araçların iletişim sistemlerini ve diğer sistemleri muhafaza etmek üzere gerekli kuralları geliştirmek ve gözetlemek için- yatırım gerektirir. Pazarlar aynı zamanda fazlalıklar ve azlıklar hakkında enformasyon yayarak verimliliği destekler. Örneğin, eğer popüler bir TV şovu birçok insanda onun filme alındığı yeri ziyaret etme arzusu uyandırırsa, tur firmaları insanları oraya götürmek için daha çok para isteyebileceklerini anlarlar. O yere, onları daha az kârlı hedeflerden uzaklaştıracak şekilde, daha fazla uçak, tren ve otobüs seferi ayarlarlar. İlâveten, ziyaretçi sayısındaki artış mahallî lokantaların ve kafelerin fiyatlarını yükseltmesine izin verecek ve yenilerinin açılmasına teşvik edecektir; bu esnada yerli halk garson olarak diğer iş tiplerinden elde ettiğinden daha fazla gelir kazanacağını anlayacaktır. Bunlar gibi fiyat sinyalleri aracılığıyla, üretim ve sermaye etkin biçimde ve otomatik olarak en yüksek kullanımlarına yönlendirilir.

Aslında pazar fiyatları gezegenin her yerindeki sayısız bireylerin faaliyetlerini koordine eder. 1776’da bile, Adam Smith basit bir yün paltosunun üretimine dâhil olan muazzam sayıdaki insandan bahsetti: Çobanlar, eğiriciler, dokumacılar, boyacılar, tüccarlar, denizciler, tersane işçileri, alet yapımcıları ve çok daha fazlası. Fakat

bu bireylerin hiçbirisi belli bir müşteri için özgül bir palto üretmeye niyet etmezler: onlar sadece çabalarının en iyi uygulanabileceği yere sinyaller gönderen pazar fiyatlarına cevap verirler. Ve eğer müşteri talebi (veya bu mesele için, üretim teknolojisi) değişirse, fiyatlar değişecek ve yeni sinyaller, alâkalı herkesin yeni gerçeğe uymasını teşvik ederek, bütün ağda dalgalar hâlinde yayılacaktır.

Böyle dinamik koordinasyon yoluyla, pazarlar her üreticinin ve üreticilerin dokundukları her sermaye malının verimliliğini artırır. Pazarlar yüksek-değer üretenleri ve dikkatli planlamacıları ödüllendirirler ve daha az etkin üreticileri çabalarını başka yerlere kaydırmaya teşvik ederler. Böyle yapmakla, aynı zamanda, kaynakları korurlar -netice itibarıyla, hiç kimse, eğer başka bir yerde daha iyi kullanılabilecekse zamanını, çabasını veya sermayesini israf etmek istemez.

Hukukî ve Kültürel Sermaye

Adalet. Kapitalizm gönüllü davranışlara ve karşılıklı etkileşimlere dayanmaktadır. Fakat böyle bir düzenleme yalnızca eğer insanlar özgürce davranabilir ve karşılıklı ilişkiye girebilirse ve güven içinde planlar ve yatırımlar yapabilirse çalışabilir. Bu yüzden kapitalizm insanların şiddete, hırsızlığa veya hileye maruz bırakılmamasını, sözleşmelerde verilen taahhütlerin yerine getirilmesini ve bireylerin haklarına ve özgürlüklerine saygı gösterilmesine garanti eden bir adalet sistemi gerektirir.

Pazarlar gibi adalet sistemi de bir sermaye varlığının işaretlerine sahiptir. Adalet sistemine (kanun yapımı, polis, mahkemeler, hapishaneler vs.) büyük yatırım yaparız, adalet sistemi nispeten dayanıklıdır ve görevi teşvik ederek ve böylece kapitalizmin düzen biçiminde işlemesini garanti ederek bizi daha üretken kılar.

Bu varlığın birçok parçası vardır. Örneğin ihtilafların mahkeme önünde çözüldüğü ve ticari davranışların kabul edilebilir normlarının tesis edildiği common law (ortak hukuk); adaletin adil yargılamaya uyduğu ve iktidar sahiplerinin de geri kalanlarımız gibi kanunlarla bağlı olduğu hukukun hâkimiyeti ve devlet gücünün kullanımı üzerinde anayasal sınırlarla demokrasiye ve temsile ilişkin kurallar. Bunların hepsi güveni, kesinliği ve güvenliği teşvik eder ve böylece adaleti üretkenliğimizi arttıran bir sermaye malı hâline getirerek, ileriye yönelik planlamayı, yatırımı ve pazar yerinde işlem yapmayı kolaylaştırır.

Mülkiyet hakları. İnsanlar, onlara sahip olabileceklerini ve onları kontrol edebileceklerini ve ürettikleri şeyden yararlanacaklarını bildikleri zaman daha muhtemelen yatırımlar yapacaklar ve sermaye malları yaratacaklardır. Bu yüzden sahiplik ve mülkiyetin kullanımına ilişkin hukukî kurallar ve sosyal âdetler -mülkiyet hakları diye adlandırdığımız şey- nispeten kesin ve dayanıklı olmalıdır. Fakat bunlar her zaman aşikâr değildir (örneğin, uçakların evimizin üzerinden uçmasına izin veriliyor mu; eğer veriliyorsa, hangi yükseklikte?). Ve bunlar şartlar ve fikirler değiştikçe değişirler (örneğin, kenevir sahibi olmamıza ve satmamıza izin veriliyor mu?). Ancak, nispeten sezgi ile anlaşılabilen ve dayanıklı iseler bunlar güveni ve verimliliği teşvik ederler.

Entelektüel mülkiyet – ticarî markalar, yayım hakkı ve patentler- terim bakımından sınırlı olarak, özel bir mülkiyet türüdür. Entelektüel mülkiyetin arkasındaki fikir, değerli bir marka geliştiren mucitlerin, yazarların ve diğerlerinin çabalarının meyvelerinden yararlanmalarını temin etmektir -ki bu diğer mucitleri aynısı yapmaya cesaretlendireceğinden hepimize fayda sağlar. Fakat o işin veya onun vârislerinin veya takipçilerinin icat veya ürün üzerinde sonsuza kadar bir monopolden yararlanmaları düşünülemez: Fikirlerin gelişmesini ve yayılmasını isteriz. Bu yüzden bu kurumla-

rı zaman bakımından sınırlandırırız. Bununla ilgili kesin kurallar bir yerden diğerine değişebilir, fakat genel ilkenin saygı görmesi gerçeği yine de güveni ve verimliliği teşvik etmektedir.

Kültür ve ahlâkî gelenek. Kapitalizm ve kapitalizmin ulaştığı üretkenlik, karşılıklı saygıyı, yaygın biçimde paylaşılan değerleri, güveni ve diğerlerine karşı şiddet kullanmanın genel reddini ihtiva eden bir kültürden faydalanır. Ekonomik tecrübeler kapitalizm ve kültürün karşılıklı olarak birbirini kuvvetlendirdiğini göstermektedir: pazarların iyice yerleşmiş olduğu yerlerdeki insanlar birbirlerine pazarların daha az önemli olduğu yerlerdeki insanlardan daha fazla güvenmeye meyletmektedir; bir güven kültürü doğal olarak ticareti kolaylaştırmaktadır.

Küçük, homojen toplumlarda güven doğal biçimde ortaya çıkabilir. Fakat farklı nüfuslara sahip olan çoğu yerde asırlar içinde inşa edilmek zorundadır. Güvenin inşası kapitalizmi işler kılan değerlere ve müesseselere yaptırım yapmaya gerektirir. Böyle bir kültür yaratmak için çalışmak zorunda olduğumuz bir şey olduğu için büyük ölçüde kendi başına bir sermaye biçimi olarak görünmektedir.

Sonuç

Kapitalizmin tam olarak nasıl tanımlanacağı ihtilâflı olabilir. Fakat sermayenin az sayıda kişinin sahip olduğu bir fabrikalar, ağır makinalar, gemiler ve finansal varlıklar dizisiyle sınırlı olmadığı açıktır. Sermaye çok daha demokratiktir. Biz hepimiz evimizde, dükkanlarımızda ve ofislerimizde sermaye malları kullanmaktayız. Bankalarda tasarruf tutarız ve bu finansal fonlar daha sonra üretken girişimlere yatırılır. Özel ağlarının ve özel olarak yaratılmış zenginlikle inşa edilen kamusal ağların kullanımı tarafından daha üretken hâle getiriliriz.

Verimliliğimize kendi katkılarını yapan pazarları ve diğer sistemleri kullanırız ve güven kültürünü muhafaza etmek için çabalarız. Hepsinden fazlası, kendi çerçevemizde hepimiz beşerî kapitale sahibiz: bilgimiz, becerilerimiz ve yeteneklerimiz. Hepimiz kapitalistiz ve sermaye çok çeşitli ve çok demokratiktir.

4. Sermaye Nasıl Yaratılır?

KAPİTALİZMİ ANLAMAK İÇİN SERMAYENİN HAYATINI ANlamak önemlidir: sermaye basitçe var değildir, yaratılması gerekir, kolayca çalınır veya tahrip edilir ve muhafaza etmek için çaba gerektirir. Bunlarla ilgili yanlış fikirler kapitalizmin kendisinin birçok büyük temelsiz eleştiriye maruz kalmasına yol açmaktadır.

Sermaye Kazanma Hakkında Yanlış Fikirler

Birçok eleştirmen sermayenin ancak onun diğerlerinin zorlu çalışmalarından çalarak kazanabileceğini ileri sürer görünmektedir. Bunlar iddia ederler ki işverenler işçileri yarattıkları değer üzerinden aldatarak sermaye kazanırlar. Veya eleştirmenler, milletlerin sermayelerini savaş yaparak fethettikleri kimselerin ürünlerini alarak yaptıklarını öne sürerler. Yahut şirketleri tüketicileri aldatan monopoller yaratmak için siyasal kronizmi kullanıyor olarak görürler. Başka türlü ifade edilirse, kapitalistler aldatma, savaş ve gasp etme yoluyla kapitalist olmuşlardır. Ve varsayım şudur: Kapitalistlerin bu suçlar yoluyla elde ettikleri sermaye onların elinde kalmaktadır, onlara hiç çaba olmaksızın faydalar sağlamaktadır.

Bu fikirler yanlıştır -veya en azından, modası geçmiştir. Sermayenin rutin bir biçimde zor yoluyla elde edildiği zamanlar vardı: ülkelerin diğer ülkeleri zenginliklerini almak için işgal ettiği ve sonra yenilen emeğin sırtından yaşadıkları zamanlar; aristokratların serflerini sömürebildikleri zamanlar; monarkların arkadaşlarına kârlı monopoller ihsan ettikleri zamanlar. Fakat bu kapitalizmden önceki, insanların bugünkünden çok daha fakir olduğu ve kendi başlarına sermaye malları elde etmeyi nadiren başarabilecekleri bir zamandı. Bugün gelişmiş ülkelerde zor kanun dışıdır ve sermaye, diğer insanları zorlamaksızın barışçıl yollarla oluşturulmak mecburiyetindedir. Sermaye artık uğruna kavgaya edilecek veya çalınacak ender bir varlık değildir: sermaye şimdi çok daha kolay temin edilebilirdir ve çok daha zengin bir dünya nüfusu tarafından çok daha yaygın biçimde elde tutulmaktadır. Sermaye kazanmanın büyük yegâne meşru yolu onu başkalarından almak değil fakat kendiniz için yaratmaktır.

Sermayenin, onun şanslı sahiplerine -bir ağaçtan düşen elmalar gibi- zahmetsiz yararların devam eden bir akışını temin eden daimî bir varlık olduğu fikri de yanlıştır. Gerçekte kapital onu muhafaza etmek için zaman, para ve çaba gerektirir. Kapital korunmalı ve muhafaza edilmelidir. Değişen ve rekabetçi bir dünyada onun değerini korumak için sürekli bir çalışkanlık ve odaklanma ile kullanılmalıdır. Meyve ağaçları bile ekilmek, aşılacak, sulanmak, ilaçlanmak, beslenmek ve en sonunda bir meyve bahçesi bir şeyler kazandırmaya devam edecekse yenilenmek zorundadır. O zaman bile meyve hasat edilmek ve kullanıma konulmak -meselâ dükkanlara dağıtılmak veya içecek olması için işlenmek- zorundadır. Bu işlerin hiçbirisi yerine gelmezse değerli bir meyve bahçesi olması sona erecek ve sadece faydasız, ihmâl edilmiş vahşilik olacaktır: artık sermaye değil, fakat süprüntü.

Tekrar, öyle görünüyor ki, eleştirmenler sermayenin (ve kapitalizmin) fiilen nasıl bireyci ve demokratik olduğunu anlamıyorlar. Kapitalizm basitçe var değildir, fakat yaratılması gerekmektedir. Bugün az sayıda insan tarafından değil çok sayıda insan tarafından yaratılmakta ve sahiplenilmektedir. Sermayenin değeri tamamıyla bu insanların ne yarattığına ve onları nasıl koruduğuna, muhafaza ettiğine ve kullandığına bağlıdır.

Sermayeyi Elde Tutmak Kolay Değildir

Sermaye -hem de çok kolayca- risk ve kötü yargı (karar) yoluyla, onu tüketerek veya şiddet ve vergileme marifetiyle kaybedilebilir de.

Risk ve belirsizlik. Hiçbirimiz geleceği kesin olarak öngöremez. Hiç kimse gayretlerimizi engelleyen beklenmedik olaylar için plan yapamaz. Geleceğini ne getireceği hakkında makul derecede güven içinde olabilsek ve başarı ve başarısızlık şanslarını ihtimamla hesaplasak da hâlâ bizim yanlış olduğumuzu ispatlayacak riskler vardır.

Bu yüzden, sermaye malları yaratmak için zaman, çaba ve para yatırdığımız zaman bir risk alıyoruzdur. Müstakbel sonuçlarla ilgili değerlendirmemiz yanlış olabilir: yatırıмымız beklediğimizden daha az getiriye, hatta bir zarara neden olabilir. Örneğin, en son pizza yapma teknolojiyle, yalnızca müşterilerin bir rakibin pizzalarını tercih ettiğini veya bir sağlık hevesi tarafından ele geçirildiğini ve pizza yerine salata yediğini görmek için, bir pizza restoranı açabilirsiniz. Eğer işler gerçekten kötüye giderse, yatırıмымızı kapatmak, sermaye ekipmanı ıskartaya çıkarmak ve restoranı kapatmak zorunda kalabilirsiniz.

Eğer insanlar bir girişimin risklerinin yüksek olduğunu düşünürlerse, yalnızca eğer ödüllerin de yüksek olmasını beklerlerse ona yatırım yapacaklardır. Fakat uzun bir zaman içinde ılımlı risk-

ler bile insanların sermaye varlıklarını tahrip edebilir. Bu, zenginliğin sürekli olarak aynı ellerde kalmamasının sebebidir. Elli yıl öncesinden herhangi bir dergiyi alın ve reklamlara bakın. Eğer varsa, gördüğünüz firmaların çok azı size tanıdık gelecektir. Çoğu şirket sonraki zamanlarda daha yeni, daha iyi ve daha iyi rakipler tarafından iş dışına sürülmüştür. Aile işletmeleri de gelir ve gider: eski atasözünün dediği gibi, 'üç nesilde ceketsizlikten ceketsizliğe': bir şahıs bir iş kurar, çocukları onu miras alır ve işletir, iş yapma hissinden ziyade bol para ile doğan torunlar ise onu çökertir.

Tüketim. Hovardalık sermayeyi tahrip eder -sermaye riskle kaybetme yanında harcanarak da tüketilebilir. Meselâ, aile işinin sahipleri güvenliğe karşı borç alabilir veya ekipmanında yatırmak için değil fakat basitçe kendi bol kepeçe ücretlerini ödemek için varlıklarını satabilir. Veya kurucular çocuklarını ve torunlarını desteklemek için vakıf fonu oluşturabilir -ki çocukları ve torunları daha sonra bu sermayeyi gelecek için çalıştırmak yerine ('vakıfçı' tarzıyla) basitçe bu sermayeden yaşar. Her ikisinde de aile sermayesini tüketir. Çok geçmeden tekrar ceketsizliğe geri dönerler.

Şiddet. Sermaye şüphesiz hile veya hırsızlık yoluyla kaybedilebilir yahut şiddet marifetiyle tahrip edilebilir. Böyle eylemler, ahlâk dışı olmalarına ve kurbanın zarar görmesine sebep olduğu kadar, herkese maliyet bindirir. Kaynaklar suçları soruşturmaya suçu cezalandırmaya harcanmak zorundadır. Bir suç cezalandırılmadan kalsa bile, sermayeyi zorla alan kişi muhtemelen ondan onu dikkatlice yaratmış, odaklanmış, idare etmiş ve en üretken amaç için kullanmış kişinin yaptığından daha az değer çıkartacaktır -bütün toplum için kayıp yaratarak.

Şiddetin nihai formu savaştır: gördüğümüz gibi, kapitalizmin bazı eleştirmenleri savaşın güçlülerin zayıflardan sermaye çalmasına izin verdiğini düşünmektedirler. Diğerleri iş insanlarının,

basitçe tüm gemileri, hava araçlarını, elektronik cihazları, araçları ve gerekli olacak silahları temin etmekten kâr etmeleri yüzünden savaşı sevdiklerini (ve kıskırttıklarını) iddia ederler. Fakat, gerçekte, işletmeler savaş başlatamaz. Yalnızca devletler ulti-matolar yayınlama ve insanları zorla askere alma gücüne sahiptir. Ve iş hayatındaki insanlar bilir ki savaş onlar için faydalı değil fakat çok tahripkârdır: savaş (iş yapmanın maliyetini yükselten) riskleri artırır, müşteri güvenini ve talebi zedeler ve –fiziksel mallar; sistemler ve beşerî sermaye dâhil-sermayeyi tahrip eder. Bu aşikâr doğruculuk çok az demokrasinin ticaret yaptıkları öbürleriyle savaşa gitmelerinin sebebidir. Geçmiş yüz yıllarda savaş bir başka ülkenin sermayesini ele geçirmenin iyi bir yolu olarak görülmüş olabilir; bugün sermayeyi diğerlerinden kapmanın değil onu yaratmanın daha kolay, daha emniyetli ve daha etkin olduğunu idrak ediyoruz.

Vergileme. Sermaye devlet eylemlerinin daha az radikal biçimleri tarafından da tahrip edilebilir, servetin veya gelirin vergilendirilmesi gibi.

Meselâ, fakirlere yardım etme ve ‘zenginleri’ kamu hizmetlerine daha fazla katkıda bulundurtma adına, büyük sermaye biçimlerine yüzde onluk bir vergi bindirdiğini düşünün. Bir iş kurmayı veya bir işi genişletmeyi düşünen insanlar şimdi işi yürütmek için ihtiyaç duyacakları sermaye mallarının -binaların, makinaların, ekipmanların, araçların ve finansın- artık yüzde on daha pahalı olduğunu görecektir. Bu onları teşebbüslerine daha az bir ihtimâlle devam edecek duruma getirecektir. Paralarını ve çabalarını girişimde riske atmadan önce işlerinin başarılı olacağından daha emin olmaya ihtiyaçları olacaktır. Keza daha zayıf bir ihtimâlle kendilerinin sermaye mallarını inşa edecek, artıracak veya yenileyeceklerdir. Sonuç olarak, üretken kapasite kaybedilecektir ve tüm toplum biraz daha kötü duruma getirilecektir.

Aynısı genel olarak servet vergilendirildiğinde de doğrudur. İnsanlar paralarını verimsiz biçimde (atıl) bırakabilir veya günün eğlencelerine harcayabilir. Fakat zenginliklerini üretken sermaye varlığına dönüştüreceklerse istekle ve odaklanarak bu amaca yönelmelidirler. İnsanların bu çabanın tüm mükâfatını almasına müsaade ederek bunu cesaretlendirebiliriz. Fakat zenginlik vergilendirildiği zaman bu potansiyel ödül azaltılır ve kayıp riski artırılır. Sonuç olarak, insanların serveti daha az verimli şekilde kullanılır ve onların finansal formları verimliliği desteklemek için kullanılmaktan ziyade parçalanır, dağıtılır ve tüketilir. Ve bu her kese zarar verir.

Yeniden dağıtım. Yeniden dağıtım sermayeyi tahrip eden bir başka politikadır. Sermaye onun üretkenliğinde kayba veya aksamaya sebep olmaksızın basitçe alınamaz ve diğerlerine verilemez. Sermayenin verimliliği birçok şeye dayanır, sermayenin ne olduğu, nerede bulunduğu, nasıl idare edildiği ve -önemli şekilde- öbür sermayeyle nasıl entegre olduğu gibi. Meselâ, karmaşık bir ürün teslim ağı, eğer onun kamyonlarından bazıları diğerleri tarafından kullanım için talep edilirse, kaçınılmaz olarak kesintiye uğratılır.

Bu, çiftliklerin sahiplerinden alındığı ve toprağın ve ekipmanın diğerlerine yeniden dağıtıldığı ülkelerde görülebilir. Entegre sistemler ve sermaye yapıları parçalanır ve çoğu zaman sonuç tahıl üretme başarısızlıkları ve yiyecek kıtlıklarıdır. Aynı şekilde, Çin'in kolektif tarımla tecrübesi, ancak ülke özel sahipliğe daha yakın yeni 'aile sorumluluğu' sistemi devreye sokunca kurtulabildiği felaket bir başarısızlıktı.

Antitröst kanunları. Büyük şirketlerin tekel gücünü sınırlamayı hedefleyen kanunlar aynı zamanda sermaye ağı üzerinde zarar verici bir etkiye sahip olabilir. Bir açık ve rekabetçi ekonomide şirketler yalnızca müşterilerine değer verdikleri şeyi sağlaya-

rak- zorlama veya kronizm yoluyla değil- büyüebilir. Şirketlerin büyümeleri bunda başarılarının bir göstergesidir. Pazar payında sınırlar sermayelerini halka en büyük değeri teslim etmek için kullanmakta etkili şirketlerin böyle yapmasına izin verilmediği ve sermayenin bunun yerine daha az etkin üreticilere çekildiği anlamına gelmektedir.

Fakat bu sınıra ulaşmadan önce de zarar vardır. Belli bir firmanın ne zaman pazarda 'hâkim' olduğunu ve onun geniş hacminin firmanın müşterilere teslim ettiği değerin bir göstergesi olmaktan ziyade müşterilere bir tehdit olup olmadığını belirlemek çok zordur. Antitröst yasal düzenleme kararlarının bu yüzden firmalar tarafından öngörülmesi zordur. Dolayısıyla firmalar küçük kalmaya karar verirler ve onların etkinliklerinin potansiyel kazançları kaybedilir; veya büyürler fakat sonra regülatörler tarafından parçalanırlar, bu onların sermaye ağında aksamalara ve bunun sonucu olarak müşterilerin bir kaybına sebep olur.

Gördüğümüz üzere, en geniş firmalar bile diğer büyük firmalar veya diğerlerinin kombinasyonu veya hatta işlerinin farklı parçalarını budayan daha küçük firmalar tarafından tehdit edilebilirler. Bu yüzden kapitalizmin destekçileri şunu iddia edecektir: siyasa popüleri ve başarılı üreticilere keyfi hacim sınırları empoze etmekten ziyade piyasaları daha açık hâle getirme üzerinde odaklanmalıdır.

Sermaye İnsanî Değerlendirmeye Dayanır

Sermayenin demokratik ve bireyci tabiatının, eleştirilerde genellikle gözden kaçırılan, bir diğer veçhesi sermayenin insanlardan bağımsız olarak kendi başına var olmadığıdır. Bir sermaye malı olması, sadece değersiz bir şey olmaması için, bir nesne insan ihtiyaçlarına, isteklerine ve değerlerine hizmet eder kılınmalıdır. Bir taş, bir insan onun –meselâ, bir ev inşa etmede veya tahlil öğütmede- üretken potansiyelini idrak etmedikçe yalnızca hiç değer

taşımayan bir taştır. Ancak o zaman sermaye olur. Uranyum nasıl nükleer enerji üretileceğine keşfedişimize kadar büyük ölçüde faydasız (ve bu yüzden değersiz) bir mineraldi. Şimdi bir uranyum madeni bir değerli sermaye malıdır.

Fakat eğer insanlar herhangi bir şeyi faydasız bir nesneden potansiyel olarak verimli bir sermaye varlığına dönüştüreceklerse onun üzerine mülkiyet haklarına ihtiyaçları vardır. Ona sahip olabileceklerine, onu yönetebileceklerine ve onun kullanımından yararlanabileceklerine emin olmaya ihtiyaç duyarlar. Yıllar önce Perulu iktisatçı Hernando De Soto (1941-) gösterdi ki, Peru'nun en fakir insanların çoğu kendilerine evler inşa etmelerine ve toprak parçalarını ekmelerine rağmen bunlar sermaye olarak görülemez, çünkü kullanıcıları onlar üzerinde hiçbir hukukî hakka sahip değildir. De Soto bunun değişmesi için kampanya yürüttü; şimdi bu çiftçiler hukukî hakka sahiptir ve evlerini toprak ve ekipman satın almak üzere borç almak için malî teminat olarak kullanmaya muktedirler. Onların mülkiyet hakları bir zamanlar değersiz toprağı güvenli ve değerli kılmaktadır ve onları daha verimli kılmak için toprağı yatırım yapmaya teşvik etmektedir.

Mülkiyet hakları, sahipliğin hukukî statüsü, şirketleri mümkün kılan kanun, regülasyonlar ve pazarlar kültürü ileri gelişmiş Batı ülkelerindeki insanlara öyle aşikârdır ki, bunlardan nadiren bahsedilir. Ne de bunlar özgürlüğün bastırıldığı ve ekonomik gücün hiçbir mülkiyet hakkının var olmayacağı kadar merkezileştiği ülkelerde görülürler ve anlaşılırlar. Fakat böyle haklar kaynaklarını verimli şekilde kullanmak açısından hayatî öneme sahip olan hukukî ve kültürel varlıklardır.

Sermayenin Gerçek Kaynağı

Bu yüzden mülkiyet haklarını ve hukuk sistemlerini yaratmak şeyleri sermaye çevirmenin önemli bir yoludur ve bu sistemleri muha-

faza etmek kapitalizm için hayatidir. Fakat bunun ötesinde şeyler yalnızca zaman ve çaba yatırmak suretiyle sermaye dönüştürülür.

Meselâ, çıplak ellerinizle birkaç balık yakalamaya muvaffak olabilirsiniz, fakat eğer bir zıpkına bir sopa eklerseniz veya ipleri bir araya getirip onlar balık ağlarına çevirirseniz veya balık bakımından zengin sularda balık tutabileceğimiz bir sandal yaparsanız çok daha fazla balık yakalayacaksınız.

Bu basit sermaye mallarını bile yaratmak için geçerli olan hatırı sayılır zaman ve çaba nereden gelmektedir? Cevap, tüketimden çıkartılmak zorunda olduğudur. Yakaladığımız her balığı anında tüketmek yerine, bu yeni verimlilik artırıcı aletleri yaratmak için çalışırken onlardan yaralanarak yaşamınıza yeterli stok oluşturma-bileceğiniz şekilde daha az tüketmeye (veya daha fazla balık tutarak zaman harcamaya) ihtiyacımız vardır. Bu tüketimden vazgeçme anlamına gelmektedir - daha az balık yemek veya eğlenceye daha az zaman harcamak.

Tüketimden vazgeçme sermayenin yaratılmasının ana yoludur. Elbette başka birinden, balık tutma aletlerinizi yaparken aynı standartta yaşayabileceğimiz şekilde balık borç alabilirsiniz; fakat borcu faizle geri ödemek zorunda kalacaksınız ve hatta o zaman bile gelecekte kendi tüketiminizin bir kısmından vazgeçeceksiniz. Ve (mülkiyet hakları, adalet sistemleri, marketler ve buna benzer şeyleri tesis etmenin -ki bunların hepsi karşılaştırılabilir bir zaman yatırımı ve çaba gerektirir- dışında) tüketimden vazgeçmek sermaye yaratmanın tek sürdürülebilir yoludur.

Sermaye versus Zorlama

Ders şudur: *Yatırım* yapmak ve zenginleşmek için *tasarruf* etmek zorundayız. Fakat insanlar ancak onlara yarattıkları sermayenin ve onun ürettiği malların -devlet dâhil- hiç kimse tarafından zor

veya hile çalınmayacağı güvenini veren mülkiyet hakları korumasına ve hukukun hâkimiyetine sahip iseler tasarruf yaparlar.

Kapitalizmde mülkiyet haklarının güven içinde olması ve hukukun hâkimiyeti sermaye yaratılmasını ve böylece uzmanlaşma yoluyla elde edilebilen daha yüksek verimliliği ve bu daha büyük verimliliğin hâsıl ettiği ürünlerin gönüllü mübadelesini teşvik eder. Sermayenin yaratılması ve gerçekten kapitalizm hiç kimse-nin sırtından olmadan ve zorlama olmaksızın değer yaratır.

Devlet siyasası sermayenin oluşmasında ve büyümesinde başkalarından gelen zararın ve hilenin yokluğu kadar kritiktir. Tasarruf, yatırım ve gelir üzerindeki vergiler insanlara tasarruf etmek, yatırım yapmak ve değer yaratmak için daha az müşevvik sağlar. Yeniden dağıtım sermayeyi onu yaratan, geliştiren ve onun üzerinde odaklanan yatırımcıların elinden alır, onu (devlet memurları gibi) böyle yapmaya daha az ilgisi olan veya onu tamamıyla mevcut tüketime harcamak için dağıtan kimselerin ellerine yerleştirir. Fakat bundan daha fazlası bu tür siyasalar sermaye mallarının en yüksek verimliliği sağlamak için birlikte çalıştığı hassas yatırımlar ağını parçalar -*sermaye yapısı*.

5. Sermaye Yapısı Niçin Mühimdir?

ANA ÇİZGİ İKTİSATÇILAR GENELLİKLE SERMAYEYE, KUM gibi, her parçası diğerleriyle tamamen aynı olan, homojen bir şeymiş gibi muamele eder. Hesaplamalarında, modellerinde ve tahminlerinde onunla ilgili yegâne alâka ne kadar sermayenin var olduğudur.

Fakat gerçekte sermaye çok muhtelifdir. Sermaye yalnızca hepsi farklı olan özgül sermaye mallarında vardır: Çekiçler ve oraklardan otomobillere ve kamyonlara, pamuk imalathanelerine ve otomobil fabrikalarına, bilgisayarlara ve baskı makinalarına, yazar kasalardan dondurma kabinlerine, borçlardan hisse senetlerine ve daha nicesi. Tam olarak ne tür sermaye mallarının kullanıldığı, onların nasıl kullanıldığı ve öbür sermaye mallarıyla nasıl ağ oluşturdıkları, bunların hepsi ekonomik sonuçlar üzerinde derin etkilere sahiptir.

Bunu anlamada başarısızlık ciddi hatalara yol açar. Örneğin Fransız ekonomist Thomas Piketty'nin (1971-) 2013'te yayımla-

nan **21. Yüzyılda Sermaye** adlı kitabında yaptığı gibi sermayede getiri (return) hakkında konuşmak anlamsızdır. Sermayeyi oluşturan farklı sermaye mallarının her biri farklı miktarlarda riskler ve potansiyel ödülleri gelir ve onları yönetmede farklı beceri derecelerine sahip olan ve onları farklı amaçlara tatbik eden farklı sahipleri vardır. Sermayenin farklı türlerinin kaybedilebileceği, vergilendirilebileceği veya regüle edilebileceği bazıları diğerlerinden daha kolay çok sayıda farklı yolları vardır ki bunların hepsi çeşitli sermaye mallarının potansiyel getirisini çeşitli yollarla ve çeşitli derecelerde azaltır. Sadece bu değil, kullanımdaki sermaye mallarının karışımı sürekli olarak değişiyor: Bir zamanlar at arabalarını ve sürgülü hesap cetveli kullandığımız yerlerde şimdi otomobilleri ve bilgisayarları kullanıyoruz. Dolayısıyla, bir milletin daimî tek biçim getiri oranına sahip sürekli, uniform sermaye profili yoktur.

Üretken Malların Networkü

Farklı sermaye mallarının birbiriyle nasıl ağ oluşturduğu da kaç sermaye malı olduğundan ve onları yaratmaya ne kadar harcan-dığından bile daha önemlidir. Arz zincirleri, farklı ülkelerdeki, parçaların yaratımını ve sonra tükettiğimiz nihaî malları ve hizmetleri besleyen çeşitli girdileri yaratan çok sayıda üreticilerle çok uzun olabilir.

Adam Smith'in basit yünden yapılan paltosunu alalım tekrar. Sadece çok sayıda insan değil fakat geniş bir sermaye malları yelpazesi nihaî ürünü temin etmek için devreye girmelidir. Bunlar perakendeci satıcının dükkanlarını ve dükkan teçhizatını, toptancının depolarını ve kamyonlarını, imalatçının dokuma tezgahlarını ve dişiş makinalarını, iplik yapımcılarının balya makinalarını ve eğirme tezgahlarını, çobanların makaslarını ve balya yapımcılarını, bütün bu insanlar tarafından kullanılan aletleri ve ekipmanları yapan kimselerin tasfiyehane işlerini ve dökümhanelerini, her bir

safhada kullanılan ham maddeleri ve ekipmanı taşıyan nakliyecilerin gemileri ve uçakları -artı hepsi bu basit, günlük kalemleri arz etmeye katkıda bulunan bir çok diğerlerini- kapsarlar.

Açıkça, bu sermaye mallarının herhangi birinin yokluğu tüm imalat sürecini kesintiye uğratabilir, zincirin ilerisindeki her operasyon için kısıtlılar, arz problemleri ve lojistik kâbuslar yaratabilir. Meselâ, boyama makinası almaksızın, dokumacılara ve tamamlayıcılara tamamlanmış yün temin edilemez ve o sebepten elbise toptancıya, perakendeciye ve müşteriye gönderilemez.

Bu yüzden geniş, küresel sermaye malların nasıl bir ağ içinde bir araya getirildiği eşyaların yaratılmasını sağlayan verimlilik ve etkinliği muhafaza etmek ve geliştirmek bakımından hayatidir. Bu hem üretimde kullanılan malları hem de müşterilere giden malları -bütün bu çabanın amacı olan, yün palto gibi tüketim mallarını- kapsar.

Bundan dolayı bizim verimliliğimiz sadece sermaye miktarına veya sahip olduğumuz fabrikaların, makinaların, kamyonların ve aletlerin sayısına dayanmaz. Sermaye yapısı, sermaye mallarımızın nasıl bir ağda bir araya getirildiği, ihtiyacımız olan ve istediğimiz malları ve hizmetleri nasıl yarattığımız ve onları ne kadar etkin ve üretken biçimde yarattığımız bakımından kritiktir.

Sermaye Yapısının Kırılganlığı

Bu sermaye yapısının kritik önemi, sermayenin, ürettiği değerde herhangi bir kayba sebep olmadan, sahiplerinden alınabileceğini, diğerlerine verilebileceğini veya 'daha rasyonel' kullanımlara tahsis edilebileceğini düşünen siyasal hayalciler veya ekonomik planlamacılar tarafından gözden kaçırılmaktadır ve gerçekten çoğu zaman bunun beklentisi içinde, bu yeni ellerde, sermaye daha üretken olarak ve şimdi ürettiğinden daha yüksek değerli şeyler

üretecektir. Fakat basit gerçek şudur: bunun en azından üretime ağır bir bozucu etkisi olacaktır.

Ekonomik planlamacılar birçok ülkeye, birçok ürün sektörüne ve birçok süreçlere yayılan bu tafsilatlı sermaye malları yapısının bir evrimci sürecin sonucu olduğunu hatırlamalıdır, ki bu evrimci süreçle networkün her parçası tüketicilerin değişen taleplerini karşılamak ve insanların en fazla değer verdiği şeyleri üretmek için sermaye sahipleri tarafından devamlı olarak adapte edilmeli ve yeniden şekillendirilmelidir. Meselâ, eğer hava ısınır ve mağazalar yün elbiseler yerine pamuk elbiseler sipariş etmeye başlarsa imalatçılar onları üretmek için yeniden yapılanmaya, tedarikçiler daha fazla pamuk satın almaya başlar ve nakliyeciler rotalarını çiftçilerin yeni talebi karşılamak için daha fazla pamuk yetiştiriyor olacağı ekim alanlarına çevirirler. Bir taş bir göle atıldığında dalgaların yayılması gibi, tüm süreç yeni realiteye adapte olur, sermaye yapısının bireysel parçalarını ihtiyaç duyulduğu gibi yeniden tahsis eder veya yerine yenisini koyar.

Planlamacılar aynı zamanda sermayenin homojen olmadığını hatırlamalı ve şartlar değiştiği zaman bütün sermaye mallarının diğer kullanımlara yeniden tahsis edilmeyeceğini hatırlamalıdır. Bazıları, bir makas, bir dikiş makinası veya kamyon gibi, birçok farklı amaç için kullanılabilir: bunlar yünlü elbise yaptıkları kadar, pamuk kumaşı kesecekler, dikecekler ve nakledeceklerdir. Fakat kumaş dokuyan endüstriyel ölçekli tezgahlar yeni, ince pamuk ipliklerde kullanılmak için geniş çaplı adaptasyon gerektirebilir. En kötü durumda, onlar ve imalatatta kullanılan diğer makinelerin tamamen bir yana atılması ve yeni amaçlarla yapılmış makinelerin getirilmesi gerekebilir.

Bazı sermaye mallarının başka bir amaca adapte edilemeyecek olması gerçeği, sermaye sahipliğinin sahiplere güvenli ve rahat

getiriyi garanti edemeyecek olmasının bir başka sebebidir. Şartlar değiştiği zaman, bazı sermaye malları sahiplere gerçek bir zarar vererek elden çıkarılmak zorunda olabilir. Meselâ, İskoç yün dokuyucuların mahallî çıkırıkları ve el tezgâhları su gücüyle çalışan dokuma tezgahları ve çıkırıkları icat edilince sınırlı değerli oldu. Ve bu makinelerin kendilerinin pek çoğu Yeni Dünya'dan gelen pamuk ipliği işleyebilmek için adapte edilmek zorunda kalmıştı. Bugün bu makineler ve onların yerleştirildiği imalathaneler büyük ölçüde söküldü ve tahrip oldu -veya ofislere, sanayi alanlarına veya müzelere çevrildi- çünkü Birleşik Krallık artık kumaşının (elbiselerinin) büyük kısmını Hindistan, Çin, Nepal ve diğer gelişen pazarlardan ithal ediyor.

Devlet endüstrileri bile sermaye kayıplarından muaf değildir. Doğu Almanya'daki 1957'den beri Trabant otomobillerini yapan Zwickau fabrikası Almanya yeniden birleşip insanlar daha hızlı, sessiz, temiz ve daha rahat alternatifler satın alabilecek duruma gelince bütün amacını kaybetti ve boş çürüyen bir hurda olmaya terk edildi. Gerçekten, eski Sovyetler Birliği'nin modası geçmiş ve faydasız sermayesinin büyük bir bölümü gibi.

Kötü Kamu Politikası Sermayeyi Öldürür

Öyleyse, sermaye, tam da artık doğru zamanda doğru yerde doğru malzeme olmaması yüzünden, kaybedilebilir. Teknoloji geliştikçe ve müşterilerin istekleri, ihtiyaçları ve zevkleri değiştikçe sermaye bu değişikliklere cevap vermek için adapte olmak zorundadır ve bir miktar sermaye basitçe adapte edilebilir olmayabilir ve zarar yazılmak mecburiyetinde kalabilir. Fakat gördüğümüz gibi sermayenin kaybedilebilmesinin çok sayıda muhtelif yolları olabilir, sahiplerinin yanlış tahminleri, kötü değerlendirmeleri ve kötü yönetimleri gibi.

Kamu politikası da sermaye yapısını bozabilir ve sermayeyi tahrip edebilir -ve daima böyle yapmaya niyet ederek değil. Bir örnek, birçok ülkenin tecrübe ettiği (iş dalgalanmaları olarak da adlandırılan) canlanma-patlama (boom-bust) dalgalanmalarıdır. Canlanma yeni teknoloji birçok şeyi daha ucuz veya iyi yaptığı için vuku bulabilir -buharlı motorun, elektriğin ve internetin icadının yaptığı gibi. Fakat, bu, insanlar yeni teknolojinin potansiyel yararlarını fazlasıyla abartmaz ve bu temelde aşırı yatırım yapmazsa bir patlamaya yol açmaz.

O zaman canlanma-patlama dalgalanmaları niçin böylesine yaygın ve sıktır? Avusturyalı iktisatçılar F. A. Hayek (1881-1992) ve Ludwig von Mises (1881 – 1973), ki bu dalgalanmalar üzerinde çalıştılar, bunların tipik olarak kötü siyasa tarafından yaratıldığı sonucuna vardılar. Bu dalgalanmalar devletlerin faiz oranlarını düşük tutarak ve emisyonadaki para miktarını arttırarak ekonomik faaliyeti canlandırmaya ve istihdamı arttırmaya çalışmalarıyla başlarlar. Ceplerinde daha fazla para olan müşteriler daha fazla harcama yaparlar ve şimdi güç yetirebildikleri pahalı ve ileri ürünlere nispeten daha çok para harcarlar.

Düşük faiz oranları yüzünden borç almanın ucuzlamasıyla, üreticiler bu yeni malları üretmek için yeni fabrika ve ekipmana yatırım yaparak bu talebin bir kısmını ele geçirmeye çalışırlar.

Fakat aynen çok alınan alkol veya ampetaminin baş ağrısı tarafından takip edilmesi gibi, bu para ve kredi canlanması da bir patlama tarafından takip edilir. Tasarruflarının getirisi daha az olduğu için insanlar daha az tasarruf eder. Bu yüzden bankalar yeni borç vermeler için yetersiz fonlara sahip olduklarını görürler kredileri geri çağırmaya başlarlar. Bir kredi çatırdamasıyla karşılaşan müşteriler daha ucuz ve daha temel ürünleri satın almaya başlarlar. Fakat üreticiler çoktan insanların artık satın almadığı lüks mal-

ları üretmek için gerekli fabrikaları inşa etmiş ve ekipmanları satın almışlardır. Bu sermaye mallarının artık bir amacı yoktur. Üretim hatları kapatılır, makinalar sökülür ve işçiler işten çıkartılır ve bu işçilerin harcamasına dayalı dükkanlar bir durgunlukla karşılaşır ve bazıları kapanmak zorunda kalır. Bu canlanma ucuz kredi ve kolay para üzerine inşa edilen sahte bir canlanmadır, fakat gerçek kayıplara (zararlara) sebep olur.

Bu tür -2000’li yılların başlarındaki canlanma ve finansal çöküş gibi- felaketlere bankerler veya açgözlülük yahut diğer popüler açıklamaların herhangi biri tarafından sebep olunmaz. Ekonomik büyümeyi teşvik etmek isteyen devlet otoriteleri tarafından ve hassas sermaye yapısı ağını bozan sahte sinyaller gönderme süreci içinde sebep olunur. Bu tür kötü siyasa tarafından sebep olunan hasar herhangi bir sermaye sahibinin beceriksizliği veya bir teknolojinin yerini başka bir teknoloji tarafından alınması tarafından sebep olunan her zarardan daha büyüktür. Canlanma-patlama dalgalanmaları ekonomik hayatın her alanını etkiler: kayıplar bir şirketle veya sektörle sınırlı değildir, fakat sistematik ve yaygındır. Otoritelerin kısa görüşlü siyasası tarafından yaratılan illüzyon kısa ömürlüdür; ancak bu illüzyon gerçek kayıplara, işten çıkarmalara ve sermaye yapısını ve bir bütün olarak ekonomiyi yaran iflaslara -ve genellikle bankaların kendilerinin başarısızlığına- yol açar.

Sonuç

O zaman, özetlersek, sermaye ne hiçbir maliyete ve bozulmaya sebep olmadan istendiği gibi etrafa dağıtılabilecek bir şeydir ne de onun güya şanslı sahipleri için bir daimî güvenli gelir kaynağıdır. Tersine, sermaye yalnızca spesifik sermaye mallarında vardır, özgül aletler veya makinalar gibi veya insanların özgül maharetleri ve bilgilerinin beşerî sermayesi gibi. Bu sermaye mallarının her biri farklı özelliklere sahiptir -daha az veya daha çok dayanıklı ol-

mak, tek amaç veya birden çok amaç için kullanılabilir, değişen ihtiyaçlara uyartılabilir veya uyartılamaz olmak, en azından bir hurda değere sahip olmak veya olmamak ve benzeri gibi.

Dahası, bu sermaye malları tarafından mümkün kılınan verimlilik ve bu verimliliği takip eden gelir artışı onların sahipleriyle sınırlı değildir, fakat bir ölçüye kadar tüm nüfus tarafından paylaşılmaktadır. Bir ülkedeki herkes onun yollarından, kamu malları açısından ve vatandaşlarının okur yazarlığından ve becerilerinden faydalanır ve üreticilerin daha etkin süreçlere ve ekipmana yatırım yapmasının bir sonucu olarak daha ucuz ve daha iyi mallardan ve hizmetlerden istifade eder.

Fakat bu faydalar daimî değildir. Sermaye kaybolabilir veya çalınabilir; bozulabilir veya tüketilebilir; yanlış idare edilebilir veya yanlış kullanılabilir; tüketen halkın zevklerindeki değişiklik veya yeni teknolojiler tarafından iş dışı bırakılabilir. Sermaye az sayıdaki şanslı kişi için büyüdü para ağacı değildir: yaratılmak, büyütülmek, korunmak ve idare edilmek zorundadır. Bu hiç de vasat bir iş (görev) değildir.

Son olarak, sermaye networklere dahil edilmek zorundadır. Bugün, birçok üretim süreçleri uzun ve karmaşıktır, bütün dünyadan gelen ham maddeler ve parçalar gerektirir, ki bu da onları toplamak, işlemek ve birleştirmek için öbür karmaşık uluslararası operasyonlara dayanır. Bu üretim boyunca kullanılan sermaye malları her safhada uyum içinde işletilmeye ihtiyaç duyar.

Bu yüzden bir milletin (veya dünyanın) sermayesinin kontrolünü alabileceğini ve o sermayeyi maliyeti olmadan başka bazı daha değerli çıktıları üretmeye yeniden yönlendirebileceğimizi sanmak büyük bir hatadır. Bu teorik olarak mümkün görünebilir, fakat oldukça gayri muhtemeldir; neticede bütün bu aynı sermaye mallarının çoğu bu karmaşık uluslararası üretim ağının bir parçası

olma spesifik amacıyla yaratılmıştır. Bu daha ziyade bir bulmacanın parçalarını daha hoş bir resim üretmek için yeniden düzene koyabileceğimizi tahayyül etmek gibidir: fakat parçalar başka biçimde bir araya kolay kolay gelmez ve parçalar gayri muhtemelen daha iyi bir resim üretecektir. Eğer yeni bir resim yaratacaksak, yeni parçalar yaratmamız ve bir araya getirmemiz gerekir; benzer şekilde, farklı ürünler yaratmak için farklı sermaye malları yaratmaya ve onları bir uyumlu üretken yapıda bir araya getirmeye ihtiyacımız vardır. Bu, pazar yerinde bir uzun, sürekli, evrimci deneme yanılma süreci tarafından, bazı planlamacılar, diktatörler veya kanun koyucular tarafından politik olarak yapılan ve maymun iştahlı kararlardan daha iyi yapılır.

6. Kapitalizmi Ne Çalıştırır?

GÖRDÜĞÜMÜZ ÜZERE, KAPİTALİZME MAHSUS VEYA HATTA onun için esas olmayan fakat kapitalizmin başarısına kesinlikle katkıda bulundukları için yaygın biçimde kapitalizmle bağlantılandırılan birkaç şey vardır. Şahsî çıkar, özel mülkiyet, barış, kâr, rekabet, uzmanlaşma ve pazarlar bunlar arasındadır.

Şahsi Çıkar, Mülkiyet, Kâr ve Müşevvikler

Şahsi-çıkar. Kapitalizm şahsi-çıkar tarafından motive edilir (harekete geçirilir), fakat açgözlülüğü cezalandırır. Bu ikisi gayet farklıdır.

Açgözlülük (tamah) bir kimsenin başkalarının duygularını ve çıkarlarını önemsemeksizin (care) ve belki yürürlükteki kanunlar, regülasyonlar ve geleneklere ihtimam göstermeksizin kendi şahsî menfaatlerine göre davranmasını hatıra getirir. Açgözlülük aynı zamanda kişinin ihtiyaçlarını gözetmeden şeyleri kendi hatırı için toplamasını ima eder. Fakat kapitalizm yalnızca insanlar kuralları takip ettiği, birbirlerine âdilce muamele ettiği ve sözleşmele-

rine hürmet ettiği zaman işleyebilir. Bereket versin, diğer birçok alıcıdan ve satıcıdan gelen rekabet sayesinde, iş aleminde yalan söyleyen veya aldatan herkes çok geçmeden müşterilerin ve tedarikçilerin onları terk ettiğini görecektir. Zenginleşmenin yegâne yolu diğerlerine istedikleri şeyleri sağlamaktır. Diğerlerinin menfaatlerini gözetmemek ne demek, kapitalizm bizi onları bilmeye ve onlara hizmet etmeye hevesli kılar.

Şahsî çıkar, tersine, onsuz hiçbirimizin yaşayamayacağı bir doğal insan özelliğidir. Ahlâkî soru onun nasıl sınırlanacağı ve onun kendi kendine hizmet eden bireyler kaosundan ziyade işleyen bir toplum yaratmaya nasıl yönlendirilebileceğidir. Çok şükür, kapitalizm şahsî çıkarı herkesin yararı için çalışır duruma getirmektedir.

Şahsî çıkar kendilerine başkaları tarafından hedefler, vizyon, amaçlar ve hevesler empoze edilen bireyler değil kendi hedeflerini, vizyonlarını, amaçlarını ve heveslerini takip eden bireyler demektir. Onlar bu rüyaları sadece kendi bireysel çıkarları için değil fakat ailelerinin ve sevdikleri ve ihtimam gösterdikleri diğer kimselerin menfaatleri için de izlerler. Diğerleriyle, meselâ ticarette, her iki tarafın karşılıklı menfaatine olduğu zaman, iş birliği yaparlar. Fakat şahsî çıkar olmasına rağmen bu bazı arzu edilmez sonuçlar anlamına gelmez. Tersine, ticaret yoluyla iş birliği Adam Smith'in kendisinin 'Görünmez El' fikriyle izah ettiği gibi genellikle faydalı bir sosyal sonuç meydana getirir.

Özel mülkiyet. Özel mülkiyet kapitalizme özgü değildir, fakat onun iyi çalışması için lüzumludur. Belki, beklemedik şekilde, özel mülkiyet çalışkan, karşılıklı olarak saygılı, dürüst ve insanların birbirine güvendiği bir toplumu teşvik eder.

İnsanların kendi mülkiyetlerine diğer insanların mülkiyetlerinden daha fazla ihtimam göstermeleri hayatın bir gerçeğidir. Örneğin, birçok ülkede, apartmanlarda, dairelerin kendilerinin sahip-

leri tarafından gayet iyi muhafaza edilmesine rağmen merdivenler ve ortak alanlar ihmâl edilir.

Keza, insanlar, özel olarak sahip oldukları şeylerden hem kendilerinin hem de toplumun yararına, daha fazla değer yaratırlar. Kapitalist toplumların özel olarak işletilen çiftlikleri mümkün azamî mahsulü üretecek şekilde dikkatle idare edilirken Sovyet Rusya'nın kolektif çiftlikleri veya Mao'nun Çin'i yaygın kıtlıklardan başka bir şey üretmedi. Hiç kimsenin sahibi olmadığı dünya okyanuslarında aşırı balık tutulurken, İskoçya'nın somon balığı stokları balığın yüzdüğü, insanların yaşamasının balıkların spor yapması için var olmasına bağlı olduğu, nehirlerin özel sahipleri tarafından özenle korunmaktadır.

İnsanlar, mülkiyeti beslemek ve ondan değer çıkartmak için, kendilerinin sahipliğinden emin olmalıdır. Mülkiyetin nasıl elde tutulacağı, mülkiyetle ne yapılabileceği, mülkiyetten hangi faydalar elde edilebileceği ve mülkiyetin diğerlerine nasıl aktarılabilceği hakkında açık kurallar olmalıdır. Mülkiyetin -sadece toprağın veya sermaye mallarının değil fakat tüketilebilir her malın ve hizmetin de- alınışına ve satılışına ilişkin anlaşmalar açık olmalı ve saygı görmelidir. Hırsızlık ve hile reddedilmelidir, ki bu bir adalet sistemi ve tahribat olursa bu tahribatın onarılmasını ima eder. Ancak bundan sonra insanlar ticaret yapmak veya risk içeren ve meyve vermesi yıllar alan bir girişime yatırım yapmak için geleceğe ilişkin taahhütlere girebilir. Kapitalizm ancak böyle bir dünyada çalışabilir.

Şüphesiz otoriteler herkes gibi aynı kurala tâbi olmalıdır. Politik veya yargısal güçlerini bazı grupları kayırmak veya bazı önceden karar verilmiş hedefleri elde etmek üzere pazarları bozmak için kullanamazlar; böyle yapmak pazarları tehlikeye atma ve karmaşık etkin kapitalist üretim ağını tahrip etme riskini yaratır.

Kâr. Kâr da kapitalizme özgü değildir. Gerçekte girdiğimiz her faaliyette kâr peşinde koşarız, çünkü finansal kazanç dışında birçok kazanç türü vardır. Hayatta ne yaparsak yapalım, sonuç olarak ortaya çıkacak faydanın onun için harcadığımız zaman ve çabadan daha büyük olmasını umarız. Manzara tırmanmaya değer mi? Bu uzun konferansta oturarak gerçekten faydalı bir şey öğrendiniz mi? Eğer öyleyse, kâr ettiniz demektir.

Ticarette bile, kâr sadece finansal kazanç değildir. Çoğu insan kesinlikle para kazanmak için iş yapar, mutlaka bir servet yapmak için değil, fakat kendilerine ve ailelerine iyi bir hayat sağlamaya yeterli para kazanmak için. Ancak hiç kimse bunu sefil veya daimî olarak meşakkat içinde olma pahasına yapmak istemez. Bu bir kayıp olacaktır. Eğlence fırsatları ve başkalarına yardımcı olan bir şey yaptığı düşüncesi farklı insanların ekonomik hayatlarında baktıkları ve çalışmalarında iftihar ettikleri şeyler arasındadır. Belki de çoğumuza böyle şeylerden duyduğumuz memnuniyet paradan daha değerlidir.

Genellikle kapitalist müşteriler tarafından elde edilen kârın, bir tür sömürü ile işçilerin maaşlarından çıkması gerektiği söylenir. Fakat hiç kimseyi istihdam etmeyen müteşebbisler de kâr elde edebilir, ki bu söz konusu argümanı yalanlar görmektedir. İkinci olarak hiç kimse belli bir müteşebbis için çalışmaya zorlanmaz: öyleyse niye onları sömüren işi kabul etsinler? Kolayca başka bir işverene gidebilir veya kendileri için çalışabilirler.

Üçüncüsü ve en önemlisi, bu argüman kârın ve değerın yaratıldığını unutmaktadır. Müteşebbislerin eğer yalnızca çalışanları onun dışına atarlarsa el atabilecekleri bir sabit değer kavanozu yoktur. Değer şeylerde değil zihnimizde vardır: bir şahıs bir vazoyu paha biçilemez görürken başka bir şahıs onu çöp olarak görebilir. Ve tam da eşyalara farklı değerler vermeleri yüzünden

insanlar aralarında ticaret yapabilirler ve her biri kendisini daha iyi durumda hissedebilir. Müteşebbis çalışanlardan değer çalmaz, fakat değeri çalışanların yeteneklerini yeni bir şey yapmaları için idare ederek yaratır.

Müteşebbis kârı. Bir müteşebbisin kârı birçok kaynaktan gelebilir. Meselâ, insanların farklı şeyleri değerlendirmesindeki farklar üzerinde ticaret yapmaktan veya tüketicilerin taleplerini daha etkin şekilde tatmin etmek için girdileri, emeği, imalat süreçlerini, pazarlamayı ve dağıtımı maharetle tanzim etmekten. Veya kâr diğerlerinin küçümsediği fırsatları görmekten (değerlendirmekten) gelebilir.

Örneğin, bazı müteşebbisler, diğerlerinin görmediği potansiyel talebi değerlendirerek kâr eder Sony'nin Walkman şahsî müzik çalıcıyla yaptığı gibi veya Starbucks'ın uzmanlaşmış kahve dükkânlarıyla yaptığı gibi. Bazen müteşebbisler yeni teknoloji yaratarak kâr edebilirler, Thomas Edison'un elektrik ampulü ile yaptığı gibi. Diğerleri mevcut teknolojileri yeni ürünler ve süreçler yaratmak için uygulayarak kâr ederler, James Dyan'ın elektrikli süpürgelerle ve Apple'ın iphone ile yaptığı gibi.

Müteşebbisler tüketicilerin rahatını arttırmanın yollarını bulabilirler, Amazon'un online alışverişle yaptığı gibi veya tamamen yeni pazarlar ve çalışma yöntemleri geliştirebilir, Uber, AirBnB ve birçok diğer 'ekonomiyi paylaşma' uygulamalarının yaptığı gibi. Ve regülatif reformunda yeni girişim fırsatları yaratabilir. Meselâ, ABD'de Bell Telephone Company'nin ve Birleşik Krallık'da British Telekom monopolünün parçalanmasından sonra mobil telefon ağları hızla büyüdü.

Kuşkusuz, az sayıda kişi, şanslı tesadüflerden, halkın hayalini yakalayan ve kaçkın bir başarı olan bir şey üreterek veya keşfederek servet yapmıştır. İnsanlar bazen bir eskiciden satın aldıkları

resmin aslında bir Eski Şaheser olduğunu bulurlar. Fakat bu tür pür girişimsel kârın, adlandırıldığı gibi, sadece bir şans meselesi ve hak edilmiş olduğunu düşünmek yanlış olacaktır. Çoğu müteşebbis gerçekten başarıları için çok sıkı çalışırlar ve ürünlerini teşvik etmeye zaman ve çaba harcarlar. Başarısız olurlar ve reddedilirler, fakat başarıya kadar devam ederler: Bloomsbury -büyük başarı beklentisi olmaksızın onu yayımlanmayı kabul etmeden önce- J.K. Rowling'in ilk *Harry Potter* romanını yayımlamayı on iki yayınevi reddetti.

Müşevvikler. Bu yüzden müteşebbis kârı nadiren şans veya ağırlıklı olarak şanstır: vizyon, zekâ, zaman, çaba, beceri, risk alma ve ısrar yatırımı talep eden aktif bir arayıştır. Bu tür çoğu çaba başarısız olacaktır: fakat başarılı olanlar daha fazla ilerlemenin temellerini inşa edecek ve herkesin hayatını geliştirecektir.

Bu müteşebbisliği, yatırımı ve müteşebbisliğin dayandığı şahsî vasıfları teşvik eden ve ödüllendiren bir hukukî, siyasal ve sosyal kültüre sahip olmayı hayatî kılar. Bunlar arasında en önemli olan barışın emniyeti ve hukukun hâkimiyetidir, bu sayede müteşebbisler sadece yabancı ordular tarafından ve iç suçlular tarafından değil, fakat kendi devletleri tarafından da işleri tahrip edilmeden ve yarattıkları şeyler çalınmadan, güven içinde böyle yatırımlar yapabileceklerini bilirler. Örneğin, başarısızlık riskleri zaten yüksek olduğundan, maliyetlerini daha da arttıran yüksek vergiler ve ağır regülasyonlar tarafından müteşebbislerin hevesleri kolayca kırılır.

Rekabet Süreci

Kapitalizmi böylesine dinamik kılan bir başka şey rekabettir. Rekabette önde kalmak ve müşterilerinin diğerlerine kaçmasını durdurmak için, tüketiciler mütemadiyen sundukları şeyi ve üretim biçimlerini icat etmeli ve geliştirmelidir.

İktisat ders kitapları rekabetin bu dinamik etkisini nadiren izah etmektedir. Ders kitapları genellikle ‘tam rekabet’ten -çok sayıda benzer alıcıların ve satıcıların özdeş malın ticaretini yaptıkları bir teorik durum- bahsederler. Fakat gerçekte, alıcılar ve satıcılar tamamen farklıdır. Satıcılar onları özdeş malların ticaretinden ayırt etmeye heveslidir, alıcılara eşsiz ve rekabetten daha arzuya şayan bir şey sunmak için.

Maalesef ‘tam rekabet’ fikri öylesine yaygındır ki, kapitalizmin savunucuları bile genellikle kapitalizmin nasıl çalıştığını anlayamamaktadır; bu arada yanıltıcı ‘tam’ terimi kapitalizmin eleştirmenlerini (dostça olanlarını bile) piyasaları daha mükemmel yapmak için devletlerin müdahale etmesi gerektiğini düşünmeye itmektedir.

Fakat gerçek pazarlar asla ‘tam’ dengeye gelmez: rekabet daimî bir düzeltme, icat ve gelişme sürecidir, bu süreç rekabetin bize kazandırdığı büyük faydadır. Müteşebbisler değişen ihtiyaçlarımızı karşılamak için çabalarlarken, yeni ürünler ve süreçler daha az etkin olanların yerini alır. Memurlar değil müşteriler bu dinamik süreci sürükler. Memurların pazarları ‘mükemmel’ kılma teşebbüsleri onları belli bir durumda dondurur; fakat reel rekabette tüketiciler üreticilerden daha iyi mallar talep etmekte insafsızdırlar, üreticiler ise aktif biçimde malları teslim etmenin daha iyi yollarını arar.

Bazı işletmeler bu süreçte ayakta kalamaz. Fakat pazar rekabeti, sabit bir kaynak arzının olduğu, hayatın ve ölümün onları kimin elde ettiğine bağlı olduğu biyolojik rekabet gibi değildir. Rekabet kaynakları yaratır ve toplam değeri genişletir. Çünkü işletmeler, pazar yerinde günlük sınavlarla (testlerle) karşılaştıkları için, kaynakları düşük değer kullanımlardan yüksek değer kullanımlara

aktarmayı sürdürmeleri gerekir. Hiç kimse ölmez: sadece farklı biçimde çalışmak zorundadırlar.

Uzmanlaşma ve Pazarlar

Uzmanlaşma ve faydaları. Sermaye malları çok uzmanlaşmış olabilir. Birçok iş yalnızca bir ürün veya bir parça yaratmak için var olabilir. Bazı durumlarda ürünleri veya parçaları binlerce kez daha hızlı ve ucuza yapabilirler. Meselâ, demirin çıkartılması ve eritilmesi, motor parçalarının dökülmesini ve bitirilmesini, otomobillerin montajını her şeyi elle yapmaktan bin kat daha hızlı ve ucuza yapılabilir hâle getirdi. Maharetler de uzmanlaşmıştır: dekoratörler, çatıcılar, camcılar, elektrikçiler ve su tesisatçıları evlerimizi ve bu hizmetleri bizim kendimizin yapabileceğinden çok daha iyi ve çok daha ucuza muhafaza edebilir, bu arada uzman doktorlar bizim tıbbî rahatsızlıklarımızı hakkında uzman olmayan meslektaşlarının bildiğinden daha fazla şey bilirler.

Sıradan insanlar her tıbbî durum hakkında her şeyi veya bir odanın en iyi nasıl boyanacağını veya çamaşır makinesinin nasıl onarılacağını bilemezler ne de herkes bir otomobil yapmak için gerekli olan sermaye ekipmanına sahip olabilir. Gerçekten, her birimizin buna teşebbüs etmesi çok müsrifçe olurdu. Onun yerine, biz hepimiz öbür insanların uzmanlığından, hem becerilerinden hem elde ettikleri sermaye mallarından yararlanırsınız. Otomobillerimizin, saatlerimizin, saç kesicilerimizin ve diğer her şeyin diğer insanların uzmanlıkları sayesinde daha ucuz ve daha iyi olmasını isteriz.

Pazarlar. Gerçekte, kapitalizm üretimi öyle etkin kılar ki, onun yarattığı tüm malları ve hizmetleri eşit derecede etkili bir şekilde dağıtmanın bir yolunu bulmak âcil hâle gelir. Pazarların kapitalizmle birlikte gelişmesinin sebebi budur. Pazarlar bizim büyük

artıları alıp satmamıza ve diğer insanların verimliliğinin meyvelelerinden yararlanmamıza izin verir.

Pazar mübadelesi vuku bulur, çünkü farklı insanlar aynı mallara veya hizmetlere farklı değerler atfederler. Değer şeylerin ağırlık veya hacim gibi objektif bir vafı değildir: değer yalnızca nesneyi gözleyenin zihninde mevcuttur. Daha az değer verdiğimiz bir şeyi daha çok değer verdiğimiz bir şeyle, doğrudan doğruya veya para kullanarak değiş tokuş ettikten sonra ticaret yaptığımız kişi gibi kendimizi iyi hissederiz. Mübadelemiz, hiçbir yeni eşya yaratmamış olmasına rağmen, toplam değeri arttırmıştır.

Kapitalizmin muazzam verimliliği veri alındığında, bu bilhassa önemlidir. Mesela, büyük ölçekli mekanize sürme, ekme ve biçme metotları kullanan bir zahire üretici üretilen buğday veya arpanın ancak çok küçük bir kısmını tüketebilir ve zahireyi yalnızca pazarda mübadele edilebilecek şey için değerlendirir. Aynı şey her gün tezgâhtan çıkan tüm kaplar ve taslar kendisi için pek şahsî kullanımını olmayan çömlekçi için de doğrudur. Otomobil üretici, ayakkabı imalâtçısı, sulu boya ressamı veya lokantacı için de aynı şekilde. Fakat pazarlar tüm ürünleri onlara daha fazla değer veren tüketicilere götürür.

Mübadele kadimdir; fakat pazarlar büyüdükçe ve yerleşik duruma geldikçe, şeylerin karşılıklı olarak mübadele edildiği oranlar-onların fiyatları- daha genel olarak bilinir ve öngörülebilir hâle gelir. Bunun kendisi herkese bir faydadır, çünkü bu hepimize bizim kaynak yatırımımızın en fazla nerede verimli olacağı hakkında daha iyi bir fikir verir. Bu aynı zamanda üreticilere mallarına en iyi fiyatı elde etmek için yardım eder: meselâ, webe bağlanabilen telefonlar dünyanın en uzak yerlerindeki küçük çiftçiler bile yiyecek pazarlarına ulaşabilir ve toptancıların onlara tahılları için makul bir fiyat vermesini garanti edebilir anlamına gelir. Ve müstak-

bel (future) pazarlara bir bakış onlara iyi bir mahsul elde etmek için ne ekmeleri ve ne zaman ekmeleri gerektiğine karar vermede yardımcı olur.

Pazarlar hukuk ve gelenek (convention) tarafından yönetilir, fakat değişen müşteri talebine uyum sağlamalıdır. Yeni ürünler ve süreçlerle meşgul olmak zorundadırlar, paylaşma ekonomisi uygulamaları (apps) gibi. Bütün icat pazar regülatörlerin karşısına yeni meseleler (challenge) çıkarır: yeni ürünlerin ticaretinin yapılıp yapılmaması hakkında, genellikle rekabetten korkan piyasadakilerin (incumbents) lobi faaliyetleri tarafından beslenen gerçek güvenlik korkuları olabilir. Fakat, buna rağmen, özellikle arz ediciler online olarak anında ve kolayca derecelendirilebildiği zaman, piyasaları açık tutmaktan kaynaklanacak faydalar da vardır. Yalnızca yeniliğe müsaade edersek ilerleyebiliriz.

Kapitalizm ve Devlet

Kapitalizmi destekleyenler devletin hem sermaye mallarına sahip olmaması hem sermaye mallarının kullanılmasını yönetmesi gerektiğini ileri sürerler. Politikacıları ve devlet görevlerini tüketicilerin geniş ihtiyaçlarından ziyade dar siyasal ihtiyaçlardan etkilenmiş olarak görürler. En fazla, devlet kapitalizmi işler kılan prensipleri -bireysel haklar, adalet ve zora dayanmayan iş birliği- korumalıdır. Devlet, bunu yapmak için, kendi zorlayıcı gücüne muhtaçtır -polis, ordular, mahkemeler ve hapishaneler. Fakat bütün güçler yozlaşır ve yerleşik çıkarlara avdır, bu yüzden devlet gücü sınırlı olmalıdır.

Kapitalizmi destekleyenler bireylerin çoğu şeye kendilerinin karar verebileceğini söyler, fakat kolektif projeler için -meselâ savunma, yeni hava limanları veya yollar- demokrasi makul bir karar alma yoludur. Kapitalizmin destekçileri aynı zamanda demokrasi-

yi devletin zorlayıcı gücünü kullanan kimseleri sınırlandırmanın ve gerekli olduğu zaman uzaklaştırmanın yolu olarak görürler.

Fakat demokrasinin kendisi, çalışmak için sınırlı olmalıdır. Demokrasi her şeye karar vermenin iyi bir yolu değildir ve politikayı başka yolla alamayacağımız kararlara dahil eder (katar). Ne de demokrasi %51 çoğunluğunun %49 azınlığın hayatının her yönüne dair karar verebilmesi veya onu istediği gibi istismar edebilmesi demektir: demokrasi bir hoşgörü kültürü ve öz sınırlama (self restraint) gerektirir. Hem vatandaşlar hem siyasetçiler bu sınırları anlamalıdır; fakat pek çok zaman demokrasinin kazanımlarından öylesine memnundurlar ki çok daha fazla şeyin demokratik olarak karara bağlanması gerektiğini düşünürler. Ne yazık ki bu daha çok şeye politik olarak karar verme anlamına gelir ki bu gerilim ve mücadele yolunu açar ve bizim hepimizi çoğunluk tarafından istismara açık bırakır.

Anayasalar demokrasiyi iyi ifa ettiği fonksiyonlara odaklı tutabilir ve azınlıkları koruyabilir. Bunu elde etmek için anayasaların geniş bir desteğe sahip olması ve onları tadil etmek için vasıflı çoğunluklarla nispeten daimî (kalıcı- permanent) olmalıdır. Fakat hiçbir belge bireysel hakları garanti edemez ve kapitalizmi işler kılan kurumları savunamaz. Yalnızca kalpler, akıllar, ahlâk, kültür ve hoşgörü bunu elde edebilir.

7. Kapitalizmin Ahlâkî Boyutu

Sosyalist ve Kapitalist Ahlâk Görüşü

2014'te yayımlanan *Why Not Capitalism?* adlı kitabında Amerikalı siyaset bilimci Jason Brennan (1979-) sosyalist ve kapitalist ahlâkî durumu karşılaştırmaktadır.

Brennan sosyalist iyi toplum fikrinin iyi bilindiği söylüyor. Bir aile kamp gezisinde olduğu gibi, herkes sadece kendisinin değil herkesin iyiliği üzerinde odaklanarak, anlaşılmış bir amaca yönelik erdem ve kamu ruhu içinde davranır. Kapitalizm asla böyle bir ahenkli iş birliği elde edemez, çünkü ve açgözlülük kusurları üzerine inşa edilmektedir. Gerçekten, kapitalizmi tolere etmemizin tek sebebi sosyalizm için yeterince iyi olmamamız, bencilliği tamamen ortadan kaldırmamız ve hepimizin menfaati için yaşamamız için ahlâkî güçten mahrum olmamızdır.

Fakat kapitalizm için eşit derecede zorlayıcı bir tez geliştirilebilir der, Brennan. Kapitalizm mütekabiliyet yoluyla karşılıklı yardım üzerine inşa edilmiştir. Kapitalizm zoru ve istismarı reddeder.

Kapitalizm diğerklerine fayda sağlayan kimseleri ödüllendirir, ki bu güveni ve iş birliğini besler. Kapitalizm insanları iktidardakiler tarafından seçilen tek amaca hizmet etmeye zorlamak yerine, insanların kendi amaçlarını serbestçe ve barışçıl biçimde takip etmelerine müsaade eder. Bu aynı çeşitlilik diğerklerine müsahayayı, onların farklı hevesleri ve hayat tarzları için saygıyı ve onlara bir ekonomik makinanın sırf parçaları olarak değil bireyler olarak ihtimam göstermeyi teşvik eder. Bu insani ihtimam hayır kuruluşları, kiliseler ve sivil toplumun diğerk gönüllü kuruluşları yoluyla ifade edilir -bütün bu bahsedilen şeyler bir kapitalist toplumun yarattığı zenginlik tarafından kapitalizme güç ekledi.

Kapitalizm vizyonu aynı zamanda gerçekçidir. Sosyalist kamp yapan aile modeli gezisi yabancılar eklendiği zaman çabucak bozulurken kapitalist ilkeler sadece küçük gruplarda değil tüm dünyada işleyebilir. Ve bunu bizim ahlâkî zayıflığımızı bağlamanın hiçbir anlamı yoktur. Kapitalizm bizim azizler gibi altruist olmamızı gerektirmez, fakat bizim doğal şahsi çıkarımızı sosyal faydalara çevirir. Kapitalizm kabiliyet, odaklanma, enerji ve verimli organizasyonu ödüllendirerek, bizi yeniliğe, keşfe ve diğerklerine hizmete yönlendirir.

Kapitalizm Değer Yaratır ve Zenginliği Yayar

Kapitalizmin değer ve servet yaratma ve onları yayma kabiliyeti, onun ahlâkî meziyetlerinin bir diğerkidir. Kapitalizm insanları diğerk insanların ne istediğini keşfetmeye ve onu temin etmeye teşvik eder. Kapitalizm yüksek derecede üretken sermaye ekipmanının uygulanması yoluyla, bizi az sayıda insanın değil çok sayıda insanın ihtiyaçlarını tatmin etmeye muktedir kılar.

Şaşırtıcı olmayacak şekilde, kapitalizmin büyümesi insanların gelirlerinde ve servetlerinde büyük bir artış meydana getirdi. İnsanlığın uzun tarihinin büyük bölümü boyunca, ortalama gelir

geçinme seviyesindeydi: modern terimlerle belki 1 ila 3 dolar arasında. Fakat 1800 civarında gelirler aniden yukarı doğru sıçradı ve yukarı doğru yükselişleri hâlâ devam ediyor. Fakirler özellikle kazançlı çıkmıştı: 1990'da Dünya Bankası'na göre, insan nüfusunun yaklaşık %40'ı günde 1.90 dolardan az gelirle yaşamaktaydı; bugün bu oran %10'dan azdır. Yoksulluk son 35 yılda son 3500 yılda olduğundan daha fazla azaldı.

Kapitalizm insanları ihtiyaçları olan ve istedikleri şeylerin daha fazlasına güç yetirebilir hâle getirmeye ilâveten onları daha iyi güç yetirebilir duruma da getirir. Sonuç olarak, tüm temel ihtiyaçlar yiyecek, barınak, yakıt ve elbise şimdi her zamankinden daha ucuz ve daha yüksek kalitelidir. 1800'de dünyanın herhangi bir yerindeki pek az insan taze ete güç yetirebilirdi; bugün kapitalist ülkelerdeki herkes bunu yapabilir. İngiliz siyaset bilimci ve doğa bilimcisi Matt Ridley (1958-) 2011'de yayımlanan *The Rational Optimist* adlı kitabında 1800'de bir saat ışık sağlayan bir mumun altı saatlik emeğe mal olduğunu söylemektedir. 1880'ler itibariyle gaz yağı lambasından aynı ışığa güç yetirmek 15 dakikalık çalışma aldı. Şimdi, LED'lerle, iki buçuk saniyedir. Aydınlatma terimleriyle, 1800'dekinden 43.200 defa daha iyi durumdayız.

Servetteki bu muazzam yükseliş insanların bugün daha sağlıklı, daha uzun olmasının ve her zamankinden daha uzun yaşamasının sebebidir. Bu, teknolojinin güya kaçınılmaz yürüyüşüyle izah edilemez. Netice itibariyle teknolojik gelişmeyi kapitalizmin müşevvikleri mahmuzlamazsa ne mahmuzlar? Niçin Büyük Zenginleşme böylesine aniden vuku buldu? Ve niçin Batı Almanlar lüks, yüksek teknolojili Mercedes ve BMW'ler sürerken Doğu Avrupalılar hâlâ güvenilmez, rahat olmayan, çevreyi çok kirleten Trabant ve Yugo arabalara sahip olmak için mücadele ediyorlardı.

Daha iyi teknoloji kesinlikle yaşama standartlarımızı yükseltir, fakat onu geliştirme müşevviğini sağlayan şey kapitalizmdir. Mülkiyet hakları insanlara, onların ödülleri alabileceklerini bilerek, araştırmaya, icada ve gelişmeye zaman ve çaba yatırmak için araçlar ve güven verir. Ve bu yeni teknolojiler ve ürünler muazzam derecede etkin kapitalist üretim ve pazar dağıtımı yoluyla geniş biçimde ve hızla yayılır.

Bu, 1980'lerden beri dünya fakirliğindeki hızlı azalmanın büyük ölçüde Çin'in, Hindistan'ın, Doğu Avrupa'nın ve diğerlerinin uluslararası ticarete ve kapitalist prensiplere açılmasının sebebi-
dir. Singapur, Hong Kong, Tayvan, Japonya ve Güney Kore 2. Dünya Savaşı'nın sonunda dünyanın en fakir ülkelerinin bazılarıydı; fakat birkaç on yıllık ticaret ve kapitalizm onları ancak son zamanlarda onlara yaklaştırmaya başlayan yakın komşuları Kuzey Kore, Kamboçya veya hatta Malezya ve Çin'den farklı olarak dünyanın en zengin ülkelerinden bazılarına çevirdi. Böyle örnekler kapitalizm ve ticaretten kazanacak en fazla şeye sahip olanların en fakir ülkeler olduğunu göstermektedir. Ve en fakirler için günde ilave 1 dolar hayat ile ölüm arasındaki bir fark anlamına gelir.

Mülkiyet Haklarının İnsanî Faydaları

Mülkiyet hakları sadece insanların kaynakları *kullanmasına* müsaade etmez. Onlar insanlara kaynakları korumak geliştirmek ve büyütme için bir müşevvik sağlar. Özel mülkiyet, ortaklaşa sahiplenilen veya hiç kimse tarafından sahiplenilmeyen mülkiyetten daha iyi bakılır, daha üretken biçimde kullanılır. Aşikâr bir örnek Sovyetler Birliği'ndeki ve Mau'nun Çin'indeki, sadece kıtlık ve mahrumiyet yaratmış olan kederli kolektif çiftlikler başarısızlığıdır. Balık alanları bir diğer örnektir: hiç kimse tarafından sahiplenilmiyor olarak deniz balık stokları aşırı avlanmaktadır. Sadece balık filolarına ticareti yapılabilir kotalar -fililyatta balıklar

üzerinde bir mülkiyet hakkı- veren İzlanda ve Yeni Zelanda'da balık stokları iyi muhafaza edilmektedir.

Mülkiyet hakları aynı zamanda insanların kendilerini ifade etmelerine ve seçtikleri gibi geliştirmelerine müsaade eder. Mülkiyet diğer insanlardan, hatta devletten gelecek özel alan ihlallerine karşı bir sığınak sağlar. Anglo-Avusturyalı siyaset bilimci bir iktisatçı F. A. Hayek (1899-1992) 1944'te yayımlanan *Kölelik Yolu* adlı kitabında, eğer bir düşmanca devlet toplantı salonlarını, kâğıt arzlarını ve medyayı kontrol ederse insanların kendilerini bile ifade edemeyeceğine ve farklı siyasal fikirleri tartışamayacağına işaret etti.

Mülkiyet aynı zamanda içimizdeki doğal bir şeyi de tatmin eder. Sahip olduğumuz şeyler bizim kendimizin uzantılarıdır. Bunlar bizim çocuklar olarak topladığımız şeyleri veya bize kıymetli arkadaşlarımız tarafından verilen şeyleri veya bulduğumuz yerleri yahut bize ait olan şeyleri kapsayabilir. Bize fayda, rahatlık ve bağımsızlık veren (otomobiller ve çamaşır makineleri gibi) şeyler olabilirler. Sahip olmaktan, korumaktan, idare etmekten ve geliştirmekten zevk aldığımız şeyler olabilirler; meselâ birçok ev sahibi kendi evleri için bunu söyleyecektir ve birçok müteşebbis kendi işleri için bunu söyleyecektir.

Bazı anti-kapitalistler kaynakların sahiplenilmemesi, paylaşılması gerektiğini söyler. Fakat, değerli kaynaklar, seçtiğimiz gibi paylaşılmaya hazır olarak var değildir; yaratılmaları gerekir. Verimsiz bir çöl birileri onun potansiyelini görene, onu ekmek için temizleyene, ondan petrol çıkartana veya onun üzerinde inşaatlar yapana kadar sadece bir çöldür. Birilerinin feraset ve çabalarıyla ortaya çıkmış bir kaynağı zorla paylaşmak sadece gayri âdil değil aynı zamanda verimliliğe zararlıdır: çünkü insanlar onda bir kazanç görmezlerse bu çabaya girmeleri için bir sebep olmaz. İn-

sanlar âtıl kalabilirler ve diğer insanların çabalarından bir pay için bekleyebilirler.

Eşitlik ve Refah

Kapitalist toplumlardaki farazi servet ve gelir eşitsizliği ve bunun yeniden dağıtımı haklı kılması hakkında çok şey yazılmıştır. Fakat gerçekler bu iddiayı desteklememektedir. Eşitsizlik rakamları genellikle vergi öncesi gelirlere bakar ve sosyal haklar (social benefits) hesaba katılmaz. Fakat en çok kazananlar vergileri ödedikten ve en az kazananlar refah, işsizlik, hastalık ve emeklilik haklarını aldıktan sonra, sonuç olarak ortaya çıkan gelir dağılımı kapitalist ve sosyalist ülkeler arasında çok az fark gösterir. En fakirlere, sağlık ve eğitimin çoğu zaman yapıldığı gibi, ücretsiz sağlanan devlet hizmetleri de dikkate alındığında, fark iyice azalır. Dahası, istatistikler genellikle dinamik etkileri ihmâl etmektedir. Yıllık araştırmanın mantığında dünyanın en fakir insanları Ivy Ligi üniversitelerinden (dünyanın en iyi ilk on üniversitesi), son zamanlarda mezun genç Amerikalılardı: bunların yüksek öğrenci borçları onlara 'negatif zenginlik' vermektedir; fakat itibarlı özellikleriyle donanmış olarak aynı grup sonunda dünyanın en zenginleri arasında yer bulacaktır.

Eşitsizlik değişimin doğal bir sonucudur. Binlerce insanın her biri meşhur bir şarkıcının konserine katılmak için birkaç dolar öderse, şarkıcı geceyi daha çok, dinleyiciler daha az dolarla bitirir. Eşitsizliğin daha da büyümesini engellemenin tek yolu, şarkıcının kazançlarını her konserden sonra yeniden dağıtmak olacaktır. Finansal eşitlik devamlı yeniden dağıtım gerektirir -ki bu, şarkıcı gibi insanları işini icraya devam için hiçbir sebebe sahip olmama durumuna düşürür.

Bunun anlamı herkese işlemin finansal olmayan yararlarının inkâr edilmesi anlamına gelir. Her iki taraf da değer kazanmadık-

ça hiçbir mübadele vuku bulmaz: konsere gidenler o akşam birkaç dolar fakirleşebilir, fakat bunun karşılığında hayran oldukları birini dinlemenin heyecanına ve neşesine sahip olmuşlardır. Bu gayri-finansal değer onlardan alınamaz ve diğerlerine yeniden dağıtılamaz. Değerli şeyleri eşitleme anlamında, finansal kaynakların yeniden dağıtımı işin ancak yarısını gerçekleştirir.

Eşitliği Tanımlama Problemi

Kapitalizmde finansal eşitsizlik sizin nasıl iyi veya kötü biçimde hizmet ettiğinizi yansıtır. Finansal ödül yalnızca diğer insanlara hizmet etmekten gelir ve diğer insanların size bu hizmet için vermeyi istediği şeyi yansıtır. Diğerlerine temin ettiğiniz değeri takdir etmek ve ödülünüzün miktarına karar vermek için bir heyete veya komiteye ihtiyaç yoktur: hizmet ettikleriniz bunu kendileri için yaparlar.

Gerçekten, hiçbir devlet heyeti veya komitesi ödüllere rasyonel olarak karar veremez. Topluma bir müzik yıldızı, bir sporcu şahsiyet, bir öğretmen, bir kaynakçı veya bir hemşire tarafından teslim edilen değeri hangi temelde belirleyeceklerdir? Her birine bu değeri yansıtmak için ne kadar ödenmesi gerektiğine nasıl karar vereceklerdir? Kısa yolu seçseler ve herkese eşit ödeme yapsalar bile, bu ne hakkaniyeti ne de eşitliği sağlayacaktır. Netice itibarıyla bazı işler risklidir; diğerleri güvenlidir; bazıları zevk alınabilir ve çeşitlidir, bazıları sıkıcı ve hayal kırıklığı yaratıcıdır; bazıları kolaydır bazıları büyük yoğunlaşma gerektirir; bazı iş yerleri hoş ve uygundur, diğerleri değildir. Eşit pay psikolojik gelirdeki bu eşitsizlikleri eşitlemez. Fakat kapitalizmde emek pazarındaki rekabet bunu otomatik olarak yapar; meselâ insanlar tehlikeli veya nahoş olan veya büyük beceri gerektiren işleri yapmak için daha yüksek ücret talep edeceklerdir.

Bu yüzden, kapitalizmin destekçilerine göre finansal yeniden dağıtım irrasyoneldir, çünkü değere ve ödüle karar vermenin objektif bir temeli yoktur; yeniden dağıtım çarpıktır, çünkü gayri-finansal faktörleri dikkate almaz ve gereksizdir, çünkü pazar daha hızlı ve daha otomatik bir iş çıkartır. Fakat kapitalizmi destekleyenler yeniden dağıtımın aynı zamanda gayri ahlâkî olduğunu ileri sürerler. İnsanlar kendi kabiliyetlerinden ve sıkı çalışmalarından kaynaklanan ödüller üzerinde bir hakka sahip olmalıdır. Eşitsizlik adına bile olsa, bireylerin daha iyi durumda olan insanlardan para çalmasına izin vermeyiz. Öyleyse devletin bunu yapmasına niçin izin vermeliyiz –özellikle, bir rasyonel temel olmaksızın, kararlar memurların kaprislerinden ibaret olacağı için.

Fakirlere gerçekten yardım etmek istiyorsak, kapitalizm en iyi metot olarak görünmektedir. Bugünün global ticaret ekonomisinde daha hızlı zenginleşmekte olanlar zenginler değil fakat fakirlerdir ve fakirler için bu hakikî bir fark yaratır. Dahası sermaye sadece ona sahip olanları değil herkesi zenginleştirir. Kapitalizm verimliliği yükselterek her birimize ihtiyacımız olan ve istediğimiz şeyleri verir. Daha az ve daha kolay şartlar altında çalışarak bizi daha fazla üretmeye muktedir kılar. Kapitalist ülkelerin vatandaşları, daha zengin oldukları için, gelirlerinin daha fazlasını hayır kuruluşlarına göndererek daha hayırsever olmaya meylederler. Ancak, hayırseverlik destekleri olmaksızın bile, zengin bir kapitalist ülkede fakir olmak yoksul bir sosyalist bir ülkede fakir olmaktan (gelir bakımından) çok daha (yaklaşık on kat) iyidir.

Kapitalizm Beşerî İlişkileri Geliştirir

Amerikan siyaset düşünürü Ayn Rand (1905-82) kapitalizmin tek ahlâkî sistem olduğunu, çünkü yalnızca kapitalizmin ayakta kalmak için güce dayanmadığını ileri sürdü. Kapitalizm, yalnızca gönüllü değişim yoluyla çalışır. Hiç kimse başka biriyle iş yapma-

ya (hemhal olmaya) zorlanmaz. İnsanları sizinle ticaret yapmaya ikna etmek karşılıklı saygı ve güven gerektirir –en fakirler için özellikle değerli bir şey.

Kapitalizm aynı zamanda ayrımcılığı da dışlar. Bunu sağlamak için hiçbir kanuna veya regülasyona ihtiyaç yoktur: belli bir cinsiyetten, ırktan, dinden veya kültürden işçiler çalıştırmayı reddeden veya ürününü belli gruplardan müşterilere satmayı veya kiralamayı reddeden bir iş(letme) çok geçmeden kendisinin bu tür ayrımcılıklar yapmayan rakipleri tarafından geçildiğini görür. Gerçekten, regülasyonlar azınlıklar için genellikle zararlıdır: meselâ, asgari ücret düzenlemeleri işverenlerin işçi kiralamasını pahalılaştırır, bu yüzden işverenler mahallî lisanda daha az akıcı ve kültürel normlara daha az aşına göçmenleri ve sınanmamış gençleri –yasama faaliyetinin tam da yardımcı olmaya niyet ettiği cinsten insanlar– işe almaya ve eğitmeye daha az istekli duruma gelirler.

İlginç bir şekilde, kapitalizm daha yüksek kadın okur-yazarlığı ile ilişkilendirilir, ki bu aile sağlığının, eğitimin ve refahın önemli bir belirleyicisidir. Kadın okur-yazarlığı Rönesans yıllarında ticaretin büyümesiyle birlikte hızla yükseldi. Çoğu tüccar erkekti, bu tüccarlar denizdeyken veya mallarını satıyorken işleri yönetmek onların eşlerine kalıyordu: böylece kadın okur-yazarlığı ve numaralardan anlamak, bugün kapitalist toplumlarda oldukları gibi, önemli hâle geldi.

Benzerleri Benzerlerle Kıyaslamak

Tekrar etmek gerekirse: ideal sosyalizm reel kapitalizmle meşru olarak kıyaslanamaz. Ne de sosyalizm güya (güven ve işbirliği gibi) iyi terimlere ve kapitalizm (açgözlülük gibi) kötü terimlere dayanarak meşru biçimde tanımlanabilir. Birçok kimse bunu yapmaya çalışır, fakat gerçekler onları yalanlar. Kapitalizm boğaz-

boğaza bir durum değildir, fakat işbirlikçidir. Aslında kapitalizm güvene dayanan ve anti sosyal güdülerini sistematik biçimde cezalandıran harikulâde işbirlikçi bir sosyal düzendir.

Kapitalizm aynı zamanda gerçekçi bir sosyal sistemdir. Kapitalizm çabalarımızı fiilen işleyen (işe yarayan) şey üzerinde odaklandırır –evrensel olarak erdemli ve altruistik vatandaşlardan müteşekkil ulaşılamaz mükemmel toplum vizyonu üzerinde değil. İnsan tabiatı hakkında hiçbir illüzyonu (hayali) yoktur. İnsanların zorla veya nasihatle meleğe çevrilebileceğini varsaymaz. Onun yerine, kapitalizm bizim doğal şahsî-çıkarımızı yakalar ve onu faydalı sosyal sonuçlara hizmet etmeye kanalize eder. Kapitalizm aynı zamanda ahlâkî olarak tutarlıdır: hırsızlığın, tekelin, kayırmacılığın ve zor kullanmanın sırf devlet bunları yaptığı için iyi olduğunu varsaymaz.

Kapitalist vizyon küçük grupların ötesine de uzatılabilir. Dünyanın çoğu hâlihazırda kapitalisttir veya kapitalist ülkelerle ticaret yapmaktadır. Kapitalizm mülkiyet hakları, dürüstlük, sözleşme taahhütlerine saygı gibi genel kurallar yoluyla işlediği için kapitalizme katılabilecek insanların sayısının bir sınırı yoktur. Fakat toplumlar bir kolektif gaye tarafından yönetildiği zaman, büyük hacim daha büyük problemlere sebep olur. Bunları planlayanlar ve idare edenler ne üretilmesi gerektiği ve her bireyin bu süreçte kendi payını nasıl icra etmesi gerektiği hakkında çok daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarlar. Toplumun gayelerinin ne olması gerektiği ve onlara ulaşmak için ne yapılması gerektiği hakkında daha geniş bir anlaşmazlık alanı vardır. Ve bu, bu kararları vermeye ve anlaşmazlığı tasfiye etmeye yetecek kadar insafsız liderleri aranır hâle getirir.

8. Kapitalizmin Kısa Tarihi

Teoriye Uyması için Kapitalizmi Eğip Bükme

Karl Marx kapitalizmi sadece tarihin kaçınılmaz ilerleyişinde bir safha olarak gördü. O kapitalizmin en sonunda kendi iç çelişkileri tarafından çökertileceğini ve komünizm tarafından yerinin alınacağını düşündü. Bu tarihsel analiz sosyalistler ve sosyal teorisyenler arasında hâlâ tesirlidir. Sonuç olarak, çağdaş kapitalizmle ilgili tartışmalar yalnızca onun altını oyacağı düşünülen problemler üzerinde odaklanırken, kapitalizm hakkındaki akademik ve entelektüel tartışmaların çoğu onu tarihî gelişmesine dayalı olarak ortaya koyar.

Bu yüzden bu önyargılar çoktan kapitalizmi eleştirenlere hizmet eden hatalı bir kapitalizm tanımına yol açmıştır. Daha kötüsü, gerçeklerin kendilerinin çoğu zaman onları teoriye uydurmak için tahrif edilmesidir. Kapitalizm olarak tasvir edilen fakat gerçekte doğru kavramla çok az alâkası olan ekonomik düzenlemeler hakkında tarihler yazılmıştır. Dahası, kapitalizm asla ortadan

kaldırmayı vaat etmediği, iş dünyasından ziyade politikacıların davranışlarından doğan sosyal problemler için suçlanmaktadır.

Saf hâliyle asla fiilen var olmamış bir şeyin bir tarihini hatta bir tasvirini yazmak çok zordur. Bu husus genellikle pür sosyalizm kavramını onun pratik performansından –diktatörlükler, tasfiyeler, açıklıklar, kasvetli düşük ekonomik büyüme ve kıtlıklar tarafından damgalanmış bir tarih– tecrit etmek için kullanılmaktadır. Ancak, kapitalizmin destekçileri onun pratik ifadeleri (expression) tarafından daha az mahcup edilmektedir. Kapitalizmi destekleyenler onun problemlerini itiraf ederler, fakat onun tarihinin hızla artan ve yayılan zenginlik, demokrasi, kişisel hürriyet ve barış tarafından damgalandığına da işaret ederler. Bu yüzden saf kapitalizm hiçbir zaman var olmamış olsa bile, onun prensiplerinin bazı versiyonlarını benimsemiş toplumların tarihini araştırmak hâlâ öğreticidir.

Devlet Yönetimindeki Ticaret

On altıncı Yüzyıl'dan On dokuzuncu Yüzyıl'a kadar olan dönem ekonomik milliyetçilik ve monarklarla bakanların ekonomik olarak güçlü devletler inşa etme arzusu tarafından tavsif edilmiştir. Bunun, kendi kazançlarını desteklemek ve –altın ve gümüş olarak– mümkün olduğu kadar servet biriktirmek için ülkelerinin diğerlerine satabildikleri kadar satmalarını ve diğerlerinden alabildikleri kadar az almalarını gerektirdiğini düşündüler. Bir mübadeleden sonunda parayla çıkanlar satıcılar olduğu için, yalnızca satıcıların fayda sağladığına inandılar. Bir milletin kasalarına akan altın ve gümüş onun refahının ve gücünün kaynağı ve ölçüsüydü.

Dışarda ve içerde ticaret politikası bu yüzden gayet korumacıydı. İhraç pazarları için üretenlere cömert sübvansiyonlar sunuldu; ithalata kotalar ve diğer engeller yüklendi. Britanya gibi ülkeler kolonilerine servetlerinin Fransa, İspanya veya Hollanda gibi ha-

sımlara akması korkusuyla, başkalarıyla ticaret yapmayı yasakladı. Savaş, öbür ülkelerin servetini yağmalayarak millî zenginliği artırmanın meşru bir yolu olarak görüldü. Ülke içinde, ticarî birlikler (loncalar) rakipleri dışta tutmak için kendi mesleklerini sıkı şekilde regüle ederken, şehirler öbür şehirlerden imalatçılara ve zanaatkârlara karşı benzer bariyerler koydu. Loncalar üyelerinin rızkını tehdit eden emek–tasarruf edici cihazları kanun dışı kılması ve iş ortaklarını onlara su ve nişasta gibi temel mallarda tekel ihсан ederek ödüllendirmesi için müracaat ettiler.

Bu merkantilizmdi –tüketicilerden ziyade üreticiler için dizayn edilmiş bir sistem. Bu genellikle erken kapitalizm olarak karikatürize edilir, çünkü işler (business) yaratılmaktaydı ve sermaye, imalat, pazarlar ve ticaret hepsi büyüyordu. Fakat hemen hemen diğer tüm bakımlardan kapitalizm fikrinden çok farklıydı. İktidardakilerin ülkenin ekonomik faaliyetlerini idare etmek için kullandıkları kontroller ve kotalarla kuşatılmıştı. Bu kontroller de bu sefer devletin zorlayıcı gücünün bu amaç için kullanılmasına dayandı. Bu kayırmacılığı (kronizm), hırsızlığı ve zoru meşrulaştırdı. Eğer kapitalizm herhangi bir yerde var idiyse, kasabaların dışında, loncaların yöneticilerinin idare etmediği ve serbest ticaret, icat ve yeni fikirlerin belirebileceği liberties adı verilen yerlerde var oldu.

Adam Smith Millîetlerin Zenginliği'nde merkantilist sistemi tahlil etti. Hem alıcıların hem satıcıların gönüllü ticaretten faydalandığına işaret etti: öbür türlü ticarete girmezlerdi. Satıcılar altın ve gümüş alabilirler, fakat alıcılar ödedikleri paralardan daha çok değer verdikleri malları ve hizmetleri alırlar. Ticaret direnmemiz gereken bir şey değildir: daha çok ticaret oldukça daha fazla değer yaratılır ve tüm ülkelerin vatandaşlarına daha fazla servet yayılır. Açık rekabet icadı ve para için değeri teşvik eder. Sermaye ve pazarlar tarafından mümkün kılınan uzmanlaşma verimlilikte

büyük kazanımlara yol açar, ki bu herkese, özellikle fakirlere fayda sağlar. Ancak, Smith, bütün bunların, özellikle güç kayırlı olanlar adına yerleşik üretici menfaatlerini korunmak için kullanılırsa, devlet tarafından boğulabileceği ikazında bulundu.

Bu yüzden merkantilizm, kontrolleri, sübvansiyonları, vergileri, savaşları ve ticaret ve değer üzerine ilkel fikirleriyle, kesinlikle, bugün kapitalizm olarak adlandırdığımız ‘doğal özgürlük sistemi’ değildir. Fakat Adam Smith’in fikirleri hâkim oldu. 1860’lar itibarıyla merkantilist kontrollerin yeri daha düşük vergiler ve deregüstasyon tarafından alınmaktaydı. Sonuç, harikulâde bir serbest ticaret dönemi ve Britanya’nın o zamana kadar tecrübe ettiği en hızlı ekonomik büyümeydi.

Endüstriyel Devrim

Çoğu insan kapitalizm hakkında düşündüğü zaman belki geç on sekizinci ve erken on dokuzuncu yüzyıllardaki Britanya Endüstriyel Devrimi’nin imalâthanelerini ve fabrika kasabalarını ve Charles Dickens (1812-70) ve gerçekten Marx’ın çizdiği merhametsiz manzaraları düşünür.

Kesinlikle, bu periyodun ekonomisi kapitalizm fikrine merkantilizmin olduğundan daha yakındı. Bu nispeten özgür ve düşük-vergili bir ekonomiydi, bu ekonomi içinde çok sayıda icat tarımı ve imalâtı değiştirdi, yeni su ve buhar gücü teknolojisi İngiltere’nin yününü ve Amerika’nın ham pamuğunu dünyaya ihraç için ucuz ve yüksek-kalite kumaşa çeviren eğirme ve dokuma imalathanelerini çalıştırdı.

Ancak Marksist-Dickensci anlatım bu hayret verici gelişmelerin tabiatını ve sonuçlarını büyük ölçüde kararttı. Bu tür eleştirilenler Endüstri Devrimi’nin köklerini toprak sahiplerinin tarım toprağını çitlemesine izin veren Çitleme Kanunu’nda bulmakta-

dır. İddia şöyle devam eder: Sonuç olarak köylü çiftçiler kırsal alanın dışına, fabrika sahiplerinin onları ucuz emek olarak istismar ettiği kasvetli kasabalara sürüldüler.

Ancak bu bir karikatürdür. Çitlemeler ne hızlı ne de kolaydı: her biri parlamento onayı gerektirdi ve itirazlar dikkate alınmak zorundaydı. Kırsal kesimlerden şehir alanlarına göçte daha güçlü bir faktör fabrika kasabalarında ücretlerin daha yüksek olması ve kırsal kesimde yükseldiğinden daha hızlı yükselmesiydi. Endüstriyel yenilik, su ve buhar gücü, uzmanlaşma ve uluslararası ticaret insanların verimliliğini ve onunla birlikte kazançlarını muazzam biçimde yükseltti.

Bu insanların şehir fakirliğine zorlanmasının hikâyesi değildi. 1820 itibariyle İngiltere’de -fakirler dahil- her gelir grubunun kazançları hızla yükseliyordu. Fabrika işi aynı zamanda insanların, değişken hasatlarla toprakta mevsimlik işten bekleyebileceğinden çok daha güvenilir bir gelir akımı sundu. Fabrika çalışanlarının saatleri, bizim bugünkü standartlarımız açısından uzun olmasına rağmen, tahıl yetiştirmek için gereken saatlerden daha uzun değildi. Fabrika işi saatleri aynı zamanda daha az yorucuydu ve hava şartlarının aşırılıklarından korunaklıydı. Şehirlerde aynı zamanda dükkânlar ve hayatı tatlandırarak şeyler ve sosyal hayat, kültürel faaliyetler ve eğitim için çok daha büyük imkânlar vardı. Ev imkânları özellikle daha çok çocuk yaşadığı ve aileler büyüdüğü için sıkıntılıydı ama şehir evleri daha kuru, sıcak, temiz ve sıhhiydi ve kırsal işçilerin mezbelelerinden daha iyi havalandırılmaktaydı. Şehirli aydınların çoğu fakir şehirlilerin kötü hayat şartlarından şok olmaktaydı –fakat pek az kişi onların isteyerek terk ettikleri kırsal seyahat hakkında bir fikir sahibiydi.

Şehirlerin yarattığı servetin ta kendisi yaşama ve çalışma şartlarında, çocuk emeğine, çalışma saatlerine, ücretlere ve ev standart-

larına ilişkin yeni kanunlar –ki bunların hepsi beka seviyesinde tarımsal üretim çağında imkânsızdı– tarafından takviye edilen iyileşmelere yol açtı. Ve bu ücretler, kumaş fiyatındaki büyük düşme ve kumaş kalitesindeki büyük yükselme ile şehir işçilerinin kendilerinin ürettiği diğer pek çok ürün veri alındığında çok daha artıyordu.

Devletin Yönetimindeki Ekonomi

Ancak, 1880’ler civarında, şehir üretiminin genişlemesine yardım etmiş olan nispeten özgür ekonomik ortam artan entelektüel baskıyla karşılaşmaya başladı. Tabiat bilimlerindeki başarılar sosyal ve ekonomik hayatın rasyonel ve bilimsel olarak kontrol edilebileceği inancında bir yükselmeye yol açtı. Şehir komüniteleri işçilerin, ücretlere ve ödeme şartlarına ilişkin daha da güçlü regülasyonlar talep ederek, bir araya gelmelerine ve politik olarak organize olmalarına müsaade etti. Baştan başa tüm Avrupa’daki politik gerilimler korumacı, neredeyse merkantilist siyasaların yeniden doğmasına yol açtı. Ticaret ve alışveriş tedricen daha çok regüle edilmiş hâle geldi ve erken Yirminci Yüzyıl itibariyle devlete demiryolları gibi temel hizmetlere müdahale etme ve hatta bütün endüstrilerin işletilmesini devralma çağrıları vardı.

1930’larda, Büyük Buhran’dan sonra, daha çok ülke daha çok millileştirme yapmayı tercih etti.. Bir iktisatçı dalgası iyileştirmeleri başlatma ve böylece vergi, kredi ve para politikaları yoluyla ekonomilerine ‘ince-ayar yapma’ umuduyla devletleri harcamalarını artırmaya teşvik etti. 1960’lar itibariyle hemen hemen dünyadaki tüm sathî olarak kapitalist ülkeler aslında özel işletmeler ile kamu işletmelerinin yan yana var olduğu şirketler, istihdam ve pazarların regüle edildiği, otoritelerin ‘yol gösteren planlama’ yaptığı, korumacı ticaret bariyerlerinin bulunduğu ve ekonomi-

yi devletin idare ettiği –kapitalizmin ilkelerine hiç de uymayan– karma ekonomiler olmuştu.

Fakat bu karışım kendi problemlerini yarattı. Devlet politikalarının daha geniş etkileri (sonuçları) yanlış anlaşıldı. Ekonomiye destekleyeceği varsayılan devlet harcamaları aslında fiilen ekonomiyi aksatan firarî fiyat artışlarına dönüştü. Daima vergi mükelleflerinin parasının üzerine çökmeye muktedir olan devlet işletmeleri etkinlik ve müşteri hizmetleri bakımından şöhret kazanacak kadar kötü oldu. Rasyonel olacağı varsayılan ekonomik siyasa politize oldu ve yerleşik menfaat grupları tarafından kavga alanına çevrildi. Kayırmacılık (cronyism) tüm üretimi çarpıtacak duruma geldi.

Korporatizm Kırbacı

Kayırmacılık belki de bugün hâkim ekonomi biçimidir. Birçok insan onu ahbap-çavuş kapitalizmi olarak adlandırmaktadır fakat onu ahbap-çavuş sosyalizmi olarak adlandırmak daha iyidir. Bu kelime teşebbüsün, icadın, verimliliğın, serbest piyasaların ve rekabetin, bunların hepsinin tüketicilerin talepleri tarafından sürüklenmesi (yönlendirilmesi) anlamında kapitalizmden uzak bir kelimedir. Kelime bundan çok bütün bu şeylere engel olmak için siyasal etkiyi kullanma tekелci heyecanına sahip firmalar hakkındadır: iş alemi ve devlet arasında tüketicilerin tarafındaymış gibi görünen (hatta kendisini buna inandıran) bir ittifak.

Son asırda devletlerin büyümesi ve devletlerin ekonomik hayatın her parçasına nüfuzu veri alındığında, onlardan çok miktarda ticarî iltimas çıkartılabilir. Devletler sübvansiyonlar ve vergi istisnaları dağıtabilir, kotaları artırabilir veya azaltabilir, tekellere toprak, para veya tekeller ihsan edebilir, yeni işletmelerin ticaret yapma izinleri almasını şart koşabilir veya yerleşik firmalar hariç herkes tarafından karşılanamayacak ödeme-cetvelleri ve regülas-

yonlar yaratabilirler. Devletler bu aynı firmalar arasında danışıklı dövüşe müsamaha gösterebilir veya hatta onların fiyatların ve üretimi sabitleneceği (belirleneceği) planlama forumlarında bir araya gelmeye zorlayabilir: bir tür devlet-destekli kartel. Devletler krizleri önleme ve işleri koruma adına kötü yönetilen, yabancı rakiplerin fiyatını ve kalitesini karşılayamayan veya ürünü basitçe artık tüketicilerden talep görmeyen işletmelerin üzerine atlamak için ikna edilebilirler.

Bu yüzden bankalar, inşaatçılar, imalatçılar, enerji tedarikçileri, telefon şirketleri, medya şirketleri, ilaç firmaları, otomobil üreticileri, toprak sahipleri, rüzgar enerjisi türbini yapımcıları, otobüs ve tren şirketleri, ithalatçılar ve birçok diğerleri –nominal olarak özel firmalar olmalarına rağmen– iltimaslar, sübvansiyonlar, vergi istisnaları, özel izinler ve rekabet-budayan regülasyonlar için devletlere bağımlıdır.

Bütün bunların orijinal niyetlerinin –ekonomik istikrarı teşvik etmek, işleri korumak, imkânları genişletmek, çevreyi korumak ve benzerleri– asil olmasına rağmen bu devlet bahşişleri habistir (kötücüdür). Bu işleri siyasete çeker. İktisatçıların rant arama –kamu kesesinden veya rekabeti azaltan regülasyonlardan kaynaklanan kolay kârları garanti eden imtiyazlar için lobi yapmak– adını verdiği şeyi teşvik eder. Devlet daha büyük hâle geldikçe bu tür lobi faaliyetlerinden –ve gerçekten yozlaşmadan ve iltimastan– gelen potansiyel faydalar da daha büyük hâle gelir. Mevcut üretici menfaatlerine daha fazla göz yumuldukça, sahnedekiler daha büyük hâle gelir, müstakbel regülasyonu şekillendirmede devlet onlara daha çok dayanır ve potansiyel rakipler ve yeni teknolojiler daha fazla dışlanır. Tüketicilerin farklı menfaatleri ihmâl edilir, siyasal tartışma, menfaatleri daha yoğunlaşmış olan ve bireysel tüketicilerden daha etkin biçimde lobi yapmak için daha fazla pa-

raya ve profesyonel beceriye sahip olan lobici üreticiler tarafından tekel altına alınıyor olur.

Ancak bu iltimasçılık bütün dünyada, özellikle ‘iltimas kapitalizmi’ teriminin icat edildiği, devletlerin yaygın biçimde her bir sektörde ‘lider’ şirketleri regülasyonlar ve kota duvarlarıyla koruyarak desteklediği Güneydoğu Asya’da çok yaygındır. Onlara, uluslararası rekabet edebilir birkaç büyük ve güçlü şirkete sahip olmanın faydaları aşikârdır. Fakat fırsat maliyetini unuturlar: bu firmalar tarafından kullanılan sermaye, personel ve diğer kaynakların başka bir yerde daha verimli olarak kullanılabileceği gerçeği. Hakikaten devletlerin sayısız birey tarafından görülebilen her fırsatı muhtemelen tanıyamayacağı veri alındığında, kaynakların böyle kullanılabileceği hemen hemen kesindir.

Bu tür ticarî imtiyaz yalnızca devletlerin zorlama gücünü kullanmaya hazır olduğu yerlerde mümkündür. Bu devletlerin gücü yalnızca bireysel hakları korumak için zor kullandığı özgür toplumlarda mümkün değildir. Fakat iltimasın böylesine yaygın olması gerçeği dünyanın her tarafındaki birçok ülkenin artık yalnızca sözde özgür olduğunu göstermektedir.

Gelecek İçin Bir Kapitalizm Yaratmak

Bu sistemlerin hiçbirini, şüphesiz birçok kimsenin, kapitalizm idealini ne ona münhasır ne de onun için esas olan pek çok pratik kusurla yüklemek için el çabukluğu yaparak öyle yapmaya çalışmasına rağmen kelimenin doğru anlamında kapitalizm olarak tasvir etmek zordur. Kapitalizmin destekçilerinin karşılaştığı meydan okuma öz fikri kavram çatallanmalarından ve karışıklıklardan ayırmak ve pratikte tüm ekonomik, sosyal ve ahlâkî faydalarıyla bir ekonomik düzenleme yaratmak için yola devam etmektir.

Bu, elbette, devlet sahipliğindeki firmaları çözmek ve rekabete engel olan ve iltiması ve korporatizmi besleyen vergileri, sübvansiyonları, tarifeleri ve regülasyonları azaltmak anlamına gelir. Bu, devleti, insanların haklarını ve ekonomik özgürlüklerini, ihlâl etmekten çok korumakla sınırlandırmak demektir. Bu, devlet ve ekonomik hayat arasında bir ayırım manasına gelir.

Bu gittikçe daha çok kararın, çoğunluğa azınlık üzerine her türden ekonomik politikaları empoze etme sözde hakkı vererek, gittikçe daha çok kararın politik süreç yoluyla verildiği sınırsız bir demokraside gerçekleştirilmesi kolay bir gündem değildir. Bu demokrasi değil, fakat devletin zorlayıcı gücü tarafından desteklenen popülizmdir ve ABD'nin kurucularının devletleri üzerine sıkı sınırlar koymalarının ve devlet güçlerini farklı kurumlar arasında ayırmalarının sebebidir. Ancak, ABD'de bile güç merkezileşmiş ve yoğunlaşmıştır.

Bunlar iltimasçılık için mükemmel durumlardır ve doğru biçimde anlaşılmış kapitalizm için çok zor durumlardır. İltimasçılığın yerine, tüm kusurlarıyla ve tüm faydalarıyla kapitalizmi yerleştirmek siyasal sürecin sınırlılıkları ve siyasal süreç üzerinde sınırlar hakkında sistematik bir yeniden düşünme gerektirecek gibi görünmektedir.

9. Kapitalizmin Büyük Düşünürleri

Salamanca Okulu ('Skolastikler')

Mülkiyet, Arz ve Talep, Faiz

On beşinci ve On yedinci Yüzyıllarda İspanyol din adamları ekonomi bilimini anlamada, kapitalizmi, öylesine sık onu eleştirir görünen Hristiyan kutsal metinleriyle uzlaşmaya muktedir kılan bir dizi hamle yaptılar. Meselâ, Skolastikler diye adlandırılanların ilki, Francisco de Vitoria'ya (1483-1546) Tanrı'nın ve Kilise'nin ticarî faaliyetlerini nasıl göreceği hakkında endişelenen tüccarlar tarafından danışıldı. Vitoria meseleyi düşündü ve insanların, malların ve fikirlerin serbest hareketinin, Tanrı'nın yarattığı olan Tabiat'ın parçası olduğu sonucuna vardı. Bu yüzden tüccarların ticarî faaliyeti günahkâr değildi, fakat gerçekte genel iyiye hizmet etmekteydi.

İncil metinleri faiz -(usury) borçlara faiz bindirme- konusunda da eleştireldi. Fakat Skolastiklerin zamanında Rönesans girişimsel faaliyet için pek çok fırsat getirmişti ve borç finansı iş ve

ticaret yapmak için çok önemli hâle gelmekteydi. Bereket versin, Skolastikler borç faizini haklı kılmak için birçok yol buldu. Borç alanların yararlandığına dikkat ettiler, ki bu iyiydi; faiz bir borcun kötü sonuçlanma riski için bir ödemeydi –bir primdi– aynı para için birçok başka kullanım olduğu için borç verene bir ‘fırsat maliyeti’ vardı; ve paranın kendisi bir maldı, onu ödünç almak için, tam başka bir malı kiralamak gibi, ödeme yapmanız gerekirdi.

Skolastikler özel mülkiyeti de savundu. Onun ekonomik faaliyeti ve bu yüzden refahı teşvik etme faydasına sahip olduğunu ileri sürdüler. İnsanlar aynı zamanda diğerleriyle ortaklaşa paylaşılan mülklerden ziyade kendi mülklerine daha iyi baktılar, ki bu Tanrı’nın yarattıklarına daha iyi muamele edildiği anlamına geliyordu. Skolastikler, bireylerin, mülkiyetlerine sahip olma ve mülkiyetlerinden -ihtiyaç sahipleriyle bir paylaşma görevine sahip oldukları acil durumlar hariç– fayda sağlama hakkına sahip oldukları sonucuna vardılar.

Skolastikler arz ve talebin önemini bile teşhis ettiler. Kıymetli metallerin kıt oldukları ülkelerde daha yüksek bir fiyata sahip olduklarını gördüler. Malın ‘âdil fiyatı’ basitçe sadece onun üretiminin ve nakliyesinin maliyeti demek değildi –aynı keten balyası, eğer ucuza denizden değil pahalıya karadan taşındıysa daha fazla değere sahip olabilirdi. Fiyat -pazar özgür ve açık tutulduysa- arz ve talebin karşılıklı etkileşimine dayanmaktaydı.

Adam Smith (1723–90)

Uzmanlaşma, Ticaret ve Serbest Ticaretin Faydaları
İktisatçıya dönüşmüş İskoç filozof Adam Smith en iyi Milletlerin Zenginliği (1776) kitabı ile bilinir. Smith kitabında kendisinin ve başka birçok yazarın fikirlerini iktisat ilmine yeni ve fark edilebilir biçimde modern bir yaklaşıma dönüştürdü. Kitap, bir

milletin zenginliğini onun altın ve gümüş stoklarıyla ölçen ve ihracat satışlarını maksimize etmek için sübvansiyonları ve ithal alışlarını engellemek için tarifeleri kullanan merkantilizm sistemine saldırdı. Smith ticaretten her iki tarafın da yararlandığına işaret etti. Gerçekten, ticaret onların durumunu iyileştirmedeği taktirde tarafların hiçbiri ticaret yapma zahmetine girmeyecektir. Doğru, satıcılar parayı alır; fakat alıcılar ödedikleri fiyattan daha çok değer verdikleri malları elde ederler.

Smith bir ülkeyi zengin yapan şeyin onun para stokları değil fakat onun üretim, ticaret ve alışverişinin büyüklüğü –şimdi gayri safi milli hasıla veya GSMH adını verdiğimiz şey- olduğu kanaatine vardı.

Bizim daha becerikli ve daha üretken olmamıza izin veren uzmanlaşma ile bu hasılayı büyük ölçüde artırabileceğimizi -aletler ve ekipmanlar gibi uzmanlık sermaye mallarına yatırım yaparak daha da fazlasını yapabileceğimizi- gözlemledi. Uzmanlık ürünlerimizi yurt içinde ve dışında mübadele ederek uzmanlaşma ve sermaye yatırımı tarafından yaratılan verimlilik artışından hepimiz kazançlı çıkarız.

Smith serbest ticaret ve rekabetin olduğu yerde pazarların çaba ve kaynakları en üretken kullanıcılara yönlendirdiği ve bitmiş ürünleri onlar için talebi en güçlü olan kimselere yönlendirdiğini ileri sürdü. Kapitalizm gayet işbirlikçi bir sistemdir, fakat yalnızca davranış özgürlüğü, serbest ticaret ve açık rekabetin olduğu yerde çalışır. Smith, üreticilerin politikacılara özel kıyaklar için baskı yapacağı iltimas kapitalizmine karşı çok eleştirildi. Devletin, ekonomik hayata, onun işlemesine izin veren yapıyı muhafaza etmenin dışında, müdahale etmemesi gerektiği sonucuna vardı.

David Ricardo (1772–1823)

Mukayeseli Üstünlük ve Verimli Etkinlik

Başarılı bir Londralı borsa tellalı ve spekülâtör (Waterloo’da bir İngiliz zaferi için 1 milyon poundluk bahse girdiği söylendi) olan Ricardo ekonomi hakkında düşünmeye Adam Smith’in Milletlerin Zenginliği’ni okuduktan sonra başladı. Kiralar, ücretler, kârlar, vergi ve değer teorisi hakkında önemli ilerlemeler yapmak için devam etti.

Ticaret politikasında, Tahıl Kanunları gibi buğday ithalatını kısıtlayan korumacı tedbirleri reddetti: ve en iyi onunla tanındığı (şimdi mukayeseli üstünlük teorisi olarak adlandırılan) mukayeseli maliyetler teorisini geliştirdi. Dedi ki, nispeten daha ucuza –üretebilecekleri tüm diğer şeyler anlamında– üretebilecekleri şeyde uzmanlaşan ülkeler kendilerini diğer ülkelerden daha iyi duruma getirebilirler. Hatta bir ülke, her şeyi başka bir ülkeden daha ucuza üretebilse bile, mukayeseli –mecburen mutlak değil– bir üstünlüğe sahip olduğu mallarda uzmanlaşarak daha iyi duruma gelebilecektir.

Modern bir örnek vermek için; meşhur bir sinema yıldızı film stüdyo aşçısından daha iyi bir aşçı olabilir. Ancak, bu şefe mutlak üstünlüğe rağmen, film stüdyosu, film yıldızını, kabiliyetini ve tanınmışlığının karşılaştırmalı avantajını kullanarak, mutfağa göndermek yerine film setinde tutmakla daha iyi durumda olacaktır.

Ludwig von Mises (1881–1973)

Sermayenin Tabiatı; Sosyalizmin Eleştirilmesi; Laissez Faire’in Faydaları

Mises, ekonomik fenomenlerin karmaşıklığını ve milyonlarca bireyin değerlerinin ve davranışlarının toplu sonuç bakımından nasıl mühim olduğunu vurgulayan Avusturya İktisatçılar Okulu’nun

öncü figürü oldu. Meselâ, sermaye hakkında önemli olan şey onun total değeri değil fakat yapısıydı –tam olarak insanların hangi sermaye mallarına yatırım yaptığı ve bu sermaye mallarının nasıl birlikte üretken biçimde çalıştığı. Bu yapı hassastı: meselâ uygunsuz faiz-oranı siyasası insanları zararlara sürükleyen yanlış şeylere yatırım yapmaya –yanlış yatırım– teşvik ederek pazarları çarpıtmaktaydı.

Komünizmde olduğu gibi pazarların tamamen elimine edildiği yerlerde rasyonel yatırım imkânsız olur. Fiyatlar olmaksızın, hiç kimse birçok üretim metodunun hangisinin en maliyet-etkin olacağını hesaplayamaz. Kaçınılmaz olarak kaynaklar israf ve etkinsizliğe yol açacak yanlış süreçlere yatırılacaktır ve zamanla, hatalar, onları elimine etmek için bir pazar baskısı olmayacağından, birikecektir.

Mises, devletlerin, kontrol ve regülasyonlarla piyasa sistemini engellemeye başlar başlamaz, (fazlalıklar ve kıtlıklar gibi) bir göldeki dalgalar gibi, peş peşe pazarları bozarak pazardan pazara yayılan bozma dalgaları göndereceklerini ileri sürerek sağlam bir laissez faire savunusu yaptı. Sonra devletler tahribatı sınırlandırmaya çalışma çabası içinde daha fazla müdahaleye çekilir ve bu işleri daha da kötüleştirir.

F. A. Hayek (1899–1992)

Kendiliğinden Oluşan Düzen; Planlama Eleştirisi; Piyasa Koordinasyonu

Ludwig von Mises'in bir öğrencisi olan Viyana doğumlu Hayek onunla canlanma-çöküş konjonktür dalgalanmaları üzerinde çalıştı, bunlara Merkez bankalarının aşırı borçlanmayı ve harcamayı cesaretlendirecek şekilde faiz oranlarını çok düşük tutmasının sebep olduğu sonucuna vardı. Fakat düşük faiz oranları aynı zamanda tasarrufu da caydırır ve borç verenlerin fonları boşalınca

yatırımcılar bir kredi çöküşüyle karşılaşır, onların aşırı-iyimser yatırımlarının iptal edilmesi gerekir ve sermaye ve işler kaybedilir.

Hayek'in anahtar vukuflarından biri *kendiliğinden oluşan düzen* kavramıydı. İnsan ve hayvan toplumları aşikâr düzenlilikler gösterirler. Ancak, hiç kimse arıların nasıl yaşayacağını veya insanların lisanı nasıl kullanacağını planlamadı. Bu tür düzenler, yararlı oldukları için doğal olarak doğmuşlar ve kalıcı olmuşlardır. Çoğu zaman bu düzenlerin temelini oluşturan (gamer kuralları gibi) kuralları ifade bile edemeyiz. Ve bu tür doğal düzenlerin nasıl çalıştığını tam olarak anlayamayacağımız için, daha iyisini yapabileceğimizi –yani, meselâ, ücret ve fiyat mekanizmasını ortadan kaldıracabileceğimiz veya merkezî planlama yoluyla serbest piyasayı geliştirebileceğimiz– hayal etmek bir kibirdir.

Hayek'e göre, ekonomik planlamacı böyle bir görev için gerekli bilgiye bile ulaşamaz, çünkü bu bilgi dağınıktır, lokaldır, parçalıdır, hızla değişmektedir, özgüldür, şahsîdir ve nakledilmesi zordur. Ancak piyasalar, bu bilgiyle, dağınık lokal seviyelerde an be an meşgul olur. Hiçbir planlamacının kaynakların nasıl kullanılacağına karar vermesine ihtiyaç yoktur: fiyatlar onları en yüksek değerli kullanımlarına yönlendiren basit sinyalleri sağlar. Bu yüzden pazar düzenleri planlanmış sistemlerden çok daha etkindir ve çok daha fazla büyüyebilir.

Milton Friedman (1912–2006)

Sağlam Paranın Önemi; Regülasyonun Maliyeti

Friedman liberal fikirlerin özellikle ikna edici ve muktedir bir ulaştırıcısıydı. Kapitalizm ve Özgürlük (1962) adlı kitabı ve Free to Choose (1980) adlı –eşi Rose ile birlikte– yazılan kitabı ve televizyon dizi programıyla milyonlarca insan serbest piyasaların, özgürlüğün ve kapitalizmin potansiyelini öğrendi.

1946'da Friedman kira kontrollerinin sert bir reddinde işbirliği yaptı. Bu tür politikaların ev sahiplerini evlerini korumaya ve kiraya vermeye daha az istekli hâle getirdiğini, mevcut konutların arzını ve kalitesini düşürdüğünü gözlemledi. Friedman aynı zamanda (doktorluk, hukukçuluk ve muhasebecilik gibi) mesleklerin lisanslanması ve regüle edilmesi üzerinde de çalıştı ve bunun konuya değil o işleri yapanlara fayda sağladığı sonucuna ulaştı. Lisanslamanın, rekabeti kısıtlayarak müşterileri daha kötü hizmetler için daha fazla para ödemeye zorladığını buldu.

Friedman en fazla para politikası ve onun enflasyona etkileri -geç Yirminci Yüzyıl'daki bir ana problem- üzerindeki çalışmasıyla tanınmıştır. Devletlerin vergi ve harcama politikalarını ayarlayarak enflasyonu kontrol edebilecekleri yolundaki ana çizgi görüşü eleştirdi, bunun yerine hükümetlerin tedavüldeki para miktarını kontrol etmek zorunda olduğunu ileri sürdü. Fakat para politikası keskin bir alettir, bu yüzden devletler sadece sağlam bir çerçeve kurmalı ve daimî ekonomik müdahalelerinden vazgeçmelidir.

James M. Buchanan (1919-2013) ve

Gordon Tullock (1922-2014)

Siyasal Karar Alışın Eleştirisi

Buchanan ve Tullock, piyasa başarısızlığının devlet müdahalesini haklı kıldığı fikrine meydan okuyan Kamu Tercihi Okulu ekonomisini geliştirdiler. Çoğu zaman devlet başarısızlığının işleri daha kötü hâle getirdiğini çünkü siyasa oluşturma sürecinin şahsî-çıkart ve istismar ile delik deşik edildiğini izah ettiler.

Çürüme, Buchanan ve Tullock'un 'kamu çıkarı'nın testleri değil fakat rekabet eden menfaatlerin yarışmaları olduğuna işaret ettiği seçimlerle başlar. Kapitalizmde insanlar hangi farklı malları seçerlerse onlara sahip olabilirler. Seçimlerde çoğunluk herkes

için tercihlerini yapar –ve keza, kapitalizmde üreticilerin yapamayacağı şekilde, kendilerinin azınlığı istismar etmesi için devlet gücünü kullanabilir.

Seçimlere de menfaatleri daha dağınık ve ılımlı olan genel kamudan ziyade sonuçta güçlü bir spesifik menfaate sahip olan özel çıkar grupları tarafından hâkim olunur. Ve en kamu-canlısı politikacılar bile seçilmek için bu çıkar gruplarına ayrıcalıklar vermeye ihtiyaç duyar. Siyasa rasyonel olan şey üzerine değil münasip olan şey üzerine dayalı hâle gelir.

Dahası, tedbirlerini parlamentodan geçirmek amacıyla politikacılar genel olarak öbür politikacıların ve kanun yapımcıların desteğini garanti etmek için daha iyi ayarlamalar yapmak zorundadırlar. Onlarla ‘Sen benim tedbirime oy verirsin ben seninkilere’ anlaşması yapabilirler –ki bu herkesin sonunda insanların gerçekten istediğinden daha fazla kanunî mevzuatı olacaktır anlamına gelir. Son olarak, bu irrasyonel süreçten doğan yasal mevzuatı uygulayan memurlar peşinden koşmak için kendilerinin özgül menfaatlerine sahiptir: meselâ kuralları daha karmaşık, onları idare etmek için daha çok personel gerektirir niteliğe kavuşturarak kendi bürokratik imparatorluklarını genişletme peşinde koşabilirler.

Buchanan ve Tullock kapitalizmin mükemmel olmayabileceği fakat alternatif hakkında da nemli-gözlü olmamamız gerektiği kanaatine vardı.

Gary Becker (1930–2014)

Beşerî Sermaye; Sosyal Problemlere Ekonomik Çözümler

Milton Friedman’ın bir öğrencisi olan Gary Becker ekonomik kavramları kriminallerin motivasyonları, azınlıklara karşı ayrımcılık ve göç gibi birçok farklı türden sosyal meselelere uygulayarak

yeni bir çağır açtı. Bununla beraber Becker en iyi kendisinin beşerî sermaye üzerine çalışmasıyla bilinmektedir –terimi kendisinin icat etmemesine rağmen.

Beşerî sermaye insanları daha üretken kılan vasıflar, bilgi ve becerilerdir. Beşerî sermaye eğitim ve talime yatırımları kapsar, fakat dakiklik, çalışkanlık ve hatta iyi sıhhat gibi faydalı değerleri de kapsar. Becker iki tür beşerî sermaye tanımladı: özel ve genel. Özel (spesifik) beşerî sermaye belli bir işe ilişkin bilgidir, onun hususî yazılımının nasıl kullanılacağını bilmek gibi. Firmalar çalışanlara bu bilgiyi elde etmek için ödeme yaparlar çünkü bilirler ki çalışan ayrılırsa enformasyon rakiplere karşı yararsız olacaktır. Genel insanî sermaye ise her yerde kullanılabilecek bilgidir, klavye becerileri gibi. Firmalar bu tür transfer edilebilir becerilere ödeme yapmaya isteksizdir, bu yüzden insanlar genel olarak onları kendi cepleri-çabaları pahasına elde etmek mecburiyetindedir.

Becker'ın yaklaşımı başka ilginç anlayışlar da temin eder. Meselâ, insanların eğitimde önceki neslin harcadığından daha fazla zaman harcamasının bir sebebinin daha uzun yaşamaları olduğunu söylemektedir –bu insanların transfer edilebilir becerilere sahip olmaktan elde edebileceği potansiyel kazançları artırmakta ve uzatmaktadır. Teknolojik ilerlemeler aynı zamanda ileri bilgi ve yüksek-teknoloji bilgilerini elde etmeyi daha kârlı hâle getirmiştir, çünkü bu onları çok fazla üretken çok daha yüksek değerli hâle getirebilir. Beşerî sermaye fikri niçin her zamankinden daha fazla kadının eğitimde bulunduğunu izaha yardımcı olur. Bu sadece bir sosyolojik değişiklik meselesi değildir, fakat ev otomasyonunun kadınları kendi kariyerlerinin peşinden koşmak için serbestleştirmesi sayesinde.

Bir son fakat hayatî derecede önemli netice vardır. Becker, teknoloji daha hızlı daha hızlı değiştiğçe artık insanları yeni becerileri

geliştirmeye ve beşerî sermayelerini tazelenmiş tutmaya muktedir kılan hayat boyu öğrenmeye daha fazla ihtiyaç olduğunu söyler.

Israel Kirzner (1930-)

Müteşebbisin Rolü; Dinamik Etkilerin Önemi

Londra’da doğan Kirzner New York’ta Ludwig von Mises’in nezaretinde çalıştı. Mises gibi, Kirzner da standart ‘statik denge’ modellerinin ekonomilerin dinamik tabiatını gözden kaçırdığını ileri sürdü. Ekonomik faaliyet asla bir mükemmel dengeye oturmadı: tersine, bireyler, diğer bireylerin benzer şekilde değişen davranışlarına cevaben devamlı olarak planlarını düzeltiyorlar ve davranışlarını uyarlıyorlar. Bu dinamik süreç onların davranışlarını –mükemmel olmasa da– daimî bir koordinasyon içinde tutmaktadır.

Kirzner bu müteşebbisliğin koordinasyonu yürütmekte, muhafaza etmekte ve geliştirmekte hayati bir role sahip olduğunu izah etti. Müteşebbislik bireylerin (mecburen profesyonel girişimcilerin değil fakat sıradan insanların da) pazardaki boşlukları ve uyumsuzlukları yakaladığı ve sonra onları doldurmak ve düzeltmek için harekete geçtiği bir süreçtir. Meselâ, biri bir yeni materyalin bazı ürünlerin daha hafif ve daha dayanıklı yapılabileceği anlamına geldiğini bulabilir; bir diğeri bir yeni ofis gelişmesinin yakın bir kahve dükkânına talebi artıracığını görebilir; bir başkası popüler bir lokal ekmek fırınının bir millî zincir olmayı başarabileceğine inanabilir. Bu insanlar sadece bu önsezilere dayanarak hareket edebilirler, çünkü girişimsel kâr elde etmeye çalışırlar: fakat böyle yapmakta üretimi halkın çeşitli ihtiyaçlarıyla ve istekleriyle daha iyi hizaya getirerek insanların ekonomik davranışlarının koordinasyonuna yardım ederler.

Bu da bu sefer ekonomik adapte oluşun ve koordinasyonun farklı kimselerin sahip olabileceği pazar şartlarına ilişkin mahallî

bilgiye ağır bir şekilde dayandığını gösterir. Fakat bu ana çizgi iktisadın 'mükemmel bilgi' fikrinde basitçe unutulur. Bu aynı zamanda bize bu girişimsel ruhun başarılı olması için doğru politikaların, kurumların ve açık piyasaların yerinde olması gerektiğini hatırlatmaktadır.

Deirdre McCloskey (1942-)

Liberal Değerler ve Ekonomik Büyüme

McCloskey erkek olarak doğdu fakat 53 yaşında kadınlığa geçti. Fiyat teorisi ve diğer konular üzerine çalışmalarıyla (Donald McCloskey olarak) bilinen McCloskey'nin ana etkisi, daha sonra, Britanya'nın ekonomik tarihiyle ilgili çalışmalarının sonucu olarak geldi. McCloskey son iki asırda tecrübe edilmiş olan muazzam ekonomik büyümenin sermaye veya kurumlar tarafından değil, liberal fikirlerin – özellikle 'burjuva değerlerinin- yayılması tarafından büyük ölçüde izah edilebileceği sonucuna ulaştı.

McCloskey son ekonomik büyümenin hakikî boyutlarının altını çizmektedir. 1800'de ortalama kişi günde yalnızca birkaç doların eşitini kazanırdı. Bugün ortalama kazanç on kat büyüktür. Dünya nüfusunun 1800'den beri yedi kat arttığı veri alındığında bu zenginlikte muazzam bir artıştır. Bu yalnızca maddî bir zenginleşme de değildir: artan zenginlik, ömür süresi ve okur-yazarlıkla aynı zamanda entelektüel ve kültürel zenginleşmedir de.

Bu Büyük Zenginleşme –tarımsal devrimden beri zenginlikte en büyük, fakat çok daha büyük sıçrama- 1860 civarında başladı. Bu zenginleşme ne Britanya'nın 14. Yüzyıl'daki Kara Ölüm'den sonraki istikrarlı büyümesi, ne hatta geç 18. Asır'da başlayan Endüstri Devrimi ve ne de Britanya'nın kurumları ve hukukun hâkimiyeti tarafından tam olarak izah edilmektedir. McCloskey sadece fikirlerin işleri bu kadar hızlı değiştirebileceğinde ısrar

eder. Büyük Zenginleşme sıradan insanlara, ilk defa, özgürlük, onur ve refahtan faydalanma izni veren 'burjuva liberalizmi'nin yayılmasından kaynaklandı. Asırlar boyunca ticaretin onur kırıcı ve küçük düşürücü olduğu düşünülmüştü: fakat John Locke ve Adam Smith gibi düşünürler özgürlüğün, ticaretin, zenginlik ve sermaye birikiminin erdemlerini ve ticaretin sıradan vatandaşlara verdiği şeref ve öz saygıyı savundu. Aniden, özgür insanların yaratıcı dehasını zapt etmek için hiçbir şey yoktu.

10. Eleştirmenler ve Eleştiriler

IRONİK BİÇİMDE, AMERİKALI FİLM YAPIMCISI MICHAEL MOORE (1954-), Koreli iktisatçı Ha-Joon Chang (1962-), Kanadalı aktivist Naomi Klein (1970-) ve Fransız yazar Thomas Piketty (1971-) gibi insanlar kendi kapitalizm eleştirileri yoluyla kendilerini zenginleştirdiler. Öyle görünüyor ki, kapitalizm (eleştirileri yok eden diğer sistemlerden farklı olarak), eğer onların fikirleri için bir talep varsa, kendi eleştirmenlerini bile ödüllendirmektedir.

Aynı şekilde kapitalizmin onlara hak ettikleri değeri vermediğini ve âdil bir toplumda daha yüksek bir statüye ve otoriteye sahip olacaklarını düşünen akademisyenler, öğretmenler, yazarlar ve oyuncular vardır. Fakat bunlar onların eserleri üzerine bir değer koyanın kapitalizm değil fakat diğer insanlar olduğunu unuturlar. Kim diyecektir ki öbür insanların onlarla ilgili değerlendirmelerine saygı gösterilmemelidir?

Mamafih, kaynağı ne olursa olsun, kapitalizmin destekçilerinin ele alması (cevap vermesi) gereken birçok geçerli kapitalizm eleştirisi vardır: ahlâki eleştiriler, kapitalist ekonomilerin yapısıyla ilgili endişeler, şirketlerin gücüne dair tenkitler ve jeopolitik endişeler.

Ahlâkî Eleştiriler

Eşitlik versus zenginlik. Kapitalist toplumlar dikkat çekecek derecede eşittir, fakat insanlar parayı mallar ve hizmetlerle mübadele ettiğinden, kaçınılmaz olarak malî varlıklarında (satın aldıkları şeylerin zevki (kullanım) tarafından dengelenecek olmasına rağmen) değişiklikler olacaktır. Finansal eşitliği muhafaza etmenin yegâne yolu, daimî yeniden dağıtım olacaktır.

Finansal eşitsizlikle ilgili istatistiklerin çoğu yanlış fikir vericidir, çünkü bu istatistikler verginin alınmasından ve refah ödemelerinin yapılmasından önceki gelirler üzerinde odaklanmaktadır. Vergi ve ödemeler göz önüne alındığında, eşitlik fiilen bütün dünyada çok benzerdir, en alttaki yüzde 10 gelir kazanıcılar medyan gelirin yaklaşık yüzde kırkını almaktadır. İstatistikler aynı zamanda yaş ve hareketliliğin etkilerini de örtmektedir: daha genç insanlar daha az zengin olmaya meyletmektedir çünkü kendi beşerî ve fiziksel sermayelerini inşa etmek zorundadırlar; bu arada göçmenler ve az beceri sahibi diğer kimseler düşük- -ödemeli işleri alırlar fakat onları daha iyi ödeme yapılan işlere ulaşma taşları olarak görürler. Böyle ilerleme her sistemde doğaldır.

Bazı eleştirmenler, tam eşitliğin imkânsızlığını görerek, servetin basitçe üretken olmayan bireylere geçmeyeceği ve herkesin hayata kabaca eşit bir noktadan başlamak zorunda kalacağı şekilde, çok yüksek miras vergilerini savunmaktadır. Fakat (buna) birçok ahlâkî ve diğer türden eleştiriler vardır. Meselâ, bu düşünce insan tabiatına karşı gelmektedir; çünkü insanlar çocuklarına (bir şeyler) sağlamak için kuvvetli bir arzuya sahiptir. Bazı insanlar çocuklarına kendileri hayattayken daha çok şey aktarmalarına izin verecek şekilde diğer insanlardan daha uzun yaşarlar; insanlar paralarının ölümünden sonra vergilerle alınması yerine daha az yatırıma ve istikbalde daha düşük refaha yol açacak şekilde, o paraları çarçur ederler; ailelerin

sahip olduğu firmalar ortadan kalkar. Ve her hâlükârda, miras alınan zenginlik, gördüğümüz gibi, kalıcı değildir.

Herkes prensipte eşit muameleyi ve fırsat eşitliğini savunurken, aynı insanlar daha büyük eşitlik için kendi refahlarını feda etmeye dikkat çekecek kadar isteksizdirler. Paranın mutluluk satın alamayacağı söylenmektedir, fakat bütün kanıtlar paranın bunu yapabileceğini göstermektedir. Ele almamız gereken problem gelirlerin eşitliği değil fakat yeterli gelirlerdir: İnsanlar nezih bir şekilde yaşamaya yeterli gelire sahip midir?

Kapitalizm ve açgözlülük. Kapitalizmin açgözlülüğe dayandığı eleştirisi açgözlülük ile şahsî-çıkarı karıştırmaktan kaynaklanmaktadır: eğer tedarikçiler gerçekten açgözlü olsaydılar, müşterileri onları terk ederlerdi. Ve niçin ‘açgözlülük’ suçlaması sadece işle eleştirilsin? İşler kâr için aç olabilir, fakat işçiler daha yüksek ödemeler için açken müşteriler tasarruflar için eşit derecede açtır. Ancak ‘açgözlü’ müşteriler ve işçiler hakkında nadiren eleştiriler yapılır.

Ara sıra hariç: meselâ eleştirmenler kapitalizmin, hayatî kamu hizmetleri için ihtiyaç duyulan vergilere karşı direniş yaratarak, herkesteki açgözlülüğü teşvik ettiğini söylemektedir. Fakat vergileri sorgulamak kötü bir şey değildir: çoğu kamu hizmetleri (sağlık bakımı ve eğitim gibi) pazarda özel olarak sağlanabilir veya (kültür ve refah programları gibi) sivil toplum yoluyla desteklenebilir. Ve, vergileme, gerekli olabilecek olsa bile, gerekli bir kötülüktür. Nihayetinde vergi insanlardan zorla alınır; bazı vergi mükelleflerinin kuvvetle karşı olduğu (hapishaneler, askeriye veya kürtaşlar gibi) şeylere harcanır; daha az etkin olan ve daha az tercih sağlayan tekerci devlet tedarikini teşvik eder; insanlar kendileri için sübvansiyonlar ve kayırmalar elde etmek için yarışırken lobi faaliyetlerini ve iltimasçılığı teşvik eder; ve ters müşevvikler

yaratır –meselâ, gelir vergisi çalışmayı daha az ödüllendirici yapar, miras vergileri tasarrufu ve yatırımı caydırır.

Materyalizm ve tüketimcilik. Bir başka ahlâkî eleştiri kapitalizmin materyalizmi ve ‘aşırı’ tüketimi teşvik ettiğidir.

Bu tez tuhaf bir silsileye sahiptir. Kapitalizmin erken eleştirmenleri kapitalizmin çalışmadığını ve rasyonel planlamanın hayat standartlarını daha hızlı yükselteceğini söyledi: fakat olaylar bunun yanlış olduğunu ispatladı. Bundan dolayı, daha yakın zamanlarda, eleştiri kapitalizmin insanların isteklerini ‘aşırı’ derecede tatmin etmesine ve lüksleri tüketmesine izin vererek, onları önemli sosyal hedeflerden saptırarak, fazla iyi çalıştığı oldu. Fakat ‘aşırı’nın ne olduğu bir kanaat meselesidir –ki bu kamu politikası için, özellikle böyle tüketimi önlemek için güç kullanma anlamına gelecek zayıf bir temeldir.

Bu argümanda iki diğer zayıflık vardır. Birincisi, insanları değer verdikleri şeyleri üretmekten ve tüketmekten, onlara kendi değer vermesek bile, men etmek için –ve kesinlikle, onları, ne kadar erdemli olduklarını farz edersek edelim, kendi değerlerimize göre davranmaya zorlamak için– hiçbir ahlâkî otoriteye sahip değildir. Bu onların tercih ve self-determinasyon haklarını ihlâl edecektir.

İkincisi, kapitalizmi benimsememizin ana sebebi kesinlikle onun ekonomik malları üretmekte çok iyi olmasıdır. Kapitalizmi eşitlik veya dayanışma gibi sosyal sonuçlar üretmek için benimsemeyiz. O bu iş için yanlış alettir ve bunun için onu suçlayamayız. Kapitalizm gerçekte barış ve genel refah gibi bazı mutlu sosyal sonuçlar üretir –fakat bu sadece bir ikramiyedir (bonustur).

Maliyet azaltma ve eşitlik. Birçok eleştirmen rekabetin üreticileri maliyetleri iyice kısımaya zorladığını, bunun tüketicileri ucuz fakat süprüntü mallarla baş başa bıraktığını düşünürler. Şeylerin

uzun ömürlü olacak şekilde yapılmadığından şikayet ederler –ki bu irrasyonel ve yalan bir ekonomi görüşüdür.

Gerçekte, üreticiler üzerindeki rekabetçi baskı, ne olabilirlerse olsunlar, tüketicilerin taleplerini karşılamaktadır. İnsanlar bazı durumlarda kalite, bazı durumlarda ucuzluk talep edebilirler. Örneğin, eğer modalar hızla değişiyorsa, yakında moda dışı olacak pahalı elbiseler üretmenin bir anlamı yoktur. Yeni teknolojiler tarafından kısa sürede modası geçmiş hâle getirilebilecek şahsî elektronik aletlerde de durum böyledir. Öbür taraftan modanın ve teknolojik değişikliğin çok önemli olmadığı (çimen kesiciler veya kuyruklu piyano gibi) dayanıklı mallarda tüketiciler daha iyi yapılmış malları ucuz mallara tercih edebilirler.

İnsanlar kötü tercih yaparlar. Bazı eleştirmenler birçok insanın anlamadıkları tasarruf planları ve ihtiyaçlarını karşılamayan mallar gibi kötü tercihler yaptıklarını söyleyerek itiraz ederler. Yeni ürünlerin, özellikle finansal ürünlerin sıkı bir şekilde regüle edilmesi –hatta onların tüm etkileri bilinir hâle gelene kadar yasaklanması– gerektiğini ileri sürerler.

Fakat insanların onları satın almada hatalar yapabilecekleri temelinde yeni ürünleri yasaklamak icadı ve ilerlemeyi öldürmenin kesin bir yoludur. Bu ilerlemeden yararlanacak gelecek nesiller kaybeder. Karmaşık tasarruf ürünleri için sükûnet bulma periyotları gibi, bazı basit ve genel korumalara bir ihtiyaç olabilir. Ancak, fazla regülasyon manasızdır. Hiç kimse bir ruhsat, kontrol etmez: insanlar arkadaşlarına ve komşularına kimi tavsiye ettiklerini sorarlar.

Hiçbirimiz (hatta bir regüle edici bile) her şeyi önceden tahmin edemez, bu yüzden onlar hakkında sahip olduğumuz en iyi enformasyon temelinde ürünleri satın alırız. Çoğu insan bu temelde kendi tercihlerini yapmaya mükemmelen muktedirdir. Keza ken-

di ihtiyaçlarını uzaklardaki bir memurdan çok daha iyi bilirler: regülatörler hangi özgül saiklerin insanları satın aldıkları şeyi satın almaya teşvik ettiklerini bilemezler –öyleyse onları durdurmaya ne sebepleri veya hakları vardır? Eğer hata yaptıkları zaman insanları devreden çıkarırsak, sadece onları dikkatsiz olmaya teşvik ederiz; eğer onların seçme gücünü inkâr edersek, onları önemsizleştiririz. İnsanlar için kendilerinin tercihlerinin sonuçlarını kabul etmek daha ahlâkîdir ve daha etkilidir.

Yapısal Eleştiriler

Üretim anarşisi. Birçok eleştirmen kapitalist üretimi etkinsiz, irasyonel ve anarşik görür. Meselâ, farklı firmalar benzer ürünler üretirler ve onların reklâmını yapmak için para israf etmek zorundadırlar: bir tek büyük-ölçekli üretici daha etkin olacaktır ve reklam yapmak gereksiz olacaktır. Keza, eğer üretim kapitalist üretimin tesadüfi mahiyetine bırakılmaktan ziyade münasip biçimde planlanırsa kaynaklar daha rasyonel bir şekilde ve daha az müsrif biçimde kullanılabilir ve üretim de aynı şekilde yapılandırılabilir.

Fakat bu tür eleştiriler rekabetin kapitalizmi yüksek seviyede dinamik hâle getirdiğini unuttur. Firmaların hepsi aynı şeyleri üretmezler, fakat onları devamlı geliştirmek ve lüzumsuz maliyetleri kesmek suretiyle kendi ürünlerini müşteriler için daha cazip kılmak isterler. Tecrübenin gösterdiği üzere, tek bir üretici hem ürününü hem etkinliğini geliştirmek için çok daha az müşevviğe sahip olacaktır.

Aslında kapitalizmde çok miktarda planlama vardır: bireyler ve firmalar her zaman planlar yaparlar. Bu planlar tüketicilerin günlük kararlarından onların ne satın alacaklarına veya almayacaklarına dair daimî ve anlık geri bildirimler alırlar ve üreticiler hızla planlarını buna göre uyarlarlar. Eğer bir hata yaparlarsa cezasını çekecek olan onlardır. Fakat bir ülkenin tüm üretimi planladığı

zaman işler gayet farklıdır. Böyle büyük planların yürürlüğe konması ve değişmesi zordur; tüketiciler daha az tercihe sahip olduğu için daha az geri bildirim vardır; dolayısıyla daha az dinamizm ve ilerleme vardır. Ve eğer plan hatalı çıkarsa, bütün toplum sıkıntı çeker.

Verimsiz spekülasyon. Birçok eleştirmen kapitalizmde var olan finansal spekülasyona itiraz etmektedir: hisse veya döviz fiyatlarında bahse girmek, gelecek pazarları ve geri kalanı. Bunların hiçbir şey üretmediğini fakat çok miktarda zaman, enerji ve para emdiğini söylerler.

Aslında, spekülasyon canlı bir ekonominin ve sermaye pazarının işaretidir ve spekülâtörler değeri olan bir şey üretirler. Üretim uzmanlaştığından, spekülâtörler, eğer rakiplerini yakalayacaklarsa, kendilerini yalnızca birkaç firma veya bir tek sektör üzerinde çok bilgili hâle getirmelidirler. Bu yüzden onların nerede yatırım yapılacağına veya yatırım yapılmayacağına ilişkin bilgiye dayalı kararları bu firmaların ve sektörlerin istikballerine ve sıhhatlerine ilişkin sağlıklı bir göstergedir ve bu diğer insanların paralarını nereye bağlayacaklarına dair daha iyi kararlar almasına yardımcı olur. Bu, yatırımın riskini azaltarak, daha büyük yatırımı, sermaye yaratılmasını ve dolayısıyla üretim etkinliğini teşvik eder -ve kaynakları en üretken kullanımlarına hızla yönlendirir.

Demokratik olmayan üretim. Bir diğer eleştiri, üretimin, aslında kamuyu ve diğer paydaşları yararlandırmak üzere yapılandırılması gerektiği zaman sahipleri yararlandırmak üzere organize edilmesidir. Bu yüzden üretim demokratik kontrol altına alınmalıdır –böylece ekonomi sahiplerin kısa vadeli menfaatleri lehine değil halkın uzun-vadeli menfaatlerine göre idare edilebilir.

Ne yazık ki, ‘demokratik kontrol’ politik kontrol demektir –baskı gruplarının gücü ve seçmenlerin, politikacıların ve bürokratla-

rın öz-çıkarları dâhil, siyasetin bütün problemleri ile. Paydaşların yararı için politik olarak idare edilen bir ekonomi –ilerlemenin işleri bozmasından ziyade mevcut pratikleri muhafaza etmekte açık bir menfaati olan– mevcut paydaşların yararı için idare edilen bir ekonomi demektir. Kim daima gelecek seçimlere bakan politikacılardan daha kısa-sürecidir? Bunun tersine, sahipler eğer işlerinin uzun-dönem gücünü teşvik ederlerse yarar sağlarlar –ki bu durumda iş sermaye çekecek ve değerini yükseltecektir.

Şirket Gücü

Büyük şirketler. Kapitalizme yönelik çoğu eleştiri büyük şirketlerin gücü üzerinde odaklanır. Büyük şirketler politikacıları, kamuoyunu ve tüketicilerin tercihlerini manipüle edebilecek, devletten regülasyon ve vergi müsamahaları kopartabilecek ve tekeller yaratabilecek güçlü yapılar olarak görülürler.

Fakat tekeller ve büyük şirketler kapitalizmin kaçınılmaz parçası değildir. Kapitalist rekabet içinde firmaların büyük kalabilmesi için tek yol halka hizmet etmeye devam etmektir. En büyük şirket bile onun işinin farklı parçalarını alan başka veya daha küçük şirketlerin meydan okumalarıyla karşılaşabilir. Tekeller yaratabilmelerinin tek yolu devletten alınacak vergi veya regülasyon kayırmalarıyla rekabete engel olmaktır. Bu kapitalizm değil kronizmdir.

Bunun mesuliyeti kesinlikle devlete aittir. Devlet vergileme ve kanunları ve regülasyonları yapma gücüne sahiptir; devlet sizi hapse atabilir veya harplerde savaştırabilir. İşletmeler bunları yapamaz. İnsanlar büyük şirketlerin gücünden ne kadar şikâyetçi olurlarsa olsunlar, devlet gerçek gücün bulunduğu yerdir. Politikacılara büyük ve yerleşik üreticilerin menfaatlerine hizmet etmeleri için değil rekabeti teşvik etmek için ihtiyacımız var.

Yönetim versus sahiplik. Bazı eleştirmenler büyük halka açık şirketlerin, yönetim sahiplikten ayrıldığı için, işini yapamaz (dis-fonksiyonel) olduğunu ileri sürerler. Yöneticiler sınırlanmamış, güçlü ve aşırı ödeme yapılıır hâle geldi.

Fakat sahiplik ve yönetimin bölünmesi sadece işbölümünün başka bir örneğidir. Kesinlikle, şirketlerin sahipleri (yani hisse sahipleri) yöneticilerini kontrol etme gücüne, kötü şirket kanunu birçok ülkede bu gücü eritmiş –siyasetin kapitalizmin düzgün işleyişini engellemesinin bir diğer örneği– olmasına rağmen sahip olmalıdır.

Keza, bir iş daha büyük hâle geldikçe, yönetici daha becerikli olmalıdır, ki bu şirketi idare etmek için gereklidir. Bir dünya çapında uluslararası şirketi idare edebilecek pek az insan vardır, dolayısıyla, şaşırtıcı olmayacak şekilde, bu kimselere iyi ücret ödenmektedir. Fakat ille de aşırı ücret almakta değildirlir; bir iyi baş idareci şirketten ayrılmaya karar verirse, şirketin değeri çakılabilir. Yöneticilerin bu paranın ödenmesine değer olup olmadığını karar vermek başka ve politik saiklere sahip politikacılar değil, firmanın sahipleri olmalıdır.

Global İlişkiler

Çok uluslular. Çok az girişim çok uluslu şirketlerden daha fazla eleştiri çekmektedir. Eleştirmenler bu şirketleri özel korumalar için lobi yapmakla, vergilerden tasarruf etmek için maliyetleri ülkeler arasında kaydırmakla ve en fazla çevre kirliliği yaratan işlerini daha fakir ülkelere taşımakla suçlamaktadırlar. Dünya pazarlarının altının büyük sermaye tarafından oyulduğunu ve bazıları ülkeler kadar büyük çok uluslu şirketlerin pazar oyuncularından ziyade emperyal ülkeler gibi davrandıklarını iddia ederler.

Fakat şirketlerin bu derece büyümesine müsaade eden devletler ve kronizmdir. Ülkeler, kesinlikle bazılarının büyümeyi teşvik eden işleri ve sermayeyi çekmek istemesi yüzünden, farklı vergi rejimlerine sahiptir. Çok uluslular gerçekte, fakir ülkelere, onların sanayilerini daha üretken kılan, iş fırsatları yaratan ve ücretleri yükselten sermaye getirerek büyük yatırımlar yapmışlardır. İşin bir kısmı zengin ülkelerdeki insanların kendileri için seçeceğinden daha güç, süreçlerin bazıları yine zengin ülkelerdeki insanların kendileri için tercih edeceklerinden daha az temiz olabilir, fakat alternatif bu ülkelerin genişlemesinin yavaşlaması, bu ülkelerin daha kolay ve daha ucuz üretim yapmayı başarma umutlarının ertelenmesi ve halklarının daha uzun süre fakirlik içinde yaşamasıdır.

Emperyalizme gelince, çok uluslular ve global pazarlar fiilen dünya barışını teşvik etmiştir. Bunların yeni gelişen ekonomilere yatırımları milyarlarca insanı fakirlikten kurtarmaya ve barışın mümkün kıldığı barışı ve ticareti korumaktan kazanacağı her şeye sahip gelişen bir orta sınıf yaratmaya yardımcı olmuştur.

McDonaldlaştırma. Mamafih, bazı eleştirmenler zengin ülkelerin yatırımlarıyla, mahallî olanları bastıran Batılı markalar, hayat biçimleri ve pratiklerle kültürel emperyalizmin geldiğini iddia etmektedirler.

Fakat gerçek odur ki globalizasyon aslında daha muhtelif malların ve haberlerin yayılmasını teşvik etmiştir. Artık Doğu Avrupa'nın ve Güneydoğu Asya'nın geniş parçalarının Batı'ya kapalı olmadığı zamanımızda her iki taraf da her zamankinden daha fazla ülkeden daha fazla mallardan yararlanabilmektedir. Ticaretin gelişmekte olan ülkelere kazandırdığı servet o ülkelerden daha fazla insanı, kendileriyle değerlerini ve kültürlerini taşıyarak, öğrenciler veya turistler olarak getirmektedir.

İş koruma. Çoğu zaman gelişen ekonomilerin özel korumaya ihtiyaçları olduğu, bu şekilde ‘bebe’ ekonomilerini büyütebilecekleri ve ekonomik bakımdan güçlü hâle gelebilecekleri söylenmektedir. Bu, zengin ülkelerin onları baltalamasını engelleyecek fiyat kontrolleri, ithalat kotaları ve ihracat sübvansiyonları demektir.

Fakat gerçekte fakir ülkelerin en büyük problemi sermaye yokluğudur; bu ülkelerin yabancı yatırıma açılması sermaye elde etmenin en hızlı yoludur. Yeni sermaye onları daha verimli yapar -dünyadaki herkes ile rekabet edebilecek mal ve hizmetler üretmeye muktedir kılar ve mahallî hakla kendi heveslerinin peşinde koşmada yardımcı olur.

Korumacılık yalnızca devletlerin vergi mükelleflerini gözde sanayileri sübvansiyon etmeye zorlayabileceği veya ithalatçılara karşı kotalar empoze edebileceği özgür olmayan ülkelerde mümkündür. Fakat pazarlar artık globaldir: ülkeler global pazarların parçası olmaktan kazançlı çıkar ve korumacı duvarların arkasında gelişemez –hatta ayakta kalamaz.

Kafadarları (Cronies) Şaşırtmak

Çok sayıda kapitalizm eleştirmeni serbest pazarlar diye bir şey olmadığını ileri sürer. Daima lobicilik ve hile vardır, bu yüzden kapitalizmi makul derecede iyi işler hâle getirmek için güçlü regülasyonlar ve kurallar olmalıdır.

Fakat kapitalizmi destekleyenler de hileyi ve iltimas reddederler ve bunları kapitalizme mahsus şeyler olarak görmezler. Gerçekten, bunlar sosyalizmde daha boldur. Pazarların işlemesine – adaletin gerçekleşmesine ve sahip olmaya ve mülkiyeti özgürce ticarete konu yapmaya – izin veren kurallar eleştirmenlerin teklif ettiği detaylı regülasyonlardan daha genel ve çok daha basittir.

Ondan ziyade, devlet, ekonomiyi idare etmeye çalışmamalı, kendisinin bireysel hakları ve özgürlükleri koruma kilit rolleri üzerinde odaklanmalıdır: ekonomi ve devlet arasında bir çeşit iş bölümü. Tarihin acı dersi kamu görevlilerinin sıradan insanlardan ne daha bilge ne de daha ahlâklı olduğudur. Gerçekten, devlet gücü uygulanacağı kişiler arasındaki en kötülerini cezbeder ve onları büyük hatalar yapmaya muktedir kılar.

11. Kapitalizmin Geleceği

KAPİTALİZM BİRÇOK GÜÇLÜ YANA SAHİPTİR VE ONUN tüm dünyaya barışı ve refahı yayması için birçok fırsat vardır. Fakat kapitalizm aynı zamanda zayıflıklara sahiptir ve mekanizmalarını bozarak, etkilerini (sonuçlarını) çarpıtarak ve halk içindeki desteğinin altını oyarak – onu daha da zayıflatacak tehditlerle karşılaşır.

Güçlü Yanlar

Zenginlik. Kapitalizm için ana argüman, bugünkü çok regüle edilmiş biçiminde bile, onun, özellikle en fakirler için, refahı hızla geliştirmesidir. Dünya pazarlarının ve sermayenin yakın zamanlardaki globalleşmesi milyarlarca insanı, gelirleri ve zenginliği artırarak, daha iyi sağlık bakımı, daha uzun hayat getirerek, bebek ölümlerini düşürerek, (özellikle) kadınlar arasında okur yazarlığı ve hesap yapabilirliği artırarak ve diğer birçok insanî faydayla, sefil fakirlikten kurtardı.

İlâveten, dünya sermayesine ulaşma gelişen ülkelerin işlerini daha üretken hâle getirdi. Bu mahallî insanların daha iyi, daha

ucuz ve daha çok üründen yararlanabilmesine ve onların gelirlerinin artmasına izin verir. Daha büyük verimlilik, aynı zamanda, yeni girişimler başlatmanın riskini azaltarak ve yenilik ve ilerlemeyi teşvik ederek yeni işlerin başarılı olmasını kolaylaştırır.

Zihinleri özgürleştirmek. Üretimi daha kolay ve daha verimli hâle getirerek, insanları ağır işlerden kurtaran eşyaları tedarik ederek, insanları günlük geçim endişelerinden kurtaran zenginliği yaratarak, kapitalizm insanları akıllarını değer verdikleri şeylere uygulamak ve zekâlarını problemlerini çözmede kullanmak için özgürleştirir. Birçok farklı beyini nasıl yaşadığımız hakkında düşünmek için özgürleştirmek şüphesiz ilerlemeyi de teşvik eder. Farklı insanlar eşyalar –ve de fikirler– için pazarlarda test edilebilecek farklı planlar ortaya koyarlar. O zaman eğer tek bir ulusal plana bağlı olsaydık yapabileceğimizden daha hızlı şekilde işe yarayacak şeyi geliştirebiliriz, işe yaramayacak şeyi bırakabiliriz.

Çok sayıda şahsî ütopya. Kapitalizm çoğulcudur. Brennan'ın dediği gibi, kapitalizm bir ütopyaı teşvik etmez – birçok ütopyaı teşvik eder. Birçok insan, seçtiği farklı heveslerin ve mesleklerin peşinden gidebilir. Devletin onlara kolektif projede görevlerini vermesini beklemek zorunda değildirler. Başkalarının kendi cennetlerini kurmasını beklemeksizin kendi cennetlerini kurabilirler. Tüm yapmaları gereken öbürleriyle iyi geçinmektir – Marx'ın burjuva sınıfının yaptığını ileri sürdüğü gibi onları bastırmak mecburiyetinde değildirler. Kapitalizm çok sayıda farklı çiçeğin açmasına müsaade eder.

İnsan tabiatı. Kapitalizm aynı zamanda insan tabiatına gömülüdür. İnsanlar kendi mülkiyetlerine güçlü bir şekilde bağlıdır: onların sahip oldukları şeyler onlar için önemlidir ve onlar için maddî değerlerinin ötesinde bir anlama sahiptir. Adalete ilişkin fikirlerimiz de aynı derecede derindir, verdikleri sözleri tutan in-

sanlara bağılılığımız gibi. İnsanlar, aynı zamanda, diğerleriyle barış içinde yaşarken, tercih ettikleri şekilde yaşamakta ve davranmakta özgürdürler. Ve kendilerinin ve ailelerinin durumunu iyileştirmek isterler. Bunlar kapitalizmin tam temelleridir. Bu yüzden en insafsız kolektivist ülkelerde bile insanların kendi mülkiyetlerini yaratmaya ve korumaya çalışmaları ve pazarların her fırsatta varlık alanına girmesi şaşırtıcı değildir.

Zayıflıklar

Devletçilik ve kronizm. Bugün yaygın biçimde ‘kapitalizm’ olarak adlandırılan şeyi savunmak zordur. Dünyanın çoğu yerinde kapitalizm olarak adlandırılan şey aslında karma ekonomilerdir, ki bunlarda özel girişimler ağır biçimde vergilendirilmiş ve regüle edilmiştir, millî gelirin yarısı veya daha fazlası devletin elindedir ve devlet şirketleri sağlık bakımı, eğitim, kamu malları, demiryolu taşımacılığı ve posta hizmetleri gibi önemli sektörlerde tekellere veya tekele yakın statüye sahiptirler. Bunlar çoğu zaman büyük işletmelerin, bazen finansal destek karşılığında politikacılar tarafından kıyaklar olarak ekonomik güçlerini geliştirdikleri iltimas ekonomileridir.

Bununla beraber, Sovyet Rusya, Mao’nun Çin’i, Kuzey Kore veya Küba gibi ülkelerde – hesap verebilirlik ve demokrasi eksiklikleriyle, diktatörlükleriyle, belki yüz milyon insanın hayatını elinden almış temizlik ve kıtlıklarıyla – hüküm sürmüş olan ‘sosyalizm’i savunmak da eşit derecede zordur.

Fark şudur: iltimasçılık kapitalizmin kaçınılmaz bir parçası değilken, bu kötülükler sosyalizmin kaçınılmaz bir parçasıdır. Bunun sebebi kapitalizmin bireysel özgürlük ve gönüllü mübadele prensibine dayanmasıdır. Bunun tersine, sosyalizm bütün ekonomik faaliyeti yürütecek bir siyasal gücün var olmasını gerektirir. Kapitalizmde insanlar anlaşmak zorunda değildir, insanlar, di-

ğerleri onların tercihleriyle hemfikir olmak zorunda olmaksızın, kendi işlerini yapabilirler ve kendi tercih ettikleri mal karışımını tüketirler. Ancak, sosyalizm insanların üzerinde anlaşması gereken bir kolektif hedef ve onu elde etmek için bir kolektif araç gerektirir. Aynı fikirde olmayanların mecburen bu kolektif girişime katılmaya zorlanması gerekir.

Kapitalizm farklılığa ve tercihe dayanırken sosyalizm benzeyişe ve güce dayanır. Fakat güç bireylerine kamusal ruhlu olanlarını bile yozlaştırırken – ve onu kullanmakta en acımasız olanları çekerken – benzeyiş (conformity) ilerlemenin dostu değildir. Girişimlerin yalnızca serbest rekabet içinde müşterilere hizmet ederek zenginleştiği ve devletten iltimasçı kıyaklarla desteklenmediği bir ‘saf’ kapitalizm tahayyül edilebilir. Fakat herkesin devlet gücünün bazı aparatları onları zorlamaksızın mutlu biçimde kolektif girişime katılmayı kabul edeceği bir ‘saf’ sosyalizm düşünülemez.

İş ikiyüzlülüğü. Fakat politikacıları ahbablarına kıyaklar ihsan etmeye muktedir kılan güç iş alemindekilerin bazılarının niçin kapitalizmin en zayıf savunucuları olduğunu veya hatta en büyük düşmanları olduğunu izah eder. Şirketler kendi sektörlerinde rekabeti nadiren desteklerler. Tersine, bu şirketler rekabeti sınırlandırmak için regülasyon çağrısı yaparlar – çoğu zaman halkı tehlikeli ‘kovboy’ şirketlerden kurtardıklarını iddia ederek. Bu şirketler ‘kapitalizm’ için destek ifade etmelerine rağmen insanlar, sübvansiyonlar, kolaylıklar ve politikacıların elinde olan diğer kayırmalar için konuşmakta mahirdirler.

İş insanlarının müteşebbisliğin ve serbest pazarların yararlarını halka anlatmaktaki yeteneksizliği (veya isteksizliği) kesinlikle kapitalizmin büyük bir zayıflığıdır ve ona muazzam bir tehdittir. Bu sözde şampiyonlar kapitalizmi iltimasçılıkla karıştırarak kapitalizm davasına bir katkıda bulunmamaktadır. Kapitalizm fikrini

anlamak yeterince zordur; müdahalelerin yakın faydalarını kavramak kolaydır, fakat piyasaların ve rekabetin çalışmasına izin vermenin uzun-dönem yararlarını kavramak kolay değildir; pek az insan piyasa düzeninin ne kadar hassas olduğunu ve onun küçük politik müdahaleler tarafından bile nasıl vahşice işlemez hâle getirilebileceğini idrak eder.

Hatalı izahatlar. Dahası, çoğu gelişmiş ekonomi gerçek bir karma ekonomi olduğundan, insanların hangi olaylara onu bazen politik müdahaleler tarafından sebep olunduğunu ayırt etmek zordur. Örneğin hemen hemen tüm politikacılar ve sıradan insanların çoğu 2007/8 finansal çöküşüne kapitalizmin ve onun yarattığı ‘ağgözlü bankerlerin’ sebep olduğunu düşünmektedir. Fakat kapitalizmin destekçileri krizin aslında on yıllar süren düşük faiz ve gevşek para politikası tarafından beslendiği ve Amerikan devletinin – birkaç finansal kurumu çökerten alt kademe ipotekli kredi krizini tetikleyecek şekilde – bankaları kötü kredi risklerine sahip olan fakir ailelere kredi vermeye zorlayan (iyi-niyetli fakat hatalı) regülasyonları tarafından ateşlendiği cevabını verirler. Keza, devletlerin krize cevabının – bankaları kurtarmak, daha fazla para yaratmak ve borç alma maliyetlerini daha da azaltmak - ekonomik durgunluk yaratarak, sadece sıkıntıları uzattığı ikazında bulunurlar. Doğru çözümün bankaları, onları rekabete maruz bırakarak onarmak, sürdürülebilir para ve kredi politikaları benimsemek ve pazarların sağlam bir ekonomiyi restore etmesine izin vermek olduğunu söylerler.

Bu yüzden, finansal çöküşün yaygın açıklamaları hatalıdır. Fakat 2007/8 olayları, uygulayan yanlış çareler ve takip eden düşük büyüme periyodu kapitalizm ve serbest piyasalarla ilgili – daha fazla kontroller, regülasyonlar ve diğer devlet regülasyonları çağrılarını getirerek – yaygın bir hayal kırıklığı yarattı. Şüphesiz bu kapitalizm fikrini ciddi biçimde zayıflattı.

Fırsatlar

Kapitalizmin yayılması. Buna rağmen kapitalizmin kendisi yayılmaya devam etmektedir. Bir zamanlar komünizm en sonunda tüm dünyaya hâkim olacak gibi göründüyse de, bugün dünyada kapitalist ideallerin ve uygulamaların nüfuz etmediği pek az yer vardır. Sovyetler Birliği'nin 1990'ların başlarında çöküşünden sonra Asya'nın, Doğu Avrupa'nın ve Afrika'nın çoğu yerleri kendilerini dünya ticaret ağının içine attı ve insanların kendi işlerini ve ticaret faaliyetlerini daha özgürce yapmalarına izin veren reformlar yaptı. Bu ise kapitalist işletmeleri idare eden veya aralarda çalışan ve aynı özgürlük ve refahın daha fazlası için susayan bir yeni orta sınıf yarattı. Daha fazla pazarın açılmasıyla, ilâveten global iletişim ve ulaşımda ilerlemelerde, bu değişiklik elbette hızlanacaktır. Politikacılar serbest ticaretin yerli işleri alması hakkında endişeli olabilirler: fakat tüm iktisatçılar onun faydalarını kabul etmektedir: şimdi dünya nüfusunun büyük çoğunluğu yararlanabileceği ucuz ve yüksek kaliteli mallar için kapitalizme ve ticarete dayanmaktadır.

Fakiri güçlendirmek. En fakirlerin bu gelişmeye tam olarak katılabilmesini sağlamak hem bir meydan okumadır hem bir fırsattır. Meselâ, fakir ülkelerdeki insanlar daha fazla tasarruf yapmasına rağmen, onların varlıkları sermaye değildir: gerçekten onların tasarrufları, çoğu zaman, üretken olmayacak biçimde, nakitte tutulur. Perulu iktisatçı Hernando de Soto Polar'ın (1941-) işaret ettiği üzere, dünyanın en fakirlerinin bazıları yapabildikleri yerlerde ev inşa ediyorlar, fakat resmî hak olmadan ve devlet tarafından istenen detaylı lisansları almadan işletmeler ve dükkânlar idare ediyorlar. Evlerinin ve işlerinin hukukî bir statüsü olmadığından, onları borçlar ve sözleşmeler için teminat olarak kullanamazlar, bu yüzden işletmelerini asla büyütemezler ve gerçek finansal güvenlik kazanamazlar. Bununla beraber, devletler, topraklarında

hukukî hak tanıyarak ve regülasyonları daha basit ve daha gerçekçi hâle getirerek – onların tasarruflarını üretken sermayeye dönüştürerek ve onlara ülkelerinin ekonomisinde gerçek bir pay vererek – bu insanların zenginleşmesine yardımcı olabilirler.

Sıfır coğrafi veya ahlâkî sınırlar. Kapitalizmin ve yeni pazarların genişlemesine hiçbir doğal sınır yoktur. İcatlar icatlara, müteşebbislere insanların isteklerini ve ihtiyaçlarını daha iyi, daha ucuz, daha hızlı ve daha büyük mesafelerdeki daha uzak mahallelere ulaşacak şekilde karşılamak için yeni fırsatlar yaratarak eklenmeye devam eder. Hiç kimse bu özgürlük ve ilerlemenin bizi nereye götüreceğini bilmez – ki bu kötümserleri ve planlamacıları üzmemeli fakat insanlığın büyük kısmını teşkil eden bireycileri ve iyimserleri heyecanlandırmalıdır.

Fırsatlar maddî faydalarla da kalmaz. Kapitalist paketin parçaları olan sahiplik, bağımsızlık, özgürlük, barış ve zorun reddedilmesi değerleri de serbest pazarların ve ticaretin yayılması tarafından güçlendirilir. Bu insan ruhunu geliştiren bir ahlâkî kazanım olmak durumundadır.

Tehditler

Entelektüeller. Kapitalizme en büyük tehdit belki de entelektüellerden gelmektedir. Entelektüellerin saikleri kamusal ruhlu olabilir veya olmayabilir: belki de entelektüeller pazar tarafından kendilerine eksik değer verildiğini düşünürler veya kendilerinin yeni bir ekonomik düzeni idare ettiğini hayal ederler veya diğerlerinin rasyonel tercihler yapmasına güvenmezler. Öyle veya böyle, halk ve politikacılar yine de entelektüelleri bilgili ve akıllı sayarlar, onların kapitalizm eleştirilerini kabul ederler ve kapitalizmin ciddi bir onarıma ihtiyaç duyduğunu düşünürler.

Fakat entelektüeller kapitalizmin tabiatını ve işleyişini nadiren anlarlar ve çoğu zaman kapitalizmle ilgili çok az tecrübeleri vardır. Bu yüzden, çok sık, onda problemler vehmederler, problemlerin sebeplerini yanlış teşhis ederler ve yanlış reçeteleri uygularlar.

Ders kitapları hataları. Meselâ, çok sayıda entelektüel kitaplarıdaki çok sayıda arz edicinin özdeş fiyatlarla özdeş malları sattığını varsaydığı ‘mükemmel rekabet’ modeline takılıp kalmaktadır. Bu yüzden fiyatlardaki ve pazardaki tüm değişikliklerin bir hata olması gerektiğini varsaymaktadırlar. Örneğin, bir süpermarket zincirindeki hızlı büyümeyi – tüketicilerin basitçe o zincirin sunduklarını tercih etmelerinin bir işaretinden ziyade – pazarın ‘gayri mükemmel’ (‘eksik’) olması gerektiğinin bir işareti olarak kabul ederler. Aynı süpermarketin fiyatları indirmesi hızla değişen bir pazarda müşteri kazanma teşebbüsü olmaktan ziyade ‘yağmacı uygulama’ olarak alınır. Sonuç olarak bu eleştirilenler firmaların büyümesini sınırlayarak veya onların fiyatlarını kontrol ederek – pazarları böylesine dinamik yapan güçlerin tam kendilerini öldürerek – mitsel ‘tam rekabet’i restore etmek isterler. Rekabetin, yalnızca, firmaların doğan boşlukları doldurmaya çalışmasıyla ve – herkesin maliyle özdeş olmayan ürünler değil – farklı, daha iyi ve daha ucuz bir şey sunmaya çabalamasıyla, ekonomik hayatın gayri mükemmel olması sayesinde işlediğini (çalıştığını) idrak etmezler.

Popülizm. Kapitalizmin devlet sosyalizmi tarafından boğulması tehlikesi hiç şüphesiz 1990’larda olduğundan çok daha azdır. Sosyalizm daha az büyük bir dizayn ve daha çok kapitalizmin işleyişleri ve – eşitsizlik gibi – sonuçları hakkında bir dizi şikayet hâline geldi: Fakat kapitalizm asla tüm sosyal kötülükleri çözmeyi vaat etmedi, ne de çözebilirdi: onun değeri ekonomik malların etkin üretimi ve dağıtımında yatmaktadır. Eleştirilen sonuçların çoğu aslında kapitalizmin değil devlet müdahalesinin sonuçlarıdır. Popülist siyaset, aşırı-basit teşhisleri ve tedavileriyle (presc-

riptions) ekonomik müdahalecilikte geniş bir büyümeye yol açtı. Üretken varlıklarda devlet mülkiyeti fikrinden onların devlet tarafından kontrol edilmesi gerçeğine hareket ettik. Eğer bu tür siyasal müdahaleler ters etkiler üretirse şaşırılmamalıyız.

Sürünen kontrol. Böyle olsa bile, regülasyon büyümeye devam etmektedir. Bunun birçok sebebi vardır: meselâ, regülasyonun onları uygulayacak devlet organlarına ihtiyacı vardır ve bu organlar, tipik bir şekilde yeni ve hatta daha karmaşık regülasyonların ana bir kaynağı hâline gelerek, rollerini genişletmekte doğal bir ilgiye (menfaate) sahiptirler. Devlet daha büyük ve daha önemli bir ekonomik oyuncu hâline geldikçe, rant arama, iltimasçılık ve yozlaşma için daha fazla fırsat olur ve lobi yapmanın potansiyel faydaları artar. Politikacıların gücü artar, statüsü yükselir, imtiyazı çoğalır ve kendi değerlerini sosyal ve ekonomik hayata empoze etme gücüne kavuşurlar – ki bu yeniden – seçilmek için dayandıkları seçmenlere onların kendi erdemi hakkında işaret gönderir.

Bütün bunlar talihsizliktir, fakat aslında daha da kötü olanı regülasyonun hemen hemen daima verimliliğe zarar verici olması gerçeğidir, kesinlikle müdahalenin uzun-dönem etkilerinin böylesine az anlaşılması ve böylesine nadiren düşünülmesidir. Mesela; asgarî ücret kanunları yoksulluğa karşı bir pozitif eylem gibi görünebilirler; fakat aslında, fakir; genç ve vasıfsız olabilecek insanların emeğini onların tamamen işsiz kalmasına yol açacak şekilde fiyatlandırarak, ters bir etki yaparlar. Veya, tekrar, yeni ilaçların uzun testlerden geçmesini şart koşan regülasyonlar insanları denenmemiş ilaçlardan kurtarabilir fakat aynı şekilde ölümcül derecede hasta insanların hayatlarını kurtarabilecek ilaçları kullanmasını engellerler. Kira kontrolleri herkesin ev kiralayabilmesini mümkün kılıyor görünebilirler, fakat konut kiraya vermeyi daha az kârlı hâle getirerek mülk sahiplerinin evleri ve ofisleri pazar dı-

şına çıkarmalarına veya onlara daha az bakım yapmalarına sebep olurlar.

Maalesef bu sonuçlar için suçlanan politikacılar değil kapitalizmdir – ki bu kaçınılmaz olarak daha fazla regülasyon çağrısına yol açar. Ancak, bir defa yapıldıkları zaman, regülasyonları kaldırmak zordur, çünkü onlara bağımlı olan yerleşik menfaat grupları – meselâ, siyaseti idare eden regülatörlerden bahsetmemek için, kontrol edilen ucuz kiralardan yararlananlar – yaratırlar.

Kapitalizmin Dayanıklılığı

Ancak, kapitalizmle ilgili böylesine dikkat çekici şey, onun esneklik ve dayanıklılığıdır. Şu veya bu biçimde bin yıldır bizimle olmuştur. Kolektivist bir sosyal düzenden ziyade bireyci bir sosyal düzen olarak, kapitalizm, bireylerin, hayatın karşılıklarına çıkardığı sosyal, politik veya teknolojik gerçeklerle kendi uğraşma yollarını bulmalarına yardım eder. Kapitalizm, her bireydeki yaratıcı dehâyı çalıştırarak, beceriksiz regülasyonlardan yanlış yola sevk edilmiş ekonomik politikalara ve hatta total devlet planlamasına ve kontrolüne kadar en tahripkâr siyasal müdahalelere karşı bile yaşayabilir.

Şüphe yok ki kapitalizmin bugün egemen olan politize edilmiş türü geliştirilebilir – siyasetten ve devlet müdahalesinden arındırılabilir ve herkesin yararı için, sistematik ve herkesi kucaklayan tarzında çalışmak için serbest bırakılabilir. Fakat hakikî kapitalizm gibi bir şey olmaksızın insan cinsi için müreffeh ve liberal bir gelecek olması zordur.

12. Daha İleri Okumalar

Hasmane Tanıtımlar

Sözde kapitalizme girişin/tanıtımlarının/tanıtım kitaplarının ne kadar çoğunun gerçekte Karl Marx'ın tarihsel analizinden etkilanmış kapitalizm eleştirileri olması dikkat çekicidir.

Bu, meselâ James Fulcher'ın, Marx'ın kârla, ücret sistemiyle, sömürüyle, şehir-fakirliğiyle ve tarihsel büyük-trendlerle ilgili düşüncelerini paylaşan ve aynı düşünceyi bugünün finansal istikrarsızlık ve küreselleşme düşüncelerine uygulayan *Capitalism: A Very Short Introduction*'ı için doğrudur. Fakat bu kitap kapitalizmin ne olduğunu, fiilen nasıl çalıştığını veya kapitalizmin arkasındaki fikirleri açıklamakta başarısız olmaktadır. Wikipedia'nın kapitalizm girişi (<https://en.wikipedia.org/wiki/Capitalism>), birçok yazarın yine daha çok Marksist bakış açısını kabul eden karmakarışık bir işidir. Marksist kapitalizm tanımlarından kendilerinin kapitalizmin tarihiyle ilgili görüşlerine, kapitalizmin türlerine ve özelliklerine, pazarlara, mülkiyet ve kâra, finansal sermayeye, tekele, pazarlara, kapitalizm ve savaşa, tekrar kapitalizm türlerine, devletin

rolüne ve daha fazla eleştirilere, yalnızca özetle dokunan-okuyucuları tamamen şaşkınlık içinde bırakarak- uçmaktadır.

Ha-Joon Chang'ın *23 Things They Don't Tell You About Capitalism* (2011) adlı kitabı, genel olarak kapitalizmin kötünün iyisi olduğunu fakat kontrol edilmeye ve regüle edilmeye ihtiyacı olduğunu ileri süren bir denemeler dizisidir. İş dünyasının kısa-vadeci olduğunu, globalleşmenin çok az şey kazandırdığını, servetin zenginlerin elinde olduğunu, kapitalizmin gitgide daha az etkin hâle geldiğini ve serbest piyasaların hiçbir şekilde var olmadığını ileri sürmektedir.

Chang'ın kitabı Tim Worstall'ın *23 Things We Are Telling You About Capitalism* (2014) ile birlikte okunmalıdır. Bu çalışma yine de politikacıların daha kısa-vadeci olduğu, korumacılığın işe yaramadığı ve zora dayandığı, regülasyonun iltimasçılığı teşvik ettiği ve büyük devletlerin serbest piyasalardan daha az ilerlemeci ve esnek olduğu cevabını vermektedir.

Sempatik Tanıtımlar

Kapitalizmin destekçileri tarafından yazılmış, onu anlamada ve izah etmede daha iyi bir şansa sahip, birçok faydalı giriş vardır. Belki de en etkili ve başlamak için en iyi olanı, Milton ve Rose Friedman'ın *Free to Choose* (1980) adlı, bir gayri-müdahaleci laissez-faire politikasını cesaretle ve cazip biçimde savunan, özgürlük ve ekonomik ilerleme arasındaki bağı gösteren, yüksek vergiler, devlet okullarındaki ve diğer hizmetlerdeki düşük standartlar, para politikası ve (Friedmanların negatif gelir vergisini savunduğu) refah gibi birçok siyasa meseleleriyle uğraşan kitabı ve televizyon serisidir.

Aynı yazarlar daha önce *Capitalism and Freedom*'da (1962) işbirliği yapmıştı. Siyasa materyalinin bir kısmının eski olmasına ve

ağırlıkçı olarak para politikası üzerinde (enflasyon o zaman büyük bir meseleydi) yoğunlaşmasına rağmen, kitapta monopoller yaratmada devletin rolüne, kapitalizmin ayrımcılığı nasıl azalttığına, regülasyonların nasıl halka değil tedarikçilere fayda sağladığına ve ekonomik özgürlüğün önemine dair birçok faydalı görüş vardır.

Robert Hessen *Online Library of Economics and Liberty*'de (<http://www.econlib.org/library/Enc/Capitalism.html>) kapitalizme kısa bir giriş yazdı. Bu giriş 'kapitalizm'in muhasım bir terim olarak nasıl icat edildiğini ve hâlâ insanları kapitalistlerin bizi 19. Asır İngiltere'sini karanlık endüstriyel şehirlerine geri götürmek istediğini düşünmeye ittiğini göstermektedir. Sözde çare – anlaşma ve ahenk ütöpik sosyalizmi işe yaramadı, bu yüzden, Marx kapitalizmin başarısız olacağı kehanetinde bulunarak 'bilimsel' sosyalizmi yarattı. Kapitalizm başarılı olduğu zaman, eleştirmenler "u" dönüşü yaparak kapitalizmin materyalizmi ve 'aşırılıkları' hakkında şikâyetçi olmaya başladı. Hessen, batılıların, üzüntü verici şekilde, kendi sistemlerini anlamadığını ve onu savunmakta yetersiz olduğunu söylüyor.

Jason Brennan'ın biraz daha felsefi *Why Not Capitalism* (2014) sosyalizm ve kapitalizmi ahlâkî bakımından karşılaştırıyor ve sosyalist görüşün aslî olarak kapitalist görüşten daha erdemli olduğunu öne sürüyor. Tersine, kapitalizm gönüllü işbirliğine, karşılıklı saygıya ve başkalarına ihtimam göstermeye dayanmaktadır. Sosyalizmden farklı olarak, kapitalizm küçük topluluklar kadar geniş toplumlarda da işleyebilmektedir. Kapitalizm aynı zamanda kaynakları korur ve büyütür ve insanların kendisini geliştirmesine ve ifade etmesine ve kendi ütopya görüşünü takip etmesine izin verir.

Arthur Seldon'ın *Capitalism: A Condensed Version*'ı (2007) (1990'da yayınlanmış bir kitaptan özetlenmiş olarak) biraz eski

tarihlidir, fakat Endüstriyel Devrim'in –yaygın görüşe zıt olarak – nasıl insanlara mezbeles yerine evler, çaputlar yerine ucuz el-biseler, daha az çalışma saatleri, daha iyi sağlık şartları ve diğer birçok yararları sağladığına bakmaktadır. Daha sonra, refah, eğitim, sağlık bakım ve konut sağlamanın niçin devlet tedarikine ihtiyaç duymadığını göstermeden evvel, kapitalizmin mülkiyet, fiyat sistemi ve tüketici hakları gibi ilkelerini açıklamaktadır.

John Mueller *Capitalism, Democracy and Ralph's Pretty Good Grocery* (2001) adlı kitabında kapitalizm ve demokrasinin ne mükemmel ne felaketli olduğunu fakat yaptıkları şeyde epeyce iyi olduğunu izah etmektedir. Kapitalizm, açgözlülüğe dayandığı söylenmesine rağmen, gerçekte dürüst, âdil, uygar, merhametli davranışları ödüllendirir. Demokrasi, eşitlikçi ve katılımcı olduğunun söylenmesine rağmen, aslında kaotik, eşitsiz ve kayıtsızdır. Kendi aralarında, bize özgürlük, güvenlik ve refah verirler – fakat cennet vermezler.

Matt Ridley'in dersi *The Case for Free – Market Anti – Capitalism* (2017) serbest piyasaların iltimasçı kapitalizm, korporatizm ve tekel ile aynı şey olmadığına işaret eder. Büyük firmalar 'kapitalizm' terimini kullanılamaz duruma getirmiştir, çünkü bu firmalar artık ekonomik özgürlüğe değil fakat devlet kayırmalarına, sübvansiyonlara, vergi istisnalarına ve regülasyonlara dayanmaktadır. Fakat ekonomik özgürlük yirmi yılda fakirliği yarıya indirdi, verimlilik ve cömertliği destekledi ve ayrımcılık ve eşitsizliği azalttı.

Eamonn Butler'ın *The Best Book on the Market*'i (2008) ekonomik özgürlüğün nasıl çalıştığına dair kısa rehberdir. Pazarların nasıl 'mükemmel' olmadığını – fakat nasıl pazarlardaki herkesi motive edenin kusurlar olduğunu – göstermektedir.

Evet, bir piyasa başarısızlığı vardır,⁴ fakat devlet başarısızlığı daha da kötüdür. Mübadele değeri artırır, kontroller değeri öl-

dürür. Kitap fiyatların ve rekabetin kaynak-yönlendirici rolünü; dürüstlük ve mülkiyetin rolünü ve pazar ahlâkını kapsamaktadır.

Peter Berger'in *The Capitalist Revolution*'ı (1986) kapitalizmin özelliklerinin – mülkiyet, sermaye malları, serbest piyasalar, otomatik varlık tahsisi ve öngörülebilir legal sistem – nasıl onu etkinlik ve ilerlemeye teşvik etmeye uygun hâle getirdiğini göstermektedir. Kapitalizm güç tarafından empoze edilmek – ve sosyalist vizyon büyüdükçe yönetim daha despotik olmak zorundadır – zorunda olan sosyalizmden farklı olarak siyasal gücüne karşı bir sığınak sağlar. Fakat kapitalizm, kapitalizmin yarattığı fakat ona muhalefet eden aydınlar ve legal imtiyazlar için lobi yapan çıkar grupları gibi virüslerden eziyet çekmektedir.

George Reisman'ın *Benevolent Nature of Capitalism*'i ekonomik ve şahsî özgürlüğün niçin barış, ilerleme ve güvenlik için esas olduğunu açıklamaktadır. Kapitalizm faydalı kaynakların arzını artırır, çevreyi geliştirir ve muazzam verimlilik yaratır. Fiyatlar ve faiz oranları yatırımı en yüksek değere sahip kullanımlara yönlendirir, faydaları sahipler kadar sahip olmayanlara da ulaştırır. Kapitalizm anarşik değil rasyoneldir ve –tekele değil– rekabete dayanır.

Kapitalizm ve Fakirlik Üzerine

Kapitalizmin yayılmasının fakirlik üzerinde nasıl büyük bir etkiye bulunduğunu gösteren bir dizi sempatik kitap vardır. J. P. Floru'nun *Heavens on Earth* (2013) adlı kitabı Şili, Yeni Zelanda, Çin ve Hong Kong'daki ekonomik liberalizasyonun nasıl büyümeyi desteklediğini, gelişmeye zenginliğin en fakirlere bile ulaşmasına yardımcı olduğunu göstermektedir.

İsveçli iktisatçı Johan Norberg'in *In Defence of Global Capitalism*'i (2001) kapitalizm ve ticaretin refah, eğitim, sağlık

bakımı, ömür beklentisi, bebek yaşama oranı ve daha pek çok şey üzerindeki pozitif etkilerinin bir klasik anlatımıdır. Gerçeklerle ve rakamlarla dolu olarak, komşu sosyalist ve kapitalist ülkelerin (Tayvan ve Çin, Doğu ve Batı Almanya, Güney ve Kuzey Kore gibi) performansını globalleşme ve rekabetin geniş faydalarını göstermek için karşılaştırmaktadır. Norberg bu tezi *Progress: Ten Reasons to Look Forward to the Future* (2001) adlı kitabıyla güncelledi, ki bu kitap gıda kalitesi, sağlık bakımı, ömür beklentisi, çevre, barış, okuryazarlık, özgürlük ve eşitlikte post-liberalizasyon gelişmelerini anlatmaktadır.

Hernando de Soto Polar'ın *The Mystery of Capital*'i (2001) kapitalizmin ve mülkiyet haklarının nasıl değersiz şeyleri üretken, değerli sermayeye dönüştürdüğünü göstermektedir. Ana vatanındaki fakir insanların kendilerine ev yapmalarına ve iş kurmalarına rağmen bunların yaralı 'sermaye' olmadığını, çünkü insanların ne toprakta resmî tapuya ne de ticaret yapmak için gereken detaylı lisanslara sahip olduğunu belirtmektedir. Bu ölü varlıkların, onlara hukukî haklar vermek suretiyle sermayeye dönüştürülebileceğini iddia etmektedir – ki bu fakir insanların ekonomide gerçek bir pay sahibi olmasına, gelişmesine ve zenginleşmesine izin verecektir.

Felsefe ve Ahlâk Üzerine

Tom Palmer tarafından edit edilen *The Morality of Capitalism* (2011), iki Nobel ödülünü kazanmış kişi (Vernon Smith ve Mario Vargas Llosa) dâhil felsefeciler, yazarlar, iktisatçılar ve think-tank işinde yer alanlar tarafından yazılmış bir denemeler serisidir. Denemeleri yazarlar ticaretin yabancı yardımdan daha iyi bir fakirliğe karşı tedbir olduğunu ve kapitalizmin gayet ahlâklı olduğunu ileri sürmektedir. Kapitalizm açgözlülük değil güven üzerine inşa edilir; yeniliği ve değer yaratmayı teşvik eder; karşılıklı saygı ve güven yaratır; kültürel değerleri geliştirir ve korur.

Michael Novak'ın *The Spirit of Democratic Capitalism*'i (1982) kapitalizme din ve insan ruhu açısından bakmaktadır. Demokratik, kapitalist, plüralist toplumların kulüpler, kiliseler, hayır kuruluşları ve sivil toplumun diğer kuruluşları vasıtasıyla insanlara ihtimam gösteren komüniteler kurduklarını söylemektedir. Fakat ekonomik ve sosyal faaliyetler politize edildiği ve otoriteler sorumluluğu devraldığı zaman ahlâkî hayatımızın ve bütünlüğümüzün bu esas parçası kaybedilir.

Ayn Rand'ın *Capitalism; The Unknown Ideal*'ı (1966), Rand'ın radikal kapitalizm için gürbüz desteğini ortaya koyan, çeşitli konulardaki denemelerin eklektik bir derlemesidir. Kapitalizmin köklerini tabiata, evrime ve insan cinsinin haklarına yerleştirir; savaşın kapitalizmden değil, fakat devletçilikten kaynaklandığını ileri sürer; büyük işletmelere zulmedilmesinden yakını; elektronik yayıncılıkta piyasaları tartıştır; mülkiyetin patent ve yaygın biçimlerini inceler ve kapitalizmin muhafazakâr destekçilerinin kapitalizmin ideallerini anlamaktan, desteklemekten ve savunmaktan intihar edecek şekilde uzak olduğunu ileri sürer.

Kapitalizm

Eamonn Butler

Adam Smith Enstitüsü'nün kurucusu, iktisatçı Eamonn Butler *Kapitalizm* adlı bu eserinde kapitalizmin hem zenginliğin hem de işbirliğine dayalı dinamik ve özgür toplumun temeli olduğunu savunuyor. Butler metni sade bir dille kaleme alarak kapitalizme dair kafa karışıklıklarını gidermeye çalışıyor.

Kapitalizme yönelik yaygın eleştirilerin pek çoğu yanlış anlamalardan kaynaklanıyor, üstelik bu eleştirileri taraftarı görünen bazı kimseler de paylaşıyor. Bu kitap ise kapitalizmin ne olduğunu tanımlarken ne olmadığını da ortaya koyarak önyargılara ve çarpıtmalara tek tek, tutarlı bir şekilde cevap veriyor.

Dr. Butler, sermayenin hangi formlarda karşımıza çıktığını, oluşum sürecini, nasıl korunabildiğini ve nasıl tahrip edildiğini; aynı zamanda kapitalizmin işleyişini sağlayan piyasaların ve mülkiyet haklarının rolünü izah ediyor. Yazar, kapitalizmin ekonomik, sosyal ve ahlâkî doğasıyla beraber onu taşıyan kurumları inceliyor. Ayrıca, kapitalizmin tarihi seyri boyunca ona destek ve karşı olan fikir akımlarını özetliyor. Böylece, okuyucuya kapitalizmin güçlü ve zayıf yönlerinin yanında geleceğini de tartışan samimi bir değerlendirme sunuyor.

LiBeRtE
yayınları

f /LiberteYayinGrubu
✓ /liberteyayinevi
www.liberte.com.tr

ISBN: 978-605-9823-54-8

9 786059 823548